

Narodny Pouisti i Stichi

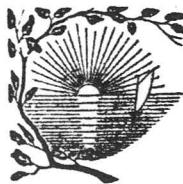
NAPISAL:

EMILIJ A. KUBEK

NARODNY POVÍSTI I STICHI.

NAPISAL: EMILIJ A. KUBEK

ILLUSTROVAL: ANTONIJ E. KUBEK

I. TOM (VOLUME)

Emilij A. Kubek
Narodny Povísti i Stichi

PaedDr. František Dancák
editor

Grafická úprava
ThLic. Juraj Gradoš

Vydala
Petrá, n. o., Prešov

ISBN 978-80-8099-076-3

Soderžanje

Úvod	5
Predislovie (Preface)	9
Dobryj tato...	11
Palko Rostoka	13
Pod obrazom o. A. Duchnoviča	65
Jedno svídanije	69
Pozdravlenije dľa krajevoj Rusi	83
Paschal'nyj dar	85
Ňít! My Ne Pomreme!	109
Posľi dožďa – solnce	111
Svobodnaja Rossija – 1917	123
„Komu što Boh obícal“	126
Ci lem viditsja mi?	138
V jakom víku žensčina najmilša i najkrajša?	140
Nova poslovica	152
Ubijcy, Barbary, Heroi?	158
Triramennyj krest!	169
Sponzori	173

Úvod

mil Kubek (1857 – 1940), prvý rusínsky románopisec na Prjaševčine, svojou prácou zanechal veľkú stopu medzi Rusími na Slovensku, hlavne v Snakove, kde pôsobil 19 rokov. Patrí k tým gréckokatolíckym kňazom, ktorí nielen žili medzi ľudmi, ale žili ich starostami a problémami každodenného života. Zaujímali ho životné problémy hlavne duchovného charakteru, viery, ku ktorej sa hlásili jeho veriaci. Z každodenných stretnutí s nimi poznal ich sociálne potreby, snahu nielen namáhať sa na zemi, ale mať z nej úžitok aj pre reálny život.

Súčasne so svojím poslaním dušpastiera vykonával aj poslanie osvetového dejateľa-buditela uprostred rusínskeho obyvateľstva. Bol presvedčeným Rusínom, ktorý sa vedome zapojil do obrodenia Rusínov, začatého A. Duchnovičom, A. Dobrianskym, ktorým sa zaoberali aj ďalší ich súčasníci v druhej polovici 19. storočia.

Na svoj rod, na svoje korene však nezabudol ani po vystúpení do USA v roku 1904, kde pôsobil v Gréckokatolíckej farnosti Mahanoy City, Pensylvánia. Zomrel 17. júla 1940 a je pochovaný na miestnom Cintoríne svätej Márie.

Literárne začal pracovať už ako mladý kňaz. Spočiatku boli to príspevky a duchovné úvahy, ktoré uverejňoval v rôznych časopisoch.

V roku 1906 vydal Starosloviensko-maďarsko-rusko-nemecký slovník, zahrňujúci viac ako 5500 základných slov – spoľu so synonymickými výrazmi je to okolo 30 tisíc. Vyšiel v na-

kladatel'stve Unia v Užhorode. Okrem tohto slovníka poznáme jeho *Narodny Povísti i Stichi* v štyroch zväzkoch, ktoré vyšli v USA v rokoch 1922 – 1923. Prvá časť obsahuje povesti a básne. Druhá, tretia a štvrtá časť román *Marko Šoltys*. Typickými obrazmi zo života rusínskeho prostredia ilustroval jeho syn Anton Kubek¹.

Emil Kubek žil v dobe, v ktorej sociálne a ekonomickej pomery ľudu viedli, v spojení s neúrodou, k jeho zúfalému postaveniu a, žial, vyústili do nadmerného užívania pálenky. Bol jeden z tých, ktorí nielen slovom a písmom bojovali proti alkoholizmu. Sám ho označil za „rakovinový nádor nášho ľudu“.

O tejto problematike píše vo svojich povestiacach a basniach. Námetom pre jeho povesti, básne a nakoniec román *Marko Šoltys* boli realistické príbehy zo života v rodnom kraji i vystahovalcov do Ameriky. Pre jeho diela sú typické „štastné“ závery poviedok, posilnené vplyvom života v „krajine neobmedzených možnosti“. Pri ich čítaní spoznávame aj príčiny emigrácie. Hlavou príčinou emigrácie z Európy neboli iba ekonomickej tăžkosti. Literatúra poukazuje aj na to, že väzonymi príčinami vystahoowania bola tiež neštastná láska a túžba po novom priateľstve, najmä však alkoholizmus. Podobne ako iní emigranti, ani Rusíni sa nevedeli zbaviť tejto pliagy aj v „Novom svete“.

Všetky jeho diela sú v originali napísané cyrilikou a „v naricii podkarpatských Rusínov“, ale v anglojazyčnom prostredí pre tých, ktorí pochádzali z rusínskych oblastí Uhorska a väčšinou vychodili maďarské školy sa tlačili latinkou, ktorá bola medzi americkými Rusíni populárnejšia ako cyrilika. Sám ale napísal, že „s latinkou, ne tak lehko prichodí“, preto ak by bol o cyriliku záujem, s radostou by vydal svoje diela tak, ako ich napísal

1 Anton Kubek, gréckokatolícky kňaz a maliar, rodák z Keceroviec (1885). Vyštudoval v Užhorode. V Prešove pôsobil ako profesor zemepisu, hospodárskych vied a kreslenia. Roku 1920 odcestoval za otcom do USA. Zomrel 7. marca 1971 v San Luis Obispo, California. Galéria v Prešove uchováva niektoré jeho diela spred roka 1920. – Porov. *Literárny dvojtýždenník*. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 1. decembra 2010, s. 9.

v originále – cyrilikou. Emil Kubek toto dostatočne zdôvodnil v Úvode (*Predislovije*) k svojmu štvorjazyčnému vydaniu diela *Narodny Povísti i Stichi*.

Vydaním prvej časti jeho povestí a básní v originále chceme ešte viac sprítomniť dielo tohto významného rusínskeho básnika a spisovateľa a zároveň podnietiť väčší záujem o celé teraz už zabudnuté a nedocenené leterárno-prozaické a poetické dieľo Emila Kubeka, mimoriadne talentovaného a neobyčajne zaslúžilého dejateľa našej v minulosti, konkrétnie v prvej polovici 20. storočia.

Sme presvedčení, že predkladaná reedícia Kubekovho diela, ťažiaceho z jeho bohatých zážitkov a skúseností, si získa oblúbu aj u dnešných čitateľov v 21. storočí, najmä rusínskych, lebo iba málo rusínskych spisovateľov doteraz vedelo zobraziť osudy Rusínov vo svojej dobe tak sugestívne a viero hodne. Emil Kubek takto zároveň aj nadčasovo podal nielen zaujímavý, ale aj otriasný život najmä rusínskych vystáhovalcov v USA, i teraz varujúci. Tým táto reedícia pôsobí realisticky a romanticky o minulosti, ale aj bezprostredne a presvedčivo tiež o našej súčasnosti, poznamenanej podobnými problémami, aj Rusínov, ako v dobe Emila Kubeka.

PaedDr. František Dancák
editor

Predislovie (Preface)

oi sočinenija – (povisti, teatral'ny p'esy, stichi) – poprobuju vydati. Skol'ko tomov budet vseho? Sam ne znaju. – Ne maloje risiko (opasna otvaha) u nas – pro mene! Najvažnijšij vopros: s kirillikoju, ci s latinkoju? – „A. R. Viestnik“ Sojedinenija, jak slyšal, vychodit v 48.000 exemplarach. S toho čisla, kirillikoj pečatajutsja 18.000. Dl'a seho vykaza, prichodit i mi s latin-skimi bukvami dati drukovati.²

Jak podkarpatskij Rusin, pišu iz žit'a podkarpatskich Rusinov i v ich naríčii; čto, s latinkoju, ne tak lehko prichodit. – Čtoby p. čitatel'am, neprivyknutym russkoje slovo s latinkoju čitati, malo polehčil, mušu pojasniti, i mi samomu obtāžnyj sposob seho čitaña – pisaña, jeho znaki, ich značenije.

Vsjaki umjahčenija sohlasnych bukv, označaju so znakom „; „d, l, n, t, = д, л, н, т“ bukv umjahčenije: d'=дъ; l'=ль; n'=нь; t'=ть. Primírom: **d'ilo**=дъло; – **l'ubov'**=любовь; – **l'ito**=лъто; – **nuchati**=нюхати; – **d'ístvitel'nost'**=дѣйствительность; – **t'ilo**=тъло.

No, čtoby znati na pevno, hde imíjet upotrebl'atisja: „ђ“ (jať=яты), naznačaju s „“ po nad „i“, t. j. “í=ђ“. Pr. **l'ito**=лъто, – na **t'ili**=на тълђ.

Tak samo bukvu „ь“ (jir', jer'=ђръ, еръ), označaju s znakom „“. Pr. **teper'**=теперь; **cerkov'**=церковь; **molodež'**=молодежь; **bor'ba**=борьба.

2 No, jesli sholosjatsja čitateli, v dovoľnom čisli dl'a pečataň'a ruskoho, razumíjetsja, čto radostno, a ochotnijše izdaju s kirillikoju tak, jak v original'i ja vse pisal.

Hde „**c=ц, z=з, s=c**“, tverdo treba vyhovoriti, t. j. russkoje „ч, ж, щ“ imijet byti, označaju so znakom „ˇ“. Pr. čužinec=чужинец; šeršeň=шершень; „щ“ bukvu zastupit „**sč**“; pr. jesče=eще; prosčanije=прощанье. V místo bukvy „ы; (jory=еры), zastupit latinskoje: „y (upsilon; wy)“; pr. hory=горы; ryj=рый. A „й (искраткой=iskratkoj)“; bukva: „j“; pr. tvoj=tвой. – „Ся, сю“, pišu čerez „j“; pr. sja=sя (sebe); sjudu=sюду; святий=svjatyj.

Sokrasčenija so znakom „“; pr. ’mu=му (jemu=e~~м~~**у**; – ’ho=’го (jeho=его); – ’sče=’ще (jesče=eще); – „ъ(еръ=jor)“ bukva, ne-potrebnoju stalasja.

Praca, ne lehka, taj ne mala. Kto malo razumíjetsja k tomu, ocínit. – Illustracii syn moj o. Antonij risoval.

Uže dva l'íta pisal; pri našich obstojatel'stvach, utratil d'aky k tomu. A, jesli i teper' priidet mi doplačati na moj trud, – jak pri prošlych probach, – to hrich bylo by i dal'se truditisja, na neplodenom pol'í podkarpatskoj literatury.

Mahanoy City, Pa., August 1922

Emilij A. Kubek

Dobryj tato...

ít takoho tata,
Jakoho my mame:
O nem cílyj tyždeň
My, díti, ne zname.
Lude do roboty,
Tato na posteli,
A nakoli vstanut,
My už davno v škol'í...
Okolo obída,
S posteli slízajut.
Ani 'sče ne myty,
Lem šusy sdívajut.
„Daj mi stara kvodra!“
Uže molikajuť...
Jak pofryštykujut,
Hlādajut robotu, –
Už devjate líto,
Na maminu psotu!
Desjať centy vzjali,
Ot mamy, na karu;
A čtob ne propali,
Otnesut na baru.
A pri barí, vsehda
Najdut patriotu,
Kotryj, jak naš tato,
Chodit za robotu:

S nim vraz zalistavajut,
Až do pozdnoj noči,
Žal' svoj i klopotu.
My povečerjame,
Taj ideme spati;
O našoho tata,
Ješće nič neznati.
Ci našli robotu,
Ci može na vški
Budut ju hľadati?...
Skoro postavame,
V nedľeňku svjatu,
Idem na utreňu;
Mama prjačut chatu,
A tato naš chrapjat,
Až sja stíny chvíjut,
Po tyždnevoj prací,
Sobí otpočijut!
Nakoli sja domoj,
S cerkvi naverneme,
Už našoho tatka
Doma ne najdeme.
Može pracu išli
Hľadati, ne zname?
Ňít takoho tatka,
Jakoho my mame.

Palko Rostoka

LAVA tebí Bože!“ hovorit poluholosno, sam k sobí. Stefan Rostoka, kantor i učitel’. Složil rozsívku s pleča, a takoj i síl na ňu. Lem pravi čto dostarčilo ovsa, na zemličku pod Lanom. S tím byl skončil jarnu síjbu.

Malyj, no tuhij konik, chrupkajet trebič, ani ne posmotrit na svojeho gazdu. Poldruha dňa oral; na poslídok ani žmeňa ovsa ne ušlasja jemu, po tăžkoj prací. Ne dnešnij on sluha u pana učiteľa, ili po sel'skomu, u d'jaka, ani ne pamjatajet, skôlko vesny uže gazdujut dvoje, na kantorskem oreku. So svoim koňskim rozumom, stol'ko vymudroval, že bol'se obroku ne dostanet; i na trebiču merkujet, že to uže spodinki, a on musit sam hodovatisja čerez l'ito, a hryzti syčku okolo potoka, v místo konička i sína. Prednovki, i pro neho načalisja.

Pan Rostoka sidit na rozsívci, s kuskom chl'iba žitnoho v rucí, a na nem hudľajet s tupym klapačom soloninu.

– „Bodaj t'a!“ – merzitsja: – „A to stara, snova majstrovala s klapačom; tupý jak kostura, ani poobídati ne mož.“

Okolo sebe ne vidit sposobnyj na ostreňe kaminok, sdojmet uzdu s chomonta, a na zubadl'í ostrit nož, a filozofujet:

– „Vidiš, Pejku, tak to my, na stary dni. Koli by nam najl'ípše sobí vyhoditi, uže nič ne dostavajet. Susík porožnyj, ani žmeňu ovsa pro tebe ne maju, taj i moju soloninu, uže ot samoho motuzka otrízala stara. Lem isči dobronime, a tak otpočneme sobí. Ty po jarku na paší – a č...! Takij to naš otpočinok. Síjbu jakos' pokončili a zavtra uže k bandurkam, oborovati.“

Pejko ohaňajetsja ot much, hl'adajet po meždu badyľ'a, za listočkami, no gazdovi ne otpovídajet nič, lem forknul, jak by skazati choťil:

„Na čto stol'ko daremnoj besídy? Tak to bylo u nas i tamtoho hoda, i vsehda, ot koli pamjatajusja; a tak budet i do samoho konca. V zimí jarčana polova, so síčkoju i pozadnym ovsom; a ked by jem sobí, od «Tarčuli» časami sína malo ne prihornul, to by i zabyl do jari, jakij smak imíjet síno, abo trebič.“

Bo, to u pana Rostoki, vseho bylo dostatočno; zdorov'je, apetit dobryj, stajňa na četvero statki, chlív, sypanec, veličeznyj ausík, o díti ani ne hovoriti, až i pasíka (pčolnik) s desjať ulejami.

Lem psota, čto ko zdorov'ju hrošej ne bylo, ko apetitu porožnyj sypanec i pivnica, v stajní, kromí korovki jednoj i Pejka staroho, lem dví ovečki; a s toho sbohat'isja, ne mož bylo; s volny vystarčilo na jednu huňu i chološni, a vannička bryndzi, lem pravi pro domašni potreby.

Pasíka, uže bol'se prinošala. Čto-to i prodalosja medovnikarovi; a na medovku i do bobalek vsehda našlosja čistoho meda, v komorcí.

Ďíti? O nich byli my i zabyli; a, oni najvažnijšu roľ i hráli v žiťu, pana d'jaka. Devjatero požehnal Boh. A to sčast'e, ibo Rostoka, takim sposobom prišol do kumovstva s najl'ipšimi gazdami sela, až i so samym panskim foršnerom. Gazdove zapevnili jemu posadu, a kum foršner (l'ísnýj) dva-tri fury dereva i list'ja na steliňa. Ibo Rostoka, ne chodil, lem do seľskoj školy, ta i sam ne mnoho znal. Kantorstvo prekrasno končil, choť on pravi lem d'jak byl, odnakože ne vystupilsja, ani trem diplomovanym pívec učiteľam; no v naukach, kromí katichizma i biblijki, barz slabo stojal.

Šestero iz d'ítej, pomerli. Ta i to sčast'e. Jak byli vsí žili, s čím byl ich vyhodoval? Jak učiteľ polučal ot sela na rok: osem'desjať korun; a za jeho časa, to lem štiradsať zlatych bylo; jak d'jak, imíl štiri osminy i štol'arnyj dochod. A s toho, nebarz mož bylo

vyžiti, ne to pana ihrati. Ot pohreba velikoho: dva zlaty, ot maloho: jeden šajn (štiradca' – sorok grajcary). Ot šl'ubu: pjaťdesiat' grajcary, a ot kresta: jeden cílyj dudok, t. j. dva grajcary. Za cílyj dochod, ne mož bylo by kupiti sobí jedno porjadnoje tel'atko. A tu «chlopčisko», už to tak on Paľka nazýval, v školí, v preparamdii!

Doňku vydal do sela, za rychtarovho syna.

– Ho-ho-ho! A čto psoty bylo? Rychtar'ka ne choťla nevístu taku. Ďívka pana d'jaka, to pravda krasna, moloda, zdorova, jak orích, na ked teľo grunta ne prinesla na rychtarivňu, jak jedna porjadna borodavka!³ Bo rychtar'ka, taku borodavku imila pri nosí, jak jeden malyj již; kto na ňu posmotríl, musil smíjatisja.

A Rostokova Julča, choť i ne mala grunta, ano ani borodavku pri nosí. Daremno, krasna d'ívka byla; inakše ne byl zaľubilsja do nej rychtarov syn. No, jak že nevista krasna, koli u svekry borodavka pri nosí?

O pol roka, ani jej zaľublennyj muž, ne ľubil tak Julču, jak jej svekra, rychtar'ka. Pro čto? Pro borodavku. Ne uvíritel'no, a jednak čista pravda.

Julča bavilasja s dívčatami Otca duchovnoho; kamaratstvo, ani po jej šlubí ne perervalosja; taj, za peršu družku, panova Helena byla, na jej vesľ'u. Raz byla na farí, i tam čula, že borodavku možno otstraniti, jesli ju podvjažut s koňsku serstu. Julča na kadi domoj prišla, poprobovala na svojej svekrí; prinesla s Pejka, a to s hrivy serst', naprosila svekru, podvjazala jej borodavku – i čudo!

V pjatnicu, na pjatyj deň, rano vstala rychtar'ka, zívke sobí; jak by jej čtos' chibilo?! Chaps! S rukoj ko borodavcí, a borodavka sčezla ot nosa. V posteli našla ju. Zapľula tri razy i verhla do peca, lem žeby dajak snova ne dostaša k jej nosu. Julču až i pocílovala, a s radosti ju «roztomilennu svoju dítinu» nazvala.

3 Borodavka = wart.

No, jak hovorjat, na svíti ne jest' čistoj radosti, to rychtar'ka na sobí skusila. Doteper' ju prozyvali: «rychтар'ka s borodavku», a teper': «rychтар'ka bez borodavki». Merzost! Ne pravda?

Ale, pan Rostoka, mal i dvuch synov. Molodšíj učilsja za koval'a, chot' jeho pravi krestili, na imja velikaho Konstantina, no tak doma, jak i v sel'i, lem Kost'om, nazyvali jeho. Ne bylo vozmožno jeho do školy davati, musil pojti na remeslo.

Staršíj syn Palko, teper' osem'nadcat' lítnej, usilovnyj, mudryj molodec. Dl'a svojej schopnosti, on moh byl pojti i do najvyšších škol, a vyučitisja chot' i za fiškaľa! Veliku budusčnosť prorokoval jemu i sam svjasčenik.

Uže jak dvanadcat' lítnej, prekrasno znal otkončiti vsí bohosluženija; za jedno v knihach sid'íl. S pomosčiju svjasčennika, prijali jeho za dví zlatovki mísjačnoj platni, v alumneju (v bursu)⁴; no býdnyj otec, ani s porjadnoju odeždoju ne moh syna zaosmotriti, pro to, iz četvertoj klassy, perejšol v preparandiju, ibo tam vyrobili dl'a neho, sorok zoloty štipendiju.

Pervyj učenik byl v každom otnošeniji, a na huslach (na skripkach) osobенно; uže tohda hodiny daval, iz nauki i s muzyki druhim škol'arjam; s toho odívalsja, a čto bol'se i sviim rodičam paru zlaty zaslal.

Poslídyj hod, dva díti učil u jednoho krajčira, i dvuch synov jednoho kupca, na muzyku. U kupca, trimal hodinu svoju ol pol'estoj do polsemoj, pravi otchodil v preparandiju na večerju, jak sklep (torhovľu) zaperali. Tak poznakomilsja s kommijem (s klerkom) kupca, kotoryj v tot samyj čas, vychodil iz torhovli, a toju samoju dorohoju išol, na svoju kvartiru, jak i Palko Rostoka, kandidat na učiteľa.

V pervyj čas, lem sobí pozdravkali, pozdňíjše i besídujući išli uliceju domoj.

Sej klerk (prodavec), po imeni Ivan Ponti, čudnyj mužčina byl. Odívalsja elegantno, znal hovoriti bol'se jazyki; miloho, prijatnoho spravovaňa byl, a znal o vsem besídovati. Pochodil vsí

4 Bursa = boarding-school.

bol'shi místa Evropy; jak hovoril, čtoby v svojem fachu točno vyučilsja, pro to i v toto místočko prišol na korotkij čas učitisja.

Kupec s ním cílkom zadovolen byl, znal s kupujusčimi, osobeno že s molodymi žensčinami zaobchoditisja; pro každoho imíl prijaznoje slovo. Na lice i sam barz porjadnyj molodec byl; krasnyj mužčina; ne vyzeral staršim, jak pjat' i dvadca' lítnym, chot' sam hovoril, čto on tridca' lítnyj.

Raz zaprosil do sebe Pavla Rostoka. V dvuch malych komnatach meškal; jedna na spalňu zarjaženna, a v druhoj prebyval.

Elegantno vse; na jaki byl ne spodívalsja u jednoho kupečeskoho prodavca, klerka. Cínny serebrjanny statujki, zoloty podrobnosti, o kotorych hovoril, že to dary jeho prošlych chlívodavcev.

No, najdoroži byli jedny huslí (skripki), staroho slavnoho majstra robota, velikoj vartosti.

– „To vaši skripki? Vy sam ihrajete na nich?“ – Doprošajetsja Palko oduševlenno.

– „Tak, to pamjatka po mojem otcí. Ne imíju mnoho priatelej, v pustych zabavach ne beru učast'. V dni svobodny, ne znal by ja s čím zaňatisja, v takom maleňkom místí. To moja jedina zabava“, – odpovídajet skromno Ivan Ponti.

Na pros'bu Pavla, Ponti vzjal v ruki skripki, i hral jednu sonatu Mozarta. Prekrasno, masterski. Pavel s udivlenijem sluchal.

– „Pane Ponti! Pri takoj masterskoj ihrí, vy pracujete v torhovl'í, koli vaše míisce bylo by na koncertach? Ja to ne ponimaju.“

S tím Ponti priobil sobí, molodoje serdce Pavla, kotorýj hordyj byl na priateľstvo takoho obrazovannoho, miloho čelovíka.

Pan Stefan Rostoka, s Pejkom okončil jarnu robotu. Veselo prišol domoj, vyprjah koňa, predložil pered neho malo sína, sprjatal vlaki s boronami i s pluhom, a veselo vstupil v komnatu. Zabyl i na tāželu robotu dňa; taj síjbu okončil.

– „Chvala Bohu“, hovorit pri večerí, – „jar“ okončena. Lem by Boh pomoh Palkovi složiti examenta. Ozdal' uže i nam obernetsja na l'ípše, a dašto možeme sobí na stary dni zagazdovati.

– „Dal by Boh! Lem by t'a, Stefane, ne pozbavili učitel'stva? Ty ne maš' examenti... Hde že sja pod'íjeme, na stary dni?“

– „Hde? Ne vychovali sme porjadno d'íti?“

– „Id'!...Na ponosnyj chl'íb do rychtarovych? Abo Palkovi na obtážnost'...?“

– „Daj le pokoj, daj! Dajut mi dahde d'jakovstvo. A ked ſí, to kupime sobí dajaku chižčinu, i tak ne zahineme.“

Vera, pri vsem d'jakovskom paňství, tí l'udajkove, za cíloho žiťa svojeho, ne užili nič, lem trapleňe, starost'. Ot molodosti trapjatsja, pracujut, skupjat, lem čtoby d'íti do porjadku prinesti; a na stary dni, snova lem starost'; hde budetsja prituliti?

A usilovny, pracovity byli oboje. Sami obstarali cíle gazzdovstvo, tak na poľu, jak i doma. Čeľad' ne trimali, lem žeby meňše vydatka bylo. I dobrý rodiči byli, ne pro sebe, no pro d'íti svoi žili, mučilisja.

Na Palka prjamo hordy byli; on ich l'ubov', dovírije cílkom zaslužil. Jak by ſí? Koli svjasčennnika syn, rovesnik Pavla, jesče i do seminarii, vsehda prosit hroši ot roditeľej, a ich syn, ne lem sam zaosmotritsja so vsím, ale jesče i im, čto mísjačno zasylajet pomosč'. Pravda ne mnoho, po dva-tri zoloty, no jednak zasylajet!

No, čtoby oni tí hroši synovy prokel'tovali, sovíst' by im ne pozvolila. Skladajut v kupočku, jak učitel'ka ne raz hovorit:

– „Ach, Stefane, obyjdemesja. Ne bude to radost', koli prijde okončennyj domoj, a ty jemu otdaš jeho hroši: «Tu, d'ítino, tvoj zarobok s intercessom, že by jes' ne išol, s otcevskoho domu hloruč».“

Stara s radosti rosplakalasja.

– „No, uže zas plačeš'!“

Merzítsja Rostoka na ženu, no i sam skrutilsja ko dverjam, a uterajet oči.

Northwest mísce take, jaké i vsí Amerikanski místa. Hev-tam po jeden murovannyj, četyre-pjať poverchovyj dom, proči po bol'sej časti dva-tri poverchovy iz dosček, a pestro vyfarblenný.

Žiteli, jak vo voschodnych štatach, s cíloj Evropy pozhaňají robotnyj narod. Cílyj Babilon; nít takoho Europejskoho jazyka, kotoryj by ne bylo čuti na streetach (ulicach). Mistočko ne tak male; do sorok tysjači naroda proživajet v nem. Vsjakoho roda fabriki, i tri majny zaosmotrjavujut narod s chl'ibom.

Najbol'sa fabrika vyrabla'jet avtomobily, s okolo dva tysači robotnikami, kotory vokruh svojej fabriki, jak by osobенноje místočko ustrojajut.

Hory, okružajusči místo, jak stary ludi raspravljajut, veliki-mi l'sami byli pokryty. Teper' vse spustošennoje, lem na hrunku, nad místom, jak by pamjatka iz starych čas, ostalsja dva-tri akrovyj l'sok; zabavnoje míisce horoda, tak zvannyj «Pleasant-Hill». Po meždu derevami, vybudovanna tanečna halla, a v serediňí l'sika vekše vyčisčennoje míisce, hde molodež' i díti labdoju zabavljajutsja.

No, i sije míisce, lem sdaleka viditsja l'som byti. Jelovy dereva ošarpaný, a v bukovy, stol'ko bukv i serdec povyrízovali záublenný chlopcy, že dereva ne možut razvivatisja.

Jak by tot l'sok, lem na to byl ostal, čtoby pokazati sposobnost' čelovíka, do pustošeňa. Tak vyzerajet, jak mala i rídka čuprina, na lysoj holoví. Jesče ani jednoj ptíčki holos ne bylo čuti v tom l'siku; vybili, vypustošili do čista.

Pod «Pleasant-Hillom», jesče v tíni l'sa, porjadnyj domik smurovannyj stoit v bol'soj zahorod'í, bliz fabriki automobilov. V sadí kromí ovoščnych derev, zeleniny, množestvo cvítja, a sam domik vyzerajet, jak jedna rozova besídka; horí stepeňami porča, rozy t'ahajutsja, i mury rozami pokryty.

Na porču v cholodku, na kolysačom kreslí, sidit okolo dvacat'pjať ročna moloda žensčina, i vyšivajet bílyj platon so sil-

kom, a prizerajetsja na pjat' lítnoho chlopčíka, kolysajusčohosja na derevjanom koniku. V druhom kreslí sidit, može sorok (štíradcat') lítnyj mužčina, zadumannyj, zahľublen v svoi myсли, jak by ani ne pamjatal, že v kruzí svojej semji nachoditsja.

– „Pavel dorohij čto s toboju? Ty s dňa na deň tichšíj.“

– „Serdeňko moje! – Sorvalsja muž iz myslej. – „Ta, vot znaješ, čto ja vsehda takij byl!“ Po anglijski besídujut.

Pritáh k nej kreslo, a vzjal jej obí ruki v svoju tverdu, ot pracy tŕžku ruku, a pritis k svojemu licu.

– „Ja znaju, čto ty so mnoju ne možeš' sčastlivoju byti. Ty miloho, veseloho ducha, a ja takij skučnyj, neprijaznyj. Žaľ mi, čto tvoje mile srdce privjazal ja k sobí. I to mučit mene!“

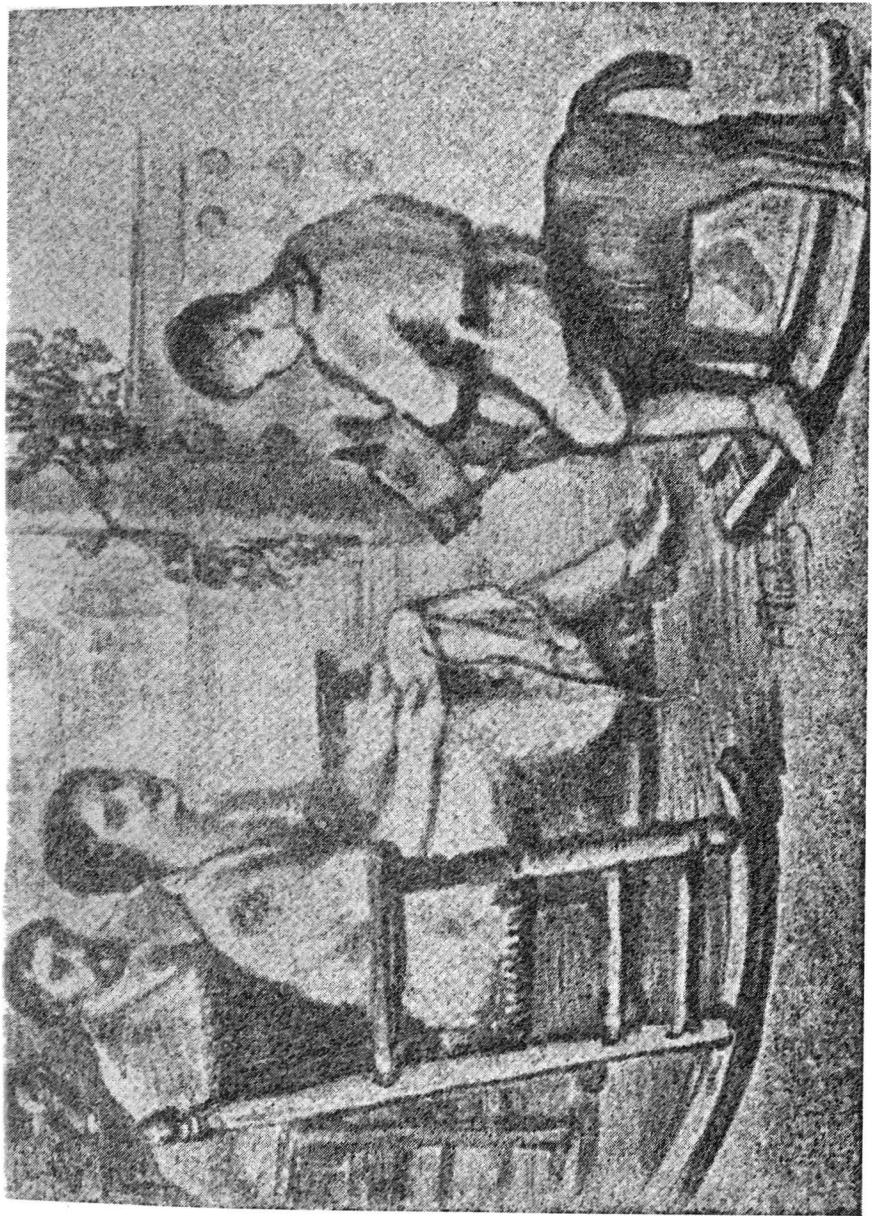
– „I to?... A inoje čto? Paul, darling, ty znaješ' že ja tebe lem pro to vybrala sobí, čto ty ne takij byl, jak proči naši molody ľudi. Ty ne lestilsja okolo mene, jak druhi, ty mi ne hovoril duračstva, jak druhi, ty ne chodil po piknikach, vyletnych zabavach, ne zalicalsja okolo dívčat, jak naši vítrohony zvykli. Ba, mi prjamo iz dorohi vystupľalsja. Ja hľadala tvoje znakomstvo, a ne ty moje. Ibo ja s očej tvoich vidľala i čuvstvovala, čto ty mene ľubiš'. Ja pozorovala na ťa, jak ty teplo, žadajuči prizeralsja na mene, podčas roboty. Ja tebe chotíla za muža, ibo znala, čto na tvoi silny ruki možu spustitisja, na moje cíloje žiťa. Pro čto ne zdovíriš'sja mi, jesli jakij to tŕhar imíješ na tvojem serdcí?“

Pavel zadrožal, a pocíloval ruki ženy svojej, a tichiňko odpovedal.

– „Vidiš, Lizzi, to moje nesčaste, čto ja čuvstvuju, že mňí pri tobí veselym, besídlivym treba by byti, a ja ne znaju, ne možu svoju ľubov' k tobí, v krasnych slovach vyskazati. Po šest' lítach, ty už imíla časa s tím uspokoitisja. Ja inyj užé ne budu!“

– „Paul dorohij; može vol'ba vice-presidenta našoj unii, bezpokoit ťa? Mňí hovorjat, čto ty budeš' jednohlasno izbranný.“

– „Ňít! Serdce moje, ja ne želaju byti vice-presidentom, radnije ostanusja v mojem teperejšom položeniu. Moja platňa bol'-

„... a prizerajetsja na pjet' litnoho chlopčíka.“

ša, jak vice-presidenta, a k tomu s vami spokojno žiju, i ne mušu ostavľati vas, na cíly týždni.“

– „Aj, papi, papi! Smoť, čto moj koň zrobil!“ – kričit malyj chlopec serdito, v rucí pokazujet rodičam, vydertyj chvost koňa svojeho, a s prezrínijem pokazujet na drevjanoho konika.

– „Jak ja možu teper' rajtovati (jízditi) na nem?“

Rodiči prizrjatsja na maloho jízdcu i na koňa, krasoty svojej pozbavlennoho, a na holos zasmíjalisja oboje. Očeň smíšna scena byla. Mama, smíjučisja, vzjala na ruki dítinu, obclovala a hovorit:

– „Darling! Každyj deň kupľu ti novoho koňa, lem naj otec tvoj, tak smíjetsja, jak teper'! Tohda cílkom sčastlivy budeme.“

Paul Smith, foreman v automobilovoj fabriki, s ženoju i s jedinkim Díťatom; suditi po besídí, anglickoho proischoždenija, lem ne obyčajno, čto on, ne lem usy, no i polnu borodu nosit. Vyšokij, sil'nyj mužčina, prinikajuči veliki jasny oči, vysokoje čelo, no volosy vokruh holovy, uže malo sídy, naprotiv jeho molodo-ho lica. Každe pohnuťe energiju, samosoznateľnosť vyražajet.

Jeho žena Elizabetha, takožde vysokoho rosta, na lice ne tak krasivaja, no kaštanovoho cvíta oči, prekrasny u nej, a jesli usmíchajetsja, dví jamočki na licach ukrašajut ju. Veselaho ducha žena, a smíjaňe jej tak miloje, že serjoznyj muž ne raz prosit ju:

– „Darling! No že zasmíjsja na mene!“

– „A ona i nechoťači musit smíjatisja na muža:

– „Aj, ty stare moje diťa! Pro čto ne znaješ' i ty tak zasmíjatisja na mene?“

Mr. Paul Smith, uže tohda pracoval v toj fabriki, jak pred dvanadcať, ili bol'se lítami, jesčе vseho lem s tridcať pjať robotnikami začali maloje predprijatije. Pervyj automobil on okončil, a naprotiv indžinera fabriki, uže v korotkosti preprovadil taki obnovlenija, u chl'ibodatel'a, kotory automobilam sej fabriki, dobroje imja prinesli. Na jeho vručanije, fabrikant, za malu

summu hrošej, otkupil ot místa, tohda jesče neznačitel'noho maloho, pjať akry zemli; bol'se jeho ne bylo stati, no i bojalsja, sam nedovíral uspíchu svojeho predpriňatija. Místočko dvanadcať akry vručalo na prodaž' fabrikantu. Sam Pavel, bez hrošej, v nadíí budusčnosti, na splačovaňe kupil pro sebe dva akry, a proči otkupil jeden žid i založil fabriku na bílizninu.

Fabrikant, staršíj čelovík, teper' uže jak velikij bohač, ne raz hovoril:

— „Paul! Jesli ja byl tebe posluchal, a otvažilsja vse zakupiti, teper' uže četyre tysjači robotnikov by pracovalo u nas! Škoda! A jesli ty byl sponahlilsja s pročimi pjať akrami, ta ty dnes'... moj kompanista!“

Pavel, na pol akrí pobudovalsja krasno, iz prodaži jednoho akra, podílennoho na loty. Jeho krasnyj dom prišol jemu cílkom darom a pol akra upotreblájet, jak zahorodu.

Fabriku ne mož bylo dal'se rasprostraňati, musili budovati v horu. Uže v pervych hodach, kromí mužčin, priňali i žensčiny v robotu. Meždu dívčatami, prišla vo fabriku i Miss Lizzie O'Donnal, okolo dvadcať lítnej dívčuška, jedinka doňka vdovicy.

Ne krasavica, dľa každodennoho poňatija, no umna, bystra dívčina, kotoroj trimaňe, a osobeno krasivy oči i milyj usmích, cílu molodež' očarovalo. Vsí molody chlopcy zakručalisja okolo nej, každyj chotíl s neju razhovorjati, i iz roboty domoj otprovážati. Molodež' fabriki, po ucha zaľubilasja do nej.

No, ona s nikim ne prijatelilasja, choť ko každomu prijazna byla, no i každoho ot sebe znala na daleko deržati. Lem Pavel Smith, foreman (nadzíratel') zaly, v kotoroj i ona robila, ne zalicalsja okolo nej. Taj, on ani ne byl besídlivý, s nikim ne rozhovorjal, s nikim ne družilsja. No ona jednak v korotkosti pomerkovala, čto sej serioznyj molodec, iz po nad svojej roboty, častíjše vzerajetsja na ňu, jak by to jeho foremanstvu potrebno bylo.

I samy starši robotníci, učtivostiju otñašalisja k svojemu foremanu. Ko každomu dobryj, terpelivý byl; a jesli kto to zavinil, ili svoju robotu ne točno vyrychtoval, to s nim meždu če-

tyrmja očami hovoril, no i tohda lahodno, priateľski. Jesli neporazumlenije, svarki povstali meždu robotnikami, on to znal razumno, na zadovolenije svarjasčichsja zalahoditi, a ich snova sprijateliti. Bez toho, čtoby nad robotnikami byl panoval, s nimi roskazoval, vse stalosja, jak on choťíl.

A dovírije robotnikov s tím najl'ípše priobrál sobí, že od nikoho ne prijal, ni najmeňsij dar, ani jesče jeden cigar, a k usilovnym sotovarišam, spravedlivyj byl.

V fabrikí ne poterpil nijaku nepristojnosť protiv žensčin; na jeho pros'bu, s jeho zaly vsí, meždu robotnikami obyčajny žarty, besidy, primičanija isčezli.

- „Gentlemen! Vy každyj imíjete mamy, sestry, doňki, a žadajete, čtoby protiv nich mužčiny, s učtivost'u otnašalisja! Ja žadaju i prošu ot vas, tuju samuju učtivost' i protiv našich sorabotnic, meždu, kotorymi i taki nachod'atsja, čto ne maju ni otca, ni brata, žeby ich zaboronil, protiv bezmužnych napadov. Kto ne gentleman, v našoj fabrikí ne imíjet míšca!“

Protiv toj pros'by i napominaňa, nikto ne moh vystupiti. S tím priobrál sobí i naklonnosť robotnic fabriki.

No i sam fabrikant s dovírijem otnosilsja k nemu. Ne lem pro poriadok i pro jeho čestnosť, usilovnosť, no i pro jeho polnu loyalnosť, vírnosť.

V židovskoj fabrikí, vyšli dívčata na strajk. Prosili podvyšeňe platni, a sniženije robotnych hodin. Pravda, žid ani ich uniju ne choťíl priznati, a tím meňše podvyšiti platňu, ili hodiny sniziti. Po ich primíru, vystupili i robotnicy silkovni. Strajk prešol i na proči fabriki, i sami majnery začali strajk sympatii. Cíle místo, jak v horjački.

Roborniki, po salonach, obhovorjovali strajk i... pili. Robotnicy, vyňali sobí jednu halu, hde oderživali svoi porady i... chodili, brodili po místří, po zabavach. Marnili zašporovanny hroši, v nadříi pobídy.

Tut uže pjatyj deň, vse strajkujet, lem jesče v automobil fabrikí pracujut. V otdílí Pavla Smith, cílkom pokoj, no v druhich otdílach, robotníci uže nespokojatsja: jeden-druhij složil robotu, i místo jeho porožnoje ostalo. Proči strajkery, načali rozberati povedenije automobilovych robotníkov, uže i kričat za nimi i prozyvajut ich «scab»ami.⁵

Jak pjatyj deň Pavel zaňal svoje míisce, sejčas pobačil nespokoj na robotníkach; paru otvažnijši, posidali-postavali na svoi míasca, no robotu ne berut v ruki. Vsi zahládajut ko foremanovi. Tohda Smith vstal i pri velikoj tichotí prehovorit:

– „Ladies a gentlemen! Buďte spokojny. Ja sočuvstvuju s vami. Pri vas byl ja v dobrych časach, s vami budu i v podlych. Prošu vas poždite v tichosti, poka vozvernusja. Buďme gentlemeny v každom otноšenii.“

I s tím pustilsja ko dveram. Jeden načal jemu rukopleskati, on skoro obernulsja k nemu:

– „Na to ja vas ne prosil. A cigaretki prošu složiti. To protiv porjadka.“

Vsí zasmíjalisja ticho, no každyj povinovalsja.

Pavel Smith vstupil v privatnyj office svojeho chl'íbodateľa. Sej zastaranno vstal iz kresla i idet vpered Pavla:

– „Vypovili i vy strajk?“

– „Ňít, pane, jesče ňít! Ja sam na svoju odpovídnosť prišol k vam, pane! Pozvolte mi, čtoby s vami otkrovenno moh pohovoriti.“

– „Ot tebe to ožidaju, Pavle! No sjadi sobí.“

– „Vy imíjete teper' množestvo orderov, čto i pri spokojnoj prací, jedva budet vozmožno vykonati. Nastanet strajk, a poderžit lem jeden mísjac, chot' vy, pane, ne budete srujnovanyj, no materiľnu škodu jednak poterpite, a morálnu jesče bol'shu. Vas vaši robotníci ľubľat, učťat, za svojeho dobrodítela deržat, do teper', no po strajku, sija učtivost', peremínitsja, lem vo zavisimost' robotnika, ko chl'íbodateľu. A to prevelika rozluka...“

5 Scab = korosta, paršivost'.

— „Čo myslíš, my boy, možno by s toj neprijemnosti, vyjti čestnym sposobom? Ty mi ne jednu dobru poradu dal, chotíl by ja i teper’ čuti tvoje mňínie.“

— „Pane!“ — Na pochvalny slova, malo vklonilsja Smith. — „Jak situacija teper’ stoit, robotniki strajk vyhrajut. Robotniki, po dolhom pokoju, svoi spomahateľny kassy polny imíjut. Za-vtra, abo pozavtra zastrajkujut i konduktory pouličnych kar, tak i privatnych businessov vsí robotniki, jesče i pri elektrikí i pri gasí i pri vodnych stavach. Znajete, čto to značit?“

— „A jesli druhí fabrikanty ne pristanut na trebovanija robotnikov, i došikujut sobí iz velikich horodov, stol’ko robotnych ruk, jak im potrebno? Ne vystavl’u ja sebe na smích?“ Prositsja foremana.

— „Nít! Skebov (scab) možut sobí dati došíkovati, no strajkery tých do mýsta ne pripušťat. A pri nasiľství krov’ budet prolivatisja. Robotnyj narod ohorčennyj; pri spokojnom strajku, spokojno zaderžatsja, na protiv nasiľstvija, nasiľstvijem odpovídať.“

— „A ty čto myslíš, my boy?“

— „Bud’te vy, jeden iz pomeždu pročich, velikodušnyj, ko vašim robotnikam. Pozvol’te svoim to, čto proči musjat sobí, če-rez strajk vydobyti! Znižiť hodiny, iz dvanadcať na devjať, chot’ strajkery lem desjať žadajut. Dajte vašim robotnikam na poludne jednu hodinu otpočinok. Podvyšiť placu dennu desjať procentami...“

— „Jak že to? Ja imíju podvyšiti desjať procentami, koli strajkery ne žadajut lem pjať do sem’ procenta, a desjať hodinovu pracu?“

— „Vy pane, dobrovoľno lahoditesja s vašimi robotnikami, sdíľajte to velikodušno. S tím polučite vírnost’ i usilovnosť vašich robotnikov, a to vašu utratu bohatu vynahorodit. Vírujte mi, že jesli strajk dolše potrimajet, to proči fabrikanty, jesče bol’si ustupki budut prinuždenný dati.“

— „A jesli strajkery zaboroňat moim robotnikam pracu, i pri vsích moich koncessijach?“

— „To, pane, spustit' na mene. Jak mi označenij ostal v strajkowyj komitet, tak imíju slučajnost', zastupiti našu fabriku i vas, pane; spustit' sja na mene.“

— „My boy! Ty sam okončiš' to vse s robotnikami?“

— „Nít, pane! Pozvol'te, čtoby ja robotnikov svoich, sozval na dvor, a vy iz porča prehovorit' k nim, i dajte im na znamost' vaši ustuplenija i pozvolenija!“

— „Tak budet, my boy! Posluchaju t'a i teper'. Budeš' so mnoju zadovolen.“ — I potrjas ruku Pavla: „Chot' d'ilo jak vydaritsja, radovatisja budu, jesli na ned'ílu prijde' do mene na večerju.“

— „Blahodarju vas, pane, za lasku. Ja lem svoju dolžnost' okončil, tak protiv vas, jak i protiv sotovarišov-robotnikov. Pro to i ne prijdu; ne potrebno dati povod, na glupy besídy i obvínenia. No, žeby vy, pane, ne myslili, čto ja vo svojem interessí prosil podvyšku platni, to izjavlaju že ja s moju dotepercerejšu, cílkom zadovolennýj. Ja samotnyj, ne potrebuju bol'se.“

— „Well, well,“ — zasmíjalsja staryj fabrikant, — „to uže pokažetsja!“

Mr. Pavel Smith v imeni fabrikanta, vydal prikaz, čtoby sozvali robotnikov na dvor, a sam vstupil v svoj otd'íl.

— „S dobroju novinoju vozvertajusja. Sami učujete. Prošu vas, v tichosti sobratisja na dvor.“

A uže „sirena“ zatrubila četyre raza na robotnikov. Iz budovlach, lem tak hornulsja narod. Smithovy spokojno, a s pročich otd'ílov, razdražnenno besídujuči, ibo myslili, čto i ich predvoditeli vyskazali strajk.

Lem čto pomístilisja na dvorí, staryj fabrikant vystupil na porč, zňal pred nimi kapel'uch i pozdorovil ich:

— „Dobre rano, d'íti!“

Lem otd'íl Smitha odpovil na pozdorovlenije, jak to byl zvyčaj pri takich vstríčach s „bosom.“

Na-nu!... Div'latsja proči robotníci; čto že s tími? Iz nich malo kto rušil s kapel'uchom, no nikto ne odpovídal.

— „Díti, ja s vami uže trinadcať lítia proživaju. Vy moi stary robotniki, pamjatajete s jakimi malymi sredstvami načali my. Vaša vírnosť i usilovnosť, rozvila maly šandy vo veliku fabriku, a v místo tridcať-tridcaťpjat' lic s velikoju armijeju usilovnych ľudej, moje predpriňatiye, naši prevoschodny fabrikaty, po cíloj Amerikí rasprostraňajutsja. Ja zaobchodilsja s vami vsehda, jak s moimi kamaratami, spomahal hde moh, i teper' hotovyj ja vašim žadostam ustupku zrobiti. Ja by stydalsja, jesli by vy, so strajkom musili vydostati ot mene vse to, čto na polehčenije vašoho žiťa potrebnoje!“...

Robotniki nedovírčivo pohľadajut jeden na druhoho. Ta vot to ne obyčaj, čtoby fabrikanty dobrovoľno robili polehčenie svoim robotnikam! Čto že s toho budet?

A strajkery v místří, jak počuli holos fabričnej siren, to na strajk tolkovali. Po jedny išli v striču novym strajkeram automobilovym. Vmísto strajku, iz po za mrezej fabriki, musili čtos' inoje počuti.

— „A možet byti, čto i iz vas ne jeden by zastydalsja, čto v našoj fabrikí, takože potrebno bylo v strajk vstupiti. Ne strajkom, ne prinošajusčim chosen, ni robotnikam, ni chl'íbobodateľam, ni oboich česti, no spokojnym razsuždenijem i christijanskim serdcem, polahod'me my meždu soboju neporozumlenija, my sami. Pro to ja vas, d'íti moi, dal tu sozvati i moi ustupki predložu vam. Kto by s tím ne byl zadovolenyyj, naj izjavit tut, pred vsími nami. To požadajet naša čest! I nad'íjesja, čto protiv našej zlahody, ni jeden iz moich robotnikov, potajemno ne budet agitovati, buntovati. Čto chočete, vy sami prijmete. A jesli vas budut čuži buntovati, stol'ko porazumíjete, čto to ne iz starostlivosti pro vašu dol'u, no iz zavisti, iz zloby schoťat vas vo strajk zaťahnuti.“

Hrobova tichosť meždu robotnikami. Vsí smotrjat na bosa svojeho, a neterpelivo ožidajut na jeho ustupki i vručenija.

— „Robotnyj deň ustanovlu na devjať hodin, s toho jedna hodina otpočinok na poludne!“

Vsí vozdychli i usmíchajusči pozerali na sebe, jak by ich oči hovorili: „Dobrý začinajet naš staryj, bol'se obísčajet, jak strajkeri prosjat.“

– „Pristanete?“

– „Pristaneme!“ – hromko zakričat vsí.

– „Dalše. I pri znižeňju robotnoho časa, platňu vašu podvysuju vsím o desjať procента! Zadovolenny 'ste?“

– „Zadovolenny!“ – Kričat oduševlenno i machajut s kapelušami. To vse bylo vystarčilo. Robotníci na bol'se ani ne myslili. Fabrikant ledvo moh jesče raz ko slovu prijti. Jak utichli, hovorit:

– „Ďiti! Prošu vas, posluchajte do konca. Kromí toho, dva procenta, vašoj cíloj placy odpovídno, žertvuju na špital', kotorý pri fabrikí choču založiti, žeby moi robotníci, i ich familii, ne musili po čužich špitaľach trapitisja!“

Rukopleskaňe ne chot'ilo uspokoitisja. Staryj snova vozdvihnet ruki i prosit o pokoj.

„Kromí toho, dva procenta vručaju na spomahaňe bídnych familij – strajkerov.“

Tu už ne lem rukopleskali, no i svistali ot radosti, stiskali jeden druhoho ruku, až i cílovali jeden druhoho. Histerična radosť obňala ich vsích. Hdeže take čudo! Jeden fabrikant, spomahajet strajkerov! A to ich chl'ibodatel!

Jesče raz zatichli. Čto? Jesče i bol'se choče im dat?“

– „Bud'te malo spokojny jesče. V najkorotšom časí, postarajusja i o tom, čtoby poludennyj otpočinok moi robotníci ne musili v porochu i v podlom vozdusí fabriki, ili na dvorí provesti, dam zarjaditi dva hally, dľa sej cíli i zaosmotrju ich dobrymi knihami. A jesli vozmožno budet, perevedu i to, u praviteľstva, čtoby pro d'itočki moich robotníkov, blízko fabriki, škola publična zarjadilasja. Jesče jedno mušu priznatisja, čto vse to možete podákovati mojemu prijateľu, Mr. Pavlu Smith. A teper' kto ne zadovolen s moju robotoju, naj sejčas ostaví fabriku! Good bye, d'íti!“

Staryj ostavil porč i vošol v komnatu. Očeň mudro, ibo níkotory už pustilisja k nemu, čtoby jeho na plečach ponesli na dvor, ko jeho díťam, a iz radosti podusili, smučili. Oduševlenije ich obernulosja k Smithu, no jeho robotniki obstali jak mur i vprovadili meždu soboju vo svoju halu, a dveri zatvorili. No, snova tu ožidala jeho nebezpečnosť, každyj choťl s nim ruku stisnuti. No, on hromko skričal:

– „Každyj na mísce, do roboty. Ja ne sdíľal lem svoju dolžnosť, jak to i iz vas každyj by zrobil!“

Mr. Pavel Smith pravdu imíl. Narod robotnyj, ohorčený byl pro zavzjatosť svoich chľívodatelej. Tí ne choťli, ani do besídy pustitisja s komitetami strajkerov.

– „Jesli robotniki možut vyderžati, pro čto by i my ne mohli?“

Strajkery po saloonach, pod vplyvom napoja, načali nehodovati proti „autistov“, jak ich nazývali, až i násilstvijem othražalisja. No k autistam, ne lehko bylo im pristupiti, ibo najbolša ich časť, okolo samoj fabriki meškali, a proči že, lem kupami prichodili v robotu.

Komitet, na pros'bu Smitha, sozval vsich strajkerov na velikij „meeting“, na „Pleasant-Hill“. Na tom mitingu hovoril i Pavel Smith; pojasnil strajkujusčim položeňe ich, i čto „autisti“ neimíjut pričinu strajkovati, ibo fabrikant ich vypolnil, ne lem žadost' robotnikov, no, i taki koncessii daroval robotníkam svoim, jaki im ani na mysľ ne prišlo vymahati, abo prositi ot neho.

– „Pro čto strajkujete vy? Ci pro to, žeby ste bez pracy prokormlali vaši familii? Vy protiv pracy strajkujete, ci pro to, žeby za vašu pracu vám platňu dali, s kotoroj čelovíku dostoјno, mohlo by ste vyžiť? A jesli vám chľívodateli ispolňat vaši žadosti, budete i na dalše strajkovati? Naš chľívodatel' nam bol'se dal, jak na vašom programmi stoit. Vmísto prošenných desjať hodin, ustanovil lem devjať i s toho cíla hodina, na poludňajšíj otpočinok. Vmísto žadaných pjať procentov, dal dobrovoľno, desjať procentovou podvyšku. Zarjadit nam školu pro díti, za-

rijadit nam špital' kniharňu, a kromí toho i pro bídnych, holodusčich strajkerov, dva procenta žertvujet iz svojej kešeni. Znajete, čto to značit pro dva tysjači robotnikov? Pro vas strajkerov, pro vaši holodusči díti? Ponimajete vy to? Hde na svítí slyšali vy, čtoby jeden kapitalista spomahal byl strajkusčich robotnikov...?"

— „A vy chočete, čtoby i jeho fabrika zaperta ostala pro to, že zaňalsja svoimi robotnikami, a i vas chočet spomahati, vo vašoj bídí? Kto žadajet škoditi našemu chl'ibodateľu, tot zavidit nam chl'ib, s toho zavísť, podlota, ili pjannost' besídujet. A my naš chl'ib, i našich dítej, budeme znati zachraniti protiv podlych ľudej zavisti. To ja hovorju! Vpročem, komitety strajkovy udobrili našoho chl'ibodateľa postupovaňe, a jeho fabriku i robotnikov, vyňali iz pod strajka!"

Na oduševlenny slova Mr. Pavla Smith, jeho robotníci načali rukopleskati, a herojami dňa stalisja: on i jeho gazda. Druhij deň pojavilisja oboich fotografii v robotničich gazetach. Fabrikant, iduci čerez miesto, ne starčil otzdravkovati, a s množestvom ľudej, treba bylo ruku stiskati. Ot razu stalsja popuľarnym čelovíkom.

Fabrikanty sošlisja takozde, na poradu. Daremny byli vsí predstavlenija Mr. Forth-a, fabrikanta automobilov, ani jeden ne chočil popustiti. Mr. Ike Green, fabrikant, bílizniny, lem čto ne udaril v lice „autistu.“ A zlostno kričal na neho, až jemu iz rota penilosja:

— „Vy pričina vsemu, Mr Forth! A žeby ja tak žil, čto vas sruinuju, že s torbu budete mufovatisja iz pomeži nas!"

Druhij deň sija paskudna scena, iz mitinga fabrikantov, opisanna pojavilasja v gazetach, čto vsich robotnikov místa strášenno ohorčilo. Icig Green (baum) ne smíl na street vyjti, ibo byli jeho insultovali. Jak čerez čelad' na verch vyšlo, žena jeho Sura, teper' Sara nazývajetsja, svojemu mužu, dobrí oči ne vydlerla. S toho robotníci pri vsej psotí, dobrí nasmíjalisja.

Mr. Forth, po sem neprijaznom meetingu, jesče popul'arňíjšim stalsja. Sejčas dal do sebe prizvati Pavla Smith, a rospovil jemu cílu scenu i uhroženije Greena:

– „Čo myslíš, my boy? Moh by sej čelovik nam poškoditi?“

Pavel malo rozmyšľal i ríšiteľno odpovíl:

– „On nam nijakim sposobom; no my jeho možem snisčiti!“

– „Jak?“ – Skočil s kresla, a oči jeho zaiskrili.

– „Spustiťsa na mene; jesli imíjete nepotrebný pjať tysjači dolarov, dla investicii, oni vam ne lem vyplaťatsja s interesom, no pod dvuma-trema rokami i Mr. Greena pjať akry prinesut vam! Bez toho, čtoby vaše imja v tom figurovalo.

Staryj cílkom omolodňil.

– „Nakoli tí pjať akry, prijduť v moi ruki, ty, my boy, staneš'sja direktorom cíloj fabriki, abo i...“

– „Nít, ja pro sebe ne choču nič, ni ne prijmu!“ – Prerval Pavel ríšiteľno, – „ja lem by chot'í robotníkov osvoboditi ot sej pivavicy, a zrobiti místo porjadnoe, pro druhich robotnikov.“

Staryj rostvoril želíznu kassu (iron safe), vyňal iz nej jeden sviazok, a so slípym dovírijem otdal Smithu.

– „Tu imíješ, my boy, desjať tysjača dollarov, jesli k tvorim planam ne vystarčat, polučiš' jesče i pjať raz tol'ko. Tak, teper' poprobujeme, kto budet mufovati s torboju!“

– „A jesli moj plan, soveršenno ne vydaritsja – pod tremja lítami?“

– „To perevedeš' jeho pod pjať lítami, a chot' i po mojej smerti.“

– „No hroši vaši, pane, na každyj slučaj zapevnenny budut, za to vam ruču.“

O paru dni v gazetach pojabilosja vozzvanije, na pokuplenije šerov, na „robotniču fabriku blízniny!“ Korporacija uže začarterovanna, loty pokuplennyy, plany cíloj fabriki hotovy, tysjač šery prodanny! Rodiči, imíjusči dívčata, vozzyvajutsja, čtoby pro dobro svoich dívčušek, čím bol'se šer usilovalisja pokupiti. Vlad'iteli šerov, pervenstvo imíjut k robotí. Strajkujusči dívča-

ta, iz fabriki Mr. Greena, zalehli cíloje místo. I sami bohači brali šery. Pod jednym tyždnem desjať tysjači šery, po desjať dollary, prodalisa.

Pri samoj želíznoj dorozí, ne tak daleko od Greenovoj fabriki, načalašja impozantna budovla „robotničej fabriki bлизнинy“, pod očami Mr. Greena. Iz okna svojeho offisa, moh prizeratisja na robotu. Kto vymyslil plan, mudro vymyslil. Pro strajk, robotnikov bol'se bylo, jak potrebno. Níkotory otrablali svoi šery, a mnoho pracovali, iz nenavisti protiv Greena – darom. Tren dovožal material, a ludi, mužčiny, dívčata donošali iz vagonov, na svoje mísce. Ta, vot to budet fabrika robotnogo naroda!

Mr. Greenovi zeleňilosja pered očami; a koli donesli jemu, čto proti jeho fabriki bojkott vyhološennyj, počal bíhati od Pavla do Šavla; proboval vybrati „injunction“ proti novoj fabriki. Pozdñíjše zasylal po byvšii svoi robotnicy, obícal im hory-lísy, no ni jedna ne otvažilasja pojti v jeho fabriku. Tak proboval polahoditisja s Mr. Forthom. No, to cílkom ne udalosja.

Ni Mr. Forth, ni Mr. Smith, ne chodili k novoj budovl'í, jak by o ničem ne znali. No ludi merkovali, že to ich dvuch lúbimcev, na tot čas ruki i pomosč' pri budovl'í, a Mr. Green o tom udostovírennyj byl. Pamjatal na svoje uraženieje.

Pod jednym mísjacem fabrika vystavlenna, a uže vakujut mury, stavljajut mašiny potrebny. S robotoju i pomosčiju strajkerov, četvertu čast' budovnych vydatkov zašporovali, a budusčnost' fabriki, pro tristo robotnikov, zapevnili.

Lizzie O'Donnal, choť pevno ne znala, no udostovírenno byla, čto budovla novoj fabriki, jest' planom Smitha, ibo architekt často prichodil k nemu, a oboje radilisja s Mr. Forthom.

Kto byl na tří dví osoby merkoval, musil by udostovíritisja, čto teper' uže i Lizza, častíjše zabyvala oči svoi na Pavl'í.

Po šestom tyždňu strajka, narod počal nespokoitisja. Níkotory nudilisja bez roboty, ibo k fabriki novoj, ne bylo uže potrebno mnoho robotnikov, no u dakotorych i nužda zahostila.

Pri bol'sich familijach, pomoš' iz kassy strajkerov, ne vystarčala pokryvati domašny vydatki. Skebov, proti voli cíloho místa, fabrikanty ne otvažilisja zaprovaditi, no s pevnostu ožidali, čto zaťatost' robotnikov zlomlat i tí pokorno vozvernutsja v robotu, pod starymi uslovijami.

Jesli ne „autisty“, to strajk uže byl okončilsja, a to s polnoju pobídoju kompanij. Mr. Forth, snova prišol na pomoš' strajkeram. Pavel Smith s udobrenijem svojeho chl'ibodateľa, oslovil svoj otd'íl, ne bylo by dobrí, jesliby oni, na četvertoho Julija, jak krainskij prazdnik, ustroili veliku zabavu, na spomosčestvovanije strajkerov?

Jeho predloženije s velikim oduševlenijem priňali, osobeno molodež'; a pod pavzou obída, dohovorilisja s pročimi otďilami; vybrali komitet, s kotorym Smith složil velikij program. Patrioticnyj marč vseho robotnogo naroda, pod provodom „autistov“, pred poludнем; obíd na „Plessant Hill“; posl'i obída tanečna zabava. Obíd varitsja, vo velikich kotlach, na místi, zabavy. Muzyk-bandy cíloho místa priobísčalisja; spolki vsjakoho roda iz cíloj okolicy. Začím v patriotičnom marču učast' brati, každyj deržal za svoju dolžnosť, sholosilisja v marč i škoľny d'íti. Elks, Columbus, Y. M. C. A., Red. Men, society, kupcy, veterany, firemeny, i pr. i pr.

Ľubopytne ožidali, čto sd'ílajut fabrikanty sami? Ne pojavľatsja na patriotičnoj paradí? Psota budet. Pojavľatsja? Dolžny budut marčovati so strajkerami, kotorý uže prihotovl'ali svoi tablicy s nadpisami svoich trebovanij.

Usporjadajusči zabavu komitety „autistov“, chot' pojednym místickim „over-patriotam,“ ne sovsím byli do smaku, automaticky vzjali vo svoi ruki i usporjadkovaňe obyčajnoho ročnoho marča, na deň četvertoho Julija (Fourth of July).

Programmy, uže vpered porozsylali i po domach poroznášali, vyznačili pro každoho mísce, zaprosili v maršalov, v praporčikov tých, kotorý taki otznačenija l'ubili, tak čto každyj za-

dovolennyj byl. Až i premii vyznačili, pro najbol'shi sosajdy, pro najkrajši uniformy, pro najl'ípši dekoracii, pro osobenny od'ivy.

Gazety, viďa preduhotovlenija, oduševlenije žitelej, chorošo sostavlenny programmy, tak marča, jak i zabavy, vpered vyskazali, čto pri dobroj chvil'í, take impozantne toržestvo budet, jake místo jesče ne vid'ilo!

Až i gazety sosídnych míst rospisalisa, o podvihach patriotičnych, horoda Northwest, a fantastičnymi primičanijami o strajk, o nuždu familij strajkerov; o novoju fabriku, vozzvati l'ubopytnost' i sosídov tak, čto specialny treny musili kompanii žel'ízničny prihotovity.

Na vozzvanije komiteta „autistov“, uže pered tremja dňami, strajkery toliami javilisja na „Plessant Hill'í“; prjatali, čistili, stávali kotly, dľa vareňa, pecy; richtovali stoly, lavki; budovali mísca s dosček, dľa prodaži „ice cream“ a zakusok vsjakaho roda. Ukrasili cílý „Plesant-Hill“ s praporami. Až i jedno vozvyšenne je mísce dľa besídkov.

V samom horodí, ne meňsij ruch, oduševlenije. Bohači žertvovali hroši, storniki-kupcy tovar, jakij prodavalivyrab'ali. Pivo (whisku vykl'učili iz zabavy), solodki temperance napitki, mjaso, chl'ib, ajskrim, keksy, ovosč', cigary, sladkosti, a to v takom množeství, že ledva starčili vyvožati, a na mistí zabavy rasporjaditi. Až i mnoho odeždy polučili, osobенно pro ženy i d'íti strajkerov.

K zabaví nabili tikety; každyj strajker polučil svojej familii sootvítne čislo, darom. Ne strajkery že, musili sobí taki tikety na mistí zabavy, pri kassí kupiti; lem za tí tikety mož bylo dostati jísti, napoj, ili čto inoje.

Po dol'shem suchom časí, Julija treťoho nebo zachmarilosja i uže i dožd' pustilsja teplyj – tichij; a padal do samoho poludňa. Čto teper? Jesli rozpadajetsja, konec cíloj radosti! Ľudi chod'at smutno po streetach, jak by lem na pochoroňí. Každyj takij uto-mlennyj, bezradostnyj. Poslí obída dožd' perestal, pod paru hodinami místo tak vyzeralo, jak jedna prikrašenna nevísta. Tys-

jači zastav poduval vítrik, domy v krasivy transparenty od'ílsja; pri večeršom električnom svítľí mísťo tak vyzeralo, jak dajakij zolotyj zamok, v pripovidkí, v skazkí.

A na četvertoho Julija, narod probudilsja, na prekrasnyj deň. Okolo osmoj hodiny, uže prichodili treny s host'ami iz sosídných horodov. Iz stancij, lem tak sypalsja narod, jak roj pčel iz ulejev. Bratstva, society, pod provodom band.

O devjatoj zatrubili sireny električnogo zavoda, pivovarni i automobilovoj fabriki, na schod domašnich i hostej. Dľa programmy točnej, formacii sejčas v porjadok privelisja. Komity „autistov“ pokazali, čto oni sposobny, šikovny ludi.

A, čto iz programmy narokom ostavili, v udivlenije privelo vsích. Iz fabriki „autistov“, dolhij rjad noviseňkých novych automobilov, hornulsja dorohoju. Na prvom tħararovom autí, banda fabriki v prekrasnoj fantastičnej uniformi heroldov seredňaho víka, na četyri storony obernuty, iħrajuči narodnyj himn: „My Contrys...“ Za nim dvadca' šetyre, cvítami ukrašeny „auta“, so robotnicami fabriki, a za tím na bħliseňkom „autí“, stojala: Miss Lizzie O'Donnal s velikim praporom, od'íta jak „Svoboda“ (Liberty); za neju v temno-sinem autí, kotoryj sam Pavel Smith provadil, Mr. Forth so supruhoju. A tak v četyrech autach urjadníci fabriki i snova dvadca' četyre auta s robotnikami fabriki; tak v šest' otdílach robotniki, a za nimi v automobilach, ich ženy i doňki, ne pracujusči vo fabriki.

Jak pojavilosja auto Mr. Fortha, tysjači rukopleskali jemu.

Za „autistami“ pohlisja chodom, vsi proči spolki, sosajdy, škol'na molodež'; automobilov priukrašenných množestvo; veterany, velika sosajda od'íta jak indiany; čudesno ukrašenny vozy, povozki peretvoreny v korabli, vo fabriki, v domiki. Osobenno krasnyj byl voz farmerov; a krasivyj ohorodnikov, s četyr'mi žensčinami, izobrajusčimi vesnu, lito, oseň i zimu.

Vpravd'í, čudesnyj pochod byl, jakij Northwest místo, jesče ne vid'lo. A, vo vsich cerkv'ach zvony zvučali, spívali. A po obích storon ulic, velike množestvo naroda čužoho i domašňaho.

Mr. Forth zaslal svoi auta nazad vo fabriku, on že so ženom i so svoim personalom, prizeralsja na pochod pod „Plesant Hill“-om. Tohda potrjas ruku Pavla Smitha i so slezami radosti hovoril:

– „My boy! Ty to vse čudesno zrobil i zarjadil!“

Miss Lizzie slyšala slova svojeho chľubodateľa i s radostu, sluboviju smotrila na Pavla; i on pozrál na ňu, i zarumjanil, a tak sblídzal. Obernulsja i pustilsja na miesto zabavy.

– „Ho-ho – my boy! Tu jes' mja priprovadil, a teper' chočeš' mja ochabiti? Podaj ruku mojej, a vyprovad' ju na „Plesant-Hill“. I jej pridastsja tvoja pomosč!“ – Smíjetsja fabrikant.

– „Dear Paul, prošu i ja tvoju pomosč; na mojeho uže ne mož pevno opertisja. Sam ledvo vylízeta, horí tím berežkom.“

Vzjala Pavla po pod ruku, i pomaly pustilasja v horu.

– „Vidiš Pavel, ja stara žensčina, množestvo prekrasnych parad uže vidíla. No, takij krasivyj, oduševlennyj pochod, jesče ne vidíla.“ – Chvalit i Mrs. Forth jeho.

Na „Plesant-Hill“, stol' naroda, jesče nikohda ne bylo. Ko kassí ledvo mož dopchatisja. Šest'mi prodavajut tikety, a ne možut sobí poraditi, takij natisk. Pri stolach i druhich prodažnych místcevostach dvasto „autistov“ ne možut sobí rady dati. Narod vyšpacirovalsja, holoden i smjadnyj (žaždusčij).

Mrs. i Mr. Forth, v provodí Pavla, poozerajut vse. Im narod s učtivostu vystuplalsja, no sam sobí šít. Teper' uže každyj znal, že to oni ustroili tak elegantnu paradu, jak i zabavu.

– „My boy!“ – hovorit jemu Mr. Forth.

– „Naši bídny dívčata s nohach spadut, sami ne možut poraditi sobí, čto myšliš?“

Smith malo rozmysľal i hovorit:

– „Jesli pozvolite mi, to sejčas poradime tomu!“

S tím vyšol na platformu ukrašennu, a zaklapkal v ruki i prosit o pokoj. No to ne tak lehko bylo. Paru minuty poderžalo,

poka ľudi vnimateľnimi stalisja na neho. I tak ne ochotno, lem doprašalisja jeden druhoho:

- „Kto to?“
- „Mr. Pavel Smith.“
- „Manager fabriki automobilov!“ – To l'ípše vyhl'adalo, jak „foreman“
 - „On usporjadil dnešnu paradu i zabavu!“
 - „Tak, posluchati by jeho.“
 - „Pokoj! Ticho! Mr. Pavel Smith hovorit...“
 - „Ladies and gentlemen!“ – Kričit zvonkym holosom Smith.
- „Lem koroteňko skažu ſícto. Ja očeň holoden...“
 - „I ja, i ja...“ sotki otpovidajut jemu i smíjutsja, ibo ožidali dajaku patriotičesku besídu.
- „A ja, pro to takij holoden, ibo dnes' ja jesče ne imíl v ustach nič, kromí vody, jak jem zuby umyval. No, to pravda, že nikto ne možet mi odpovísti že: i ja? (Smíjutsja). Na take čislo milych hostej, nikto nespod'ívalsja, pro to i vysluha ne vystarčajet. No, naši „autisty“, ne jízdat na mul'akach, ale na automobilach. I jesli vy laskavy budecie darovati nam pjaťnadcať minut, vse pojdet, jak na automobilí, i každyj ostanet vyslužen porjadno, každyj nasytisja dla d'aki, napijetsja dla voli, čtoby i naši d'iti pamjatali na dnešnyj deň! (Rukopleskaňe). Darujete nam pjaťnadcať minut?“

- „A ne bol'se?“

Prositsja jeden, ne nastol'ko holodnyj, jak podpityj gentleman.

- „Ani minutu! Za každu minutu funduju vam pohar piva.“

Okresnosť podpitoho smíjutsja, a za nim vsí.

- „A čtoby slovo zaderžal, v imeni Mr. Fortha, prošu vsí naši „autistki“ i „autistov“ molodych, čtoby pri kuchňí, hde obíd varitsja, sejčas sobralisja, a za to im, v imeni Mr. Fortha prohološu, na zavtra otpočinok s platneju, i pro nich osobistu zabavu v najkorotšem časí, na tom samom místí. (Rukopleskaňe). A, na tři pjaťnadcať minuty, čtoby vam, ladies and gentlemen, skučno

ne bylo, i holod mohli smesti, otporučaju posluchati slova Mr. Fortha“

Pozríl na hodinku, rukopleskajut jemu, a takoj i slyšateli vytahujut svoi hodinki za rjadom, s čoho velikij smích nastal.

Čto robiti, na vozzvaniye Pavla Smitha, choťl, ne choťl, Mr. Forth musil besídovati konečno. Sňal kapel'uch i poškrobalsja po za ucha, a tak nischodasčemu svojemu foremanu hovorit:

– „My boy! Ale moja besída ne byla v programmí.“

Po rukopleskaniju, staryj Forth načal besídovati.

– „Ladies and gentlemen! Vidite, takij to tot Pavel Smith! Do čoho on raz vozmetsja, to musit na porjadok prijiti. On ne pro to vyhnal mja tu, čtoby ja vam ňíčto mudroho hovoril, lem za to, žeby psotu zahorodil so mnoju. A, možete udostovírenny byti, že nakohda mene s mojeho místa soženete, on uže vse prines do porjadku.“ (Rukoplesaňe).

– „My, žiteli seho naroda, vam sosídnym prijateľam našim, vašu lasku, že ste dnes' do nas potrudilisja, ne zabudneme nikohda. Vy nam sej deň, ne lem radostnym, no i pamiatnym zrobili. A jesli vy nas budete potrebovati, to my hotovy každyj čas zahostiti do vas. (Rukoplesaňe velikoje).

– „My, s našim dnešnym pochodom pokazali, čto my vírny, loyalny díti našoho otec'estva, čto my za našu svobodu tak, jak naši predki hotovy na vše, na vsjaki žertvy, o tom ni hovoriti ne potrebno. (Pozril na hodinku svoju). Ko tomu mňi ani dovoľno časa ne daroval Mr. Smith.“

– „No, čto vy, sosídy naši, potrudilisja i na siju zabavu, s tím vy pokazali vaše zolotoje serdce, čto vy hotovy vašich bratov, našich strajkerov, v ich spravedlivoj bor'bí, v ich nužďí spomoči i im smílosti, k dalšej bor'bí, podati.“

– „Čto jesče nikomu ja ne zradil, to vam tu skažu. Ja ultimat dal chl'ibodateľa ich, fabrikantam našoho místočka.“ (Snova pozríl na hodinku).

– „My vas posluchajeme i dal'se, jak vyznačennyj čas!“ – Skričal jeden iz slystatelej.

– „Tak jest!“ – povtorili proči.

– „Ďakuju! Ja hovorju, ultimat zaslal našim fabrikantam: jesli do pjaťnadcatoho seho mísjaca, ne polahod'at spravu so strajkerami svoimi, tohda ja zarjažu v mojej fabrikí robotu, na tri šichty, a to zrobitsja i v novoj fabrikí, žeby narod robotnyj, chot' lem chľiba imíl pro svoi familii. A do toho časa, dochod dnešnoho dňa, im malo polehčit.“

Na to, take rukopleskanije nastalo, že besídku za paru minuty ne moh prodlžati. Jak utichli, dalše hovoril:

– „Dalše hovorju, jak pjaťnadcáť minuty, tomu vy pričinoju, ibo preryvajete mja. Lem jesče jedno. Ne dumajte, že to čisto moje dobroje serdce pričinoju, čto moja fabrika robit, a čto ja vypolnil bez pros'by žadosti moich robotnikov. Ne dumajte, že dnešňa prekrasna parada i zabava, moja zasluha lem, jak mi mnoho gratulovali. Vo vsem ruka Pavla Smitha; – on tak razsudno znajet argumentovati, že až bohusja, čto mja na poslídok i na bolší ustupki nahovorit. Takich mužej dolžny by, robotniči unii, v činovníkov svoich izberati!... A teper' možeme už zazríti, ci vyslužený budeme, ibo i ja holoden!“

– „Hura, Mr. Forth!“... zakričali slyšateli i siloju chotíli s nim ruki stiskali. No starostlivost' Smitha i tu pokazala sa. Daz dvadcať siľnych „autistov“, zaslal vpered, na jeho oboronu, a tí obstupili jeho jak mur.

Lizza, po paradí, pobíhla domoj pereoblečisja, no, v dorozí dala sfotografovatisja. Jak vozvernulasja s mamou, na „Plesant Hill“, pravi Smith počal hovoriti. A proti jeho vozzvanija, ona os-tala pri platformí, a slyšala besídu i svojeho chľibodateľa.

Na pochvalnu besídu Mr. Fortha, jej zaľublennoje serdce, tak voztoržennoje-exaltovannoje bylo, čto podbíhla ko nemu i pocílovala staroho, pred očami vsích.

– „No... no...“ – pozrál staryj, na jej rozpalenný lica, i smíjučisja kričal holosno, – „my dear Liberty, to mňi staromu strašenno ľubitsja, no čto skažet Mrs. Forth k tomu? Otdaj ty tvoj pocíluj tomu, komu prinadležit!“

Jesli parada vydarilasja, to zabava ne meňše. Molodež' tančovala, ne lem v hallí, no i okolo hally, hde ne mohli pomístitisja. Bohači so robotnikami, a najelegantnijši damy s robotnikami.

Okolo stolach priyatno žartujuči, veselo jíli, žensčiny sídači po lavkach, muzčiny stojači, ibo ne bylo stol'ko místa. Mr. Forthu i jeho žeňí, molodši prepustili místo. Staryj chot'íl jesče vid'íti Smitha; Lizza sej čas prizvala jeho, a takoj i jemu prinesla tarelku s jídлом, i radovalasja jeho podákovaňu i apetitu.

– „My boy, ty mní preveliku radost' zrobil, i... cílomu místu. Ďakuju ti. My stary, pojdem domov. Good bye...“

Smith pochodil, poobzeral vse; posmotríl vysluhujusčich „autistov“, každomu skazal dobroje slovo. Hordy byli na neho, i moh spustitisja na nich. No za čím on sam, ne l'ubil zabavy hučny, a ko tomu jesče nespokoili jeho, ibo každyj chot'íl s nim poznakomitisja, a chot' lem ruku stisnuti s nim, pozberalsja, a pošol domoj i on.

Podrobno opisati cílu zabavu, ani ne potrebno. Kto učast' bral dakoli, na takich vyletach-zabavach, tot možet sobí predstaviti vse. I besídkov ne malo bylo. Vychvaľovali hosteprijemstvo horoda, pobuždali strajkerov, osuždalí fabrikantov, i jak to v takij čas zvyklo byti, spívali patriotičny písni... no ni jeden orator ne pojavilsja na platformi, že byl ne spomjanul s pochvalou Mr. Fortha i jeho pomosčnika „managera“ fabriki, Mr. Smitha.

Meždu pjatu i sed'mu hodinoju večerom, hosti iz sosídnych horodov, otjíchali domoj special'nymi svoimi trenami, s tím zabavljajuščiisja polučili bol'se svobodnoho míscia, a zabava s tím vselšoju stalasja.

Teper' pomerkovali vsí, čto usporjaditeľ zabavy, Mr. Pavla Smith, nikde ne vidno. Sejčas vybrali komitet po neho; vot jeho novyj dom blizeňko, pod samym „Plesant-Hillom“. Do komiteta vybrali najbohatši d'ívčata místa, no i iz robotnic ňískol'ko meždu nimi i Miss Lizzu. Ale ko komitetu priklučilisja i druhí mužčiny i žensčiny, cíla hurjba (kupa), jak dajaka processija pustilasja dolov hrunkom, po pod derevami.

Jeslib Mr. Smith byl na čtos' takojे myslil, to pevno byl sprjatalsja s domu; no, tak nečajanno napali na siďasčoho v „rocking chair“ (vo kolysajusčemsja kreslī) na porču, i predložili jemu žadost' publiky, pojavitisja na zabaví.

Po nem vidno bylo, čto ne ochotno idet. No, čto že zrobiti? Ľubopytny dívčata, zakralisja v pomeškaňe jeho, choťli znati, jak to žijet jeden molodyj čelovík, na samotí? Ibo, o tom uže doznalisja vsí, že on ne imíjet nikoho pri sobí, lem jedna žensčina starša, chodit jeho dom vyprjatati.

Dom poverchovyj iz cehly, šest' izby dolov, šest' horí, dovol'no i pro veliku familiju. Zarjaženno vse, elegantnijše, jak to mož by ožidati u jednoho samotnogo robotnika. Čisto povsjudu, mebli pokryty polotnom, protiv porocha i solnca, lem na horí spalňa, a dolov jedna komnata pokazujut, hde on obyčajno preživajet. V dennej izbí, ne velika, no cínna biblioteka, na okruhlom stol'í material na pisaňe, noty i jedny skripki v skorjanom futral'í. Jedna dívčina, kotora okončila muzykalnu školu v New Yorku, rastvorila futral', vyberet skripki iz nich, a zadivovanno hovorit:

– „Dívčata, vot to strašenno dorohi skripki (hušľi), jesli ne klaml'usja, to violin Stradivarius... desjatki tysjači vartosti!“

S tym ostrožno složila skripki vo futral', i skryla ich za sebe.

Mr. Pavel Smith, zaper dom i pohlisja na místo zabavy, hde jeho s velikou radostju privitali. Uže večerilosja, električny lampy zablesli na „Plesant Hill'í“, a polnyj mísjac, jak zolotoje koleso, vychodilo iz poza hory, i teplyj vítorok šelestil po meždu dereva. Vpravd'í očarovateľnyj večer'!

Jeden dobroho holosa molodec, predporučil amatorskij koncert, takoj sam načal na platformi, s ľubovnu pisňu ko mísjačku. Chorošij holos jeho, velike oduševlenije proizvel. Spívali i druhí, duety, až i jeden kvartet. Jeden bandista na trubi produkovalsja. I vse krasno, milo vydarilosja.

– „Mr. Pavel Smith! – Mr. Pavel Smith! – Posluchajme Mr. Smitha!“

Načali kričati, prositi, rukopleskati. Pavel lem s plečami stis. No žadost' publiku, tím holosníjše projavl'alašja. Smith vyjšol na platformu i hovorit:

— „Ladies and gentlemen! Slyšali vy uže papagaja spívat? Well, ne želajte čtoby ja pered vami vystavilsja na smích. Moj holos, ne pro publiku...“

A tohda moloda dívčina s jeho skripkami v futral'í, predstupit pred neho; on posmotrit na ňu – ne znal ju, ona bohatoho mísčana doňka, do toho časa, ne stykalasja s robotnym národom. – Posmotrit na futral, i poznal jeho, a až sblídnul. Vybral s jej ruk.

– „Jak vy prijdete ko moim skripkam?“ – prositsja merzko.

– „Prošu, prošu,“ i složila ruki, jakby na molitvu, a ustrášenno molit jeho, – „ne hňivatisja, ne hňivatisja... Zašla vo vaš room (v izbu) i tam ich vid'ila... Kto taki skripki umíjet, tot i znajet na nich ihrati... Ne hňivatisja, prošu...“ i nazad cofalasja pred jeho ostrymi, zimnymi očami.

Jesli byl ju ne zaderžal, to byla iz platformu dolov stepsami upala. Iz pod platformy, publika sej epizod ne pomerkovala pri večeršom svítľí. Smith opamjatala. A publika prosila, klapkala. – „Prebačte, lady, vy ne znajete, jakij nesčastlivyj čas mojeho žiťa spojennyj s tými skripkami. Prebačte!“ – I podal jej ruku.

A tak nastroil hušli i vo velikoj tišini ihral, totu samu sonatu Mozarta, jaka pered mnoho lítami, plínila, očarovala jeho dovírčivoje, molodoje serdce. Tak čudesno, s takim čuvstvom ihral, pri svítľí mísačka, v lítušnij večer', čto vsích jeho slyšatelej serdca vostorhom, s radostnym žalem ispolnilisja, a ne jeden znatok muzyki s udivlenijem i so slezami pozeral na Smitha i vnimal na solodkij holos jeho skripok. Smith okončil sonatu, zatvoril hušli v futral i pustilsja iz platformy, dolov stepsami. Pod očarovateľnym vraženijem jeho muzyki, slyšateli ani ne obačili, čto koncertu konec, vse ticho bylo.

Dívčina prinesša skripki Smithu, tichoňko hovorit:

– „Ne žaluju svoju otvažnost, chot' i hňívajetesja na mene, Mr. Smith! Prebačiť... d'akuju.“

On ju lem s holovoju pozdorovil, bez slova. Až tohda začali rukopleskati slyšateli. Smith prosto išol na stešku l'ísa, vedusču k jeho domu. Nikto ne zastavil jeho, vystupilisja pered nim.

Jak vstupil pod dereva l'ísika, iz poza jednoj jelicy, stala pred neho Lizza.

– „Mi... Mis... ter Smith, my vsí l'ubime vas...“ – možet byti, ni sama ne znala, čto hovorit.

– „Ibo ne znajete mene.“ Holos jeho ne zvučal tak surovo, jak on odpovísti chotíl.

– „Praví, ibo vas znajeme, l'ubime vas vsí... vsí.. i... i ja.“

S tím obňala jeho šeju i zaikajučim holosom povtorila: – „i... i ja!“ I počilovala jeho.

– „Miss Lizzie, – to ne imílo statisja. Vy ne znajetee mene.“ – Hovorit mjahkim holosom.

– „Vse ravno, no ja... ja l'ubľu vas! Chot' i prezríte mene pro to, lem ne hňívajtesja na mene.“ – I rosplakalasja, a otvernulasja. Smith, ni sam ne znal jak, obňal ju so svobodnoju pravoju rukou, pocíloval jej usta i oči.

– „Lizie, idi teper' nazad, čtoby nikto ne pobačil našu vstríču, i ne osudil ťa.“

Ona poslušno obernulasja, zahľanula jesče raz na neho, a po pod derevami išla ko místu zabavy. Muzyka ihrala, vo svítľí elektriki vid'la tancujusčich, no ne pošla ko nim, ale sjala pod jedno derevo, zatvorila oči i jesče raz prožila scenu, a sčastlivou čuvstvovalasja.

Podčas pavzy, tancujusči vyšli na svížij vozduch, i paru jej sorabotnic našli ju, a posidali okolo nej. A ne mohli nachvaliti cílu zabavu, porjadok, a jak o „neho“ začali hovoriti, o jeho muzyku, ich chval'by ne imíli konca-kraja.

A Lizza usmíchujetsja, ne hovorit ni slova, no myslit sobí:

– „Jesli by vy znali, čto ja znaju?!"

O desjatoj, Lizzie pošla domoj, mati ju uže ožidala. Verhlasja jej na hrudi a tak cílovala lice, ruki:

– „Oj mamo... oj mamo, jaka ja sčastliva!“

– „Čto s tobuj, dítino?“

– „Oj jaka ja sčastliva, oj mamo moja!“

– „Zaručilasja?“

– „Jesče ne znaju. No pocíloval mja na usta, na oči... oj mamko!“

– „Kto?“

– „Jak prijdet do nas, uvidiš'. Budeš' pyšna na neho.“

Toj noči, i pri vsých trudach dennych, troje ne mohli spati: Mrs. O'Donnal iz starosti, o svoju dítinu, jej doňka iz radosťi i sčastia, a Mr. Pavel Smith...? Ne moh sobí otpustiti, čto tak slabyj byl, zabylsja i privadil na cíloje žiťe k sobí, totu dívčinu, kotru iskrenno lúbil.

Tretij deň, poslí rooboty, Pavel, na udivlenije robotnikov s Lizoju išol iz fabriki sjedno, i otprovadil ju domoj a s neju se-riozno besídoval.

– „Ja priznajusja, čto ja t'a, Lizzie, iskrenno lúbl'u. No jednak osterehaju t'a, ibo bojusja, čto ja ne tot čelovík, jakij moh by, takohu veseloho ducha i umnuju dívčinu, sčastlivou sďílati. Ja ne vírju, čto i pri vsej lúbvi mojej, dakoli veselym moh by ja byti. A kromí toho ja o mnoho staršíj jak ty!“

– „Ja t'a i tak lúbl'u, a možet byti, čto praví pro to pol'ubila t'a. Ja pousilujusja, čtoby t'a sčastlivym zrobila i dni tvoi obveselila. Tak choču t'a, jakij jes?“

– „Jesče jedno mušu ti vpered povísti. Priobísčaješ' mi, že o mojej minuvšosti, o mojej molodosti, o mojem proischoždenii nikohda ni slovom ne budeš' doprošovatisja?“

Lizza malo razmyšľala, pozrila v jeho oči dolho, hluboko:

– „Priobísčaju! Kto takij čistý vzor imjet, tomu ne potrebno za sebe stydatisja. A ja víruju, že prijdet čas, kohda ty za lúbov' moju, i bez prošeňa sdovíriš'sja mi.“

— „Ne znaju, ne obícuju. No vpered udostovírjaju ťa, čto v mojem žiťu, ne jest' nič takoho, za čto by mi pred Bohom stydatisja bylo potrebno. A odnakože jest' čas v žiťu mojem, koto-ryj mučit mene, a ani tobí ne možu skazati.“

— „A ja, ni slovom ne budu ot tebe prositisja.“

— „I naprotiv toho, spustiš' tvoje sčastia na mene?“

— „Ja ťa l'ubl'u!“

— „Bud' dobra, prizovi mamu twoju i predstav' jej mene.“

Mrs. O'Donnal prišla v komnatu, privítala Smitha i posídali; a on prostymi slovami, zaprosil ruku Lizinu.

— „Mr. Smith, moja doňka vsehda dobra i mudra d'ivčina byla. Jesli ona vas, vybrala sobí, ja udostovírenna, čto ona serdece svoje ne otdala nedostojnomu človíšku.“

— „Moje položeňe može uže znajete Mrs.?“

— „Nít, ne znaju; i vašu osobu, lem včera imľa ja sčasťe poznati, iz ust druhich, no o tom ani poňatuje ne imľa, že vy mojej doňki izbrannyj.“

— „Ja prostej robotnik v fabrikí Mr. Fortha...“

— „Ne virujte jemu mamko, nít.“ — Smíjetsja blaženno Lizza.

— „on foreman našeho otdľíla, a to takij, že ne lem my d'ívčata, no i vsí mužčiny zaľublenný do neho, až i sam Mr. Forht...“

Na to uže i Pavel razsmíjalsja i ohrílsja. Nadíľ na palec jej, obyčajnu zolotu obručku, pocíloval ju i mamí ruku, čto tut ne obyčaj, i chot' zaderživali jeho na večerju, pozberalsja domoj, ibo jak hovoril, nič ne spal i stružennyj, čto i vidno bylo na nem.

Lizza vyprovadila jeho v peredňu komnatu, i podala usta na pocíluj. Pavel prihornul ju k sobí, dolho pozríl v oči, pocíloval i hovoril:

— „Molisja, serdeňko, čtoby ti udalosja mene veselym sdílati i so mnoju sčastlivou byti!“

— „Budu!“

A tak porospravila Lizza materi vse o nem, o jeho domí:

— „A jesli by ty, mamo, slyšala jeho na skripkach ihrati, ta i ty by zaľubilasja do neho.“

— „Daj Bože že by vy sčastlivy byli!...“

— „Ach, jeslib byl tvoj otec toho dožilsja!“ – I oba zaplakali.

Vesíla v oseni otbylosja v jednoj velikoj fabričnoj hallí, robotnikami na sej čas prikrašennoj. Starosta byl sam Mr. Forth, a svaškoju jeho žena. Mr. Forth i tut besídoval“ meždu pročimi hovoril:

— „Mr. Pavel Smith, priobísčal vam četvertoho Julija, za vaši tohdašny trudy i vysluhu, prekrasnu jednu zabavu. Ja vsehda hovorju, že čto on raz do holovy vozmet, to i musi statisja. Žeby slovo potrimal, ta... oženilsja.“

Darunki ne lem ot robotnikov, no i ot Mr. Fortha polučili; meždu pročim i jeden automobil, na četyre osoby; jak fabrikant hovoril:

— „To, teper' vam cílkom vystarčit, chot' i mamu budete brati so soboju, druhočo vy ne potrebujete ko sobí. A jak uvižu, že uže bol'sij vam potrebno... to i takij najdeme v mojej fabriki; hde i maly d'ítčki možno pomístiti.“

Po svad'bí, ani na tak zvannuju „honeymoon“ (nedíľa ľubvi molod'at) podorož ne išli. Lizza na pros'bu Pavla, s mamoju pereselisja v jeho dom, a na tretij deň, ne lem Pavel, no i Lizza prišli snova do roboty. Jak ona hovorila:

— „Choču ťa vsehda vid'íti. Ja by ne vyderžala doma bez tebe.“

Ale, o paru mísjacy uže jej bol'se ne pozvolil v robotu chodiť. Imíla uže inoje zaňatije; šiti, prihotovľati drobneňki ríči, pre novoho člena familii.

Sčastlivu žili, uže šestyj hod, nikohda ni najmeňše nedoramíniye ne bylo meždu nimi. Chlopčík, cíla radosť rodičej, zdovo, sil'no rozvívalsja, no ich dobra i mila mama, pred hodom pomerla. Na serdečnu chvorost', ot smerti muža svojeho terpila.

No, Pavel, vsehda očeň serioznyj byl, a časami až i smutnyj, pečaľnyj. V takij čas, ni jísti ne moh, malo čto hovoril, v noči ne spokojno spal, raz-dvaraz slyšala jeho, na neznakomom jazyku, besídovati v sňí. No ne prosilasja nič, lem tím prizjazníjša byla k nemu. A on i v taki, čorný dľa neho dni, vsehda milyj, dob-

ryj byl, tak ko nej, jak k dítiňí. Ženu vzjal na kolína, abo nosil na svoich silných rukach, jak dajaku dítinu, obcíloval:

– „Darling! No že zasmíjsja na mene!“

Obňala jeho šeju, a zašeptala v ucho:

– „Zahraj mi, ta zasmíjusja na tebe.“

A on vzjal skripki v ruki, ihral čudesno, trohatelno.

– „My boy!“ – hovoril jemu, po takom koncertí domašnom, ktorý s ženoju vysluchal Mr. Forth, na porču Pavla. – „Hrích, že ty vo fabrikí zakopaješ“ twoj velikij talant. Ty by imíl v korolevskich palatach, pred publikoju millionerov ihrati. I tí, ne vsehda čujut taki koncerty. Namyslisja, my boy, ja ti na pomoči budu... Mrs. Smith, ne dajte jemu tu splíšnúť, idit' s nim vo svít. S pod jeho paľcach zoloto potečet i slava. On lem vas posluchajet.“

No, Pavel ne chotíl ni slavu, ni zoloto. On sčastlivyj byl, i bez toho. Po takich koncertach domašních, Pavel jak by lem omlodnul, osvížal na paru mísjacy.

Jeden čas, až pri cílkom zadumannym stalsja. Pravi približalasja voľba robotničoj unii, v kotoroj uže meňšim urjadnikom byl. Robotníci, toj storony, silno agitovali pri nem, chotíli izbrati jeho za vice-presidenta. Uže na prošloj voľbí, lem malo holosami upal. Chot' on hovoril, i prosil svoich prijatelej, čtoby na neho ne čislili, on činovstvo sije ne chočet, ani ne prijmet. Jeho placa bol'sha teper', a ko tomu v pokolu žijet.

I sama žena myslila, čto voľba nespokojit jeho, a ne terpeli vo ožidala konec voľby. No jemu ne dokučala. V deň voľby, Pavel osobeno nespokojnyj byl. Lizza viďila, jak premahajetsja, mučitsja, a ne možet uspokoitisja, i meždu pročim hovorit mužu:

– „Pavel, dorohij, može voľba vice-presidenta našoj unii, nespokojit ťa? Hovorjat mňí, čto ty budeš' jednoholosno izbranyj.“

– „Ňít! Serdce moje. Ja ne želaju byti vice-presidentom, radnije ostanusja v mojem teperešnem položeňu. Moja platňa

bol'ša, jak vice-presidenta, a ko tomu s vami spokojno žiju i ne mušu ostavľati vas, na cíly tyždni.“

Lizza veseloju pokazalasja, čtoby jesče bol'se ne drazniti jeho. Po večerí, Pavel cílkom od'ityj, vstupil v komnatu, pocíloval ženu i chlopčika:

- „Mušu pojti na svízij vozduch, v komnatí ne vyderžu.“
- „Papa, papa... i ja pojdu,“ - prosišja diťa.
- „Vozmi i jeho so soboju, nepoškodit ni jemu.“
- „Ňít, darling,“ - odpovidajet nervozno. - „Ja mušu dobrí ponáťhovatisja, po horach, po skalach, a d'ítina ne možet so mnoju. Zavtra pojdem vsí troje.“

I s tím vyšol na street. Ohľanulsja; uže-uže obernulsja k místu, machnul nervozno s rukoju, a tak pustilsja dorohoju, po pri fabrikí, za místom v hory. Lem čto paru minuty išol tuhim krokom, oslovit jeho jeden voločuha, jakich tut ne rídko vidno:

- „Ne poratovali by 'ste mene, pane, ja očeň holodnyj.“

Pavel vidit pred soboju obdertoho, hnušnoho „boma“, zarošnutyj, ne mytyj, paľcy iz shoesach (topankach) vystyrčat, bez košeli, stoplat vsjakoj farby; tvar' naduta, a whisky (paľunki) smrod, lem tak valitsja iz neho. Pavel pozríl na otvratiteľnoho voločuha, vyňal iz kešeni drobny hroši, i čtoby čím skorše pozbytisja merzavca hnušnoho, davajet jemu cílu žmeňu drobnych hrošej.

No, sej ne otberajet ot neho dar bohatyj, ale pristaľno vzerajetsja v jeho líce, a na posl'íd, pristupit až pered neho v oči, čto Pavel ot hnušnoho smrudu pijanicy boma, dobrí ne zam'l'il, i so radostnym udivlenijem hovorit:

- „Ho-ho-ho! Ne poznaješ' mene Pavle? Tvojeho kamarata, Ivana Ponti?! Ha-ha-ha, čto za radost'. Ta, to ty tot Smith, kandidat na vice-presidenta? Kto byl toho spod'ívalsja pred dvanadcat' rokami... ha-ha-ha...“

Pavel s užasom, poznal v obdertom, paskudnom bomí, toho čelovíka, kotoryj srujnoval jeho molodost', snisčil jeho pokoj duševnyj! Čudo, čto v svojej nervoznosti velikoj, rozum ne utra-

til. Čuvstvije zloho bylo, čto jeho vyhnalo iz doma, čto jemu uže paru dni, stol'ko terpínija prineslo!

– „Čto chočete ot mene?“ – Zlost', nenavist', strach obhornul jeho, jedva moh zaderžatisja, čtoby ne verhsja na toho podl'aka.

– „Čto? Lem ne tak ostro, kamarat...“ – Po anglicki besídovali.

Pavel poobzeraljsja, ci na okrestnosti ne jest' nikoho, že by jeho ne vid'li s takim voločuhom. Jesče vid'íl svoj dom i myslil:

„Pro Boha, lem ottudu het daleko, čtoby Lizza ne pobačila.“

– „Idim dal'se v brosč, tam pobesídujeme.“

– „He-he-he. Ta idim... Stydaješ'sja mene, tvojeho kamarata? Pravda, ty velikij pan, a ha... hm!... ja voločuha, bom...“

– „Iz dorohi pustilsja Pavel v hust'íjšij brosč, na jednom berězku, a Ponti za nem bormotajući:

– „Tak, tak... byl čas, že ty hordyj byl na moje prijateľstvo... a teper' ja hordyj na tvoje prijateľstvo... By golly... nikoli ne byl jem spod'ívalsja... toho sčasta... he-he-he...“

Vyšli na verch berežka, meždu krjaki, hde ich nikto poznati, obačiti ne moh, a tam merzko prositsja Pontocho Pavel:

– „Čto chočete ot mene?“

– „Čto... Lem ne hnívajsja; sejčas porozumíjemsja... Ty velikij pan, bohatyj... tobí lehko prijdet, zapevniti mňi na starost' spokojne žiťe... he-he-he...“

– „Mňí ne tykajte, podlecu posl'ídnij...“

– „Hovorju ti, ne hnívajsja... he-he-he... takim sposobom ne pozbudeš'sja mene, he-he-he, ja choču hroši, mnoho hrošeji... čtoby spokojno moh bez starosti žiti...“ – a jak obyčaj pjanych, načal plakati, – „vidiš, kamarat, ja mušu whiskey mati... mnoho whiskey. Lem tohda ja sčastlivyj; zabudu vse. Voz'mi mene do sebe, priod'íj mja, zaosmotriš' mja sovším, a mnoho, mnoho whiskey...“

– „Podlecu pokl'atyj, v moj dom? Zavtra vymíňu vam tiket v San Francisko a tam stanete do roboty...“

– „Do roboty? He-he-he, kamarat, jakij ty žartovlivyj! Jesli by ja znal i choťl robiti, to ja by dnes' ne byl tut, a nevyzeral tak.“

— „Ñít? Tohda sprjačsja toj okolicy... ibo...“

— „Sprjatatisja? Ale, na pered zajdu do Mr. Pavla Smith, kandidata na vice-presidenta, i tam porozpravljaju Mrs. Pavel Smitha, že jej muž... he-he-he..., za pol roka sidíl v cholodku...“

Pred očami Pavla zatemnjišosja, utratil razsudok. Sej skažet jehi žeňí, styd molodosti jeho? Zaskrežetal zubami, tupyj holos sorvalsja iz jeho hrudej, skočil ko voločuhu, schvatil za horlo iz líva:

— „Ty, mojej žeňí?... I ju chočeš' srujnovati?“

No i Ponti vzjalsja do bor'by, s jednoju rukoju chotíl vysvoboditi šeju iz ruki Pavla, s druhou udariti jeho po meždu oči; no Pavel speredil jeho, a sil'na pjast' Pavla, jak molotok, upala na holovu brodag, jesli ne čapka hruba, to byl jeho ubil. Zamoročennyj Ponti, pustil ruku Pavla, no snova opamjatala i načal cofatisja a bil Pavla v hrudi. Bojazň za žitěm, i zlost' podala bomu novu silu. Chriplivo syčal:

— „Tak? Ty mene chočeš' ubiti... sprjatati mene... poždi...!“

Bor'ba na žitě i smert'. Oba dyšat ťaželo, jak dva zvíři. Ponti uže vidíl, čto jeho perepity sily, ne možut sravňatisja s modlošim Pavlom, ustupajetsja jemu na zad... uže len vyhinajetsja udaram Pavla; holovu chránit ot jeho pjasti.

— „Ne zabij... pojdu...hde chočeš'... zmilujsja... ne ubij...“

V jarosti i pro tmu, ani ne zamítať, ne obačat, že za nimi velika propast': novozavalenna majna. Ponti zrobil jeden kročaj vzad v jamu, utratit rovnovahu, instiktivno chopitsja Pavla, a tak upal s verchu v jamu... lem jeden z nich; i Pavel byl za nim poletíl, no verhnulsja nazad, a upal na zemľu. Jesče slyšal jojk upadajusčaho vraha svojeho i šum kul'ajusčichsja skal v majnu. Jak vše utichlo, preveliku slabost' čuvstvoval vo vsich žilach, vstal i po dvuch-trech kročajach, bez pamjati provalilsja na zemľu.

Jak prišol ko sobí, uže cílkom noč byla. Iz bereha vidíl pod soboju horod, fabriku a ne daleko nej, svoj dom; na porču jesče svítilasja elektrika, ožidali jeho doma.

Pri svítľí pervoj lampy, za horodom, popravil na sobí odeždu, obtrepal poroch i liste, i vsunul ruku za hodinkou; no, hodinka ne byla v kešeňi kamizola (lajbika). Tak pamjatal, čto ju vzjal so soboju, no uspokoilsja, že vírojatno ostavil byl doma.

Dveri ne byli zatvorenny na kľuč, stáh ligt (električnoje svítlo), i po tém, tichoňko dostalsja do svojej spal'ňi. Žena jesče ne spala, ožidala na muža. No on ne pošol k nej, tak uspojilasja, i ne chot'ila dokučati jemu.

Pavel, po tém složil iz sebe odeždu, i smučennyj na smert', tažkim snom usnul, a protiv svojeho obyčaja, spal do pozdnoho dňa. Žena bol'se raz zazrila ko nemu, no žalovala probudit'i muža. Otkazala vo fabriku, čto ne čuvstvujetsja dobrí. Okolo desjatoj probuditsja. Sjal na posteli, zadivlenno pobzerajetsja, jak by byl o nočnoj strašnej epizodí zabyl, hľadajet hodinku i ne nachodit ju na svojem místi, ni v odežd'i. V druhoj komnaťi stínna hodinka pravi otbila desjat'. A, on zapozdnilsja vo fabriku!

Pošol v kupalňu, okupalsja v zimnoj vod'í. Osvížennym čuvstvovalsja, no s tím i vse prišlo jemu na um. Jak by lem viďil pred soboju Ivana Ponti, obdertoho! – A tota bor'ba pered zavalennoju majnoju! Čtos' strašennoje! Zadrožal. Nohi trjaslisja pod nim. Hor'ko stalo jemu v ustach.

– „Tot podlec chot'í Lizzí zraditi mene. Užas! Lem to ňít!“

Rozmyšľajet o vsem. Lem cholodnokrovno, pozberatisja, nezraditisja! I pozberalsja. Choť blídyj, no vyproscennyj vošol v obídal'ňu, hde služanka uže zakryvala stol ko obídu, a žena jeho, s chlopčikom zanimalasja.

Ženu srdečno pocíloval, a prosilasja:

– „Pro čto ty mene ne probudila, serdeňko? Haňba, dnes' ne pošol do roboty. Čto budut myslite o mene?“

– „Never mind, darling! Ja rano otkazala, čto ne čuvstvuješ-sa dobrí. A jak vice-presidentu našoj unii, musjat perebačiť.“

Obňala jeho šeju, pocílovala i smíjalasja na neho, svoim milym smíchom?“

– „Gratulovali mojemu vice-presidentu?“

— „Nít serdeňko. To, ne pro mene. Srezignuju.“

— „Vidiš, darling! Tobí by to dobrí bylo; častíjše by jes' byl meždu ľuďmi.“

— „Ja, lem pri vas dvuch choču byti, ja lem s vami sčastlivyj.“

Vozdvih chlopčika v horu:

— „Jak dobrí, čto ja ta, dítinko, ne vzjal so soboju! Daleko, strašenno daleko byl ja.“

Sjali ko stolu. No Pavel ne moh nič jisti.

— „Ty chvoryj. Zašľu po doktora,“ – starajetsja Lizza.

— „Bože boroň! Znaješ, serdeňko, to moj podlyj čas. Bud' terpeliva, ono mňí perejdet, jak i druhij raz.“

Poslí obída, pošol do roboty, tam jeho robotníci priňali toržestvenno, s besídoju sam Mr. Forth veličal, jak svojeho pomosčníka, i pracovníka robotnoho naroda i pr. Lem podákoval, nič ne hovoril bolše. Vidno bylo na nem nespokojstvie, nervoznosť; oči zapali, horjačkovo blešťli. Mr. Forth chočí jemu dati paru dni odpočinok, podákoval, ne priňal.

No, pod čas roboty, Mr. Forth perešol k Lizzí, jak kum, ibo otríkal maloho chlopca Smithovych, i po jeho imeni polučil krestnoje imja Andrej, i s neju seriozno hovoril.

— „Dítino moja,“ – tykal ju po obyčaju amerikanskому nazývajuči ju po krestnom imeni jej – „tvoj muž prepracovannyj, ko tomu jesče tota nesčastliva vol'ba, on musit dobrí vypočinutisja. Ja jeho i teper' zasylal domoj, podákoval. Najlípše bylo by, jesli by vy troje, vybralisja na dalšu dorohu. Automobil stoit vam na rasporjaženije, i spol'ahlivoho šofera možete sobí vybrati. Idit' dahde, choč' na dva-tri mísjacy. Ja obstarajusja i o dom. Dovírno hovorju ti, Lizzie, ja pre Pavla imíju radostnu víšť, i pro tebe, no v takom sdenerovovanom položeniju, ani ne smíju s nim soobsčiti. Bud' mudra. Škoda by bylo takoho čelovíka!“

Jesče požartoval, pobavilsja s kresňatom svoim i pošol.

Pavel smučennyj, no spokojníjšíj prišol domoj. Na večerju už jíl, no jesli lem chvil'ku zadumalsja, tak sorvalsja, jak by lem

s kím do fajtu poberalsja; ruki v kulaki stis, zuby zaťal; no, sej čas opamjatalsja i uteral s chustočkoju čelo spočennoje.

Prinesli večerši gazety. Jeho vol'ba obširno opisanna byla, spomjanuli i totu pamjatnu paradu, zabavu, jeho koncert. Polučil i paru gratulacii telegrafično; tí pročital, a bez interesa složil, gazety ni v ruki ne vzjal.

Strašenno nespokojno spal, v sňí snova hovoril na čužom jazyku. Lizza bídna, majže nič ne spala, často zazerala na spjasčoho; čhos' bojalasja; sama ne znala, čto s neju. Načinala i ona byti nervozna.

Druhij deň večerom, neskorše prišol iz fabriki, jak užе familijs povečerjala. Perekusil, a tak v sumraku (v poltmí) sid'il so ženoju na kanapí.

— „Ach, dorohij, perebač', ja čtos' zabyla. Pis'mo jes' dostal ot chief-burgessa, prosit t'a, čtoby v jeho offisí dnes' do devjatoj, konečno pojavilsja. Jest' i mnoho telegramov i pis'mennych gratulacij.“

S tím vstala, i pošla po pis'mo. To jeho sčaste. Zadrožal i sblídnul ot strachu.

„Užе jeho našli,“ myslit sobí, „i slídujut za mnoju. Lem vyderžati, ne zraditisja!“

Vstal i on, jedva moh zaderžatisja na nohach. Pošol odílsja i s tím pis'mom sjal do automobila, ibo užе poldevjatoj bylo, i pohnal vo místo.

Chief-burgess praví užе sobralsja, i chot'íl zatvoriti office, jak vstupil Pavel do neho. Električnoje svítlo vyhašennoje, lem jesče na bjurku jedna lampa so zelenym pokryvalom.

— „Ach, Mr. Smith, dobrí čto prišli vy. Sprava ne tak važna. Samo perše prijmite moje blahoželanije ko vol'bí. Jak by vy lem rodilisja byli, na siju važnu poziciju, dľa robotnikov. Serdečno gratuluju.“

— „Ďakuju, pane!“ — Ledva moh vydusiti tí slova. Ani ne moh slíďovati smysl' pročej besídy hlavnoho urjadnika místa. Potíšalsja: ne znajut jesče. Lem ne zraditisja!“

— „Može už slyšali ste, čto v majní, nad vašoju fabrikoju, majnery našli jednoho mertvoho voločuha?“

Pavel lem s holovoju pokival.

— „Nít? Ta, to i ne tak čudno, vy imíjete važníjsi díla. Ale to divno, že v ruki toho boma, znajete, čto našli? Jednu zolotu hodinku!“

Pavel zachvijalsja, musil o stol opertisja. Pro Boha, jeho hodinka, a v nej fotografija jeho ženy. Už otvoril usta, čtoby pri-
znalsja ko ubijstvu.

— „Ja...“

— „He-he-he!“ – Smíjalsja solodko chief-burgess. – „Lem dobrí, že ju dakotoryj majner...“ a s rukoju pokazal kradež. – „He-he-he! My sobí doraz myslili, i detektiv vyskazal, že voločuha, vírojatno vkralsja vo vaš dom, ukral hodinku i s neju polem utekal, na druhij place (mísce), hde byl propil.

Pavel tāžko vozdychnul, i myslil:

„Chvala Bohu, ne znajut! Lem ne zraditisja!“

— „Ja rozumíju vašu radost, Mr. Smith;“ – myslil, čto s rados-
ti nad hodinkoj vzdychnul Smith. – „Ne lem hodinka mila dľa
vas, no v osobennosti fotografija vašej Mrs. Pamjataju, jak by ja
ju lem pered očami vidíl, na býlom automobilí, jak „Liberty“. Bo
to i parada byla! No, dalše ne zaderžu vas, Mr. Smith, ibo i ja ide
v moj klub. Prošu vozmiť vašu hodinku, a otdajte moje pozdrovlenije vašej Mrs. Smith! Good bye...“

Pavel jedva podákoval. No, jak vyšol iz offisa načal'nika mís-
ta, jak prišol autom čerez místo, domoj, ne znajet. Jak tāželo
chvoryj vstupil v izbu; žena ožidala na neho, a jak uvidíla jeho
blídoje lice, smučenny oči, ulapila jeho zimnu ruku, ustrašilasja,
i skričala.

— „Ty chvoryj, dorohij moj. Telefonuju za líkarem!“

Usmíchnulsja na ňu, pocíloval ju i pustilsja k dverjam svojej
izby:

— „Prošu tā, serdeňko, ne prizyvaj doktora, do rana vse dobrí budet.“

A tak sjal v svoje velikoje skorjannoje kreslo, ko bjurku (ko pisjačomu stolu), vyňal hodinku, otvoril verch, i prizeralsja na malyj obrazčok svojej ženy, dolho-dolho. Složil pred sebe na stol hodinku i načal razmysľati. Uže vstal, čto ispovístsja svojej žeňi. Snova sjal. Ņít, nevozmožno, radňije smert', jak jej čistoje, dobroje serdce s takim užasnym hríchom obtăžiti.

— „Ty jednak lem ubijca. Pravda, on ta srujnoval, no ty ne imíl prava jeho ubiti! A jeslib byl Lizzí skazal, čto ja za polroka sidíl v temnicí? Ne byla vírovala, že ja nevinno terpíl...“

I tak mučilsja: ispovístsja jej, ili ňít?

Lizza čerez škary dverej vid'ila, čto on jesče ne spit. Po polnoči zad'ila na sebe nosčnyj plasč i pošla ko nemu. Ani ne obačil. Položila na holovu jeho ruku.

— „Ty jesče ne spiš?“

Podvih holovu, a tak žalostno pozríl v jej oči, čto ledva zaderžalasja ot plaču. Vzjal ju na kol'ína, prihornul k sobí i načal:

— „Choť čto budet, ja ti mušu ispovístsja, ibo inače ošalíju, rozum utraču... Ja ne Amerikanec, ja s Europy prišol pered devjačnadcať lítami, jak syn bídnaho, no čestnoho učiteľa. I ja okončil kurs učiteľskij, a diplomu polučil, jak dvadcať lítnej molodec. Poznakomilsja s jednym vysokoobrazovannym, no razvrasčennym molodym čelovíkom. Ja o tom ne znal, i pol'ubil a dorožil jeho prijateľstvo. Jak ja diplomu polučil, večerom prišol do mene, mňí gratulovati. Teplyj, jasnyj vesennyj deň byl; zaprosil mene na prohuľku (špacírku). Niže místa hovorit mňí:

«Pavle, prijateľu moj, ja l'ubl'u guvernantku grafa H.» — právi prišli my pod park jeho lítušnoj palaty, - «ona mňí dnes' naznačila randevu (svídanije, vstríču), ibo dnes' grafska familija na jednoj zabaví. Ja d'ívčinu za ženu choču vzjati i s neju, o tom choču teper' pohovoriti. Zrobiš mňí lasku, posidiš tu v krjaku, poka s neju pohovorju? Vseho polhodiny, najbolše hodina.»

Ja nijak ne choťl. Jemu až do plaču išlo. «Stol'ko prijateľstva ne jest' u tebe?» i ja sohlasilsja.

«Jesli uvidiš, čto dakto približajetsja, zasvitaj. Ne chotíl by ja dívčiní nanesti klopoty, haňby.»

Da o pol hodiny v kaštílu krik nastal, i jeden vystríl, a moj prijatel' bez kapelucha, bižit ko vorotam parkovym, i polem utíkal. Ja ustrašennyj, za nim. Virojatno byli sme utekli, jesli ne pustat za nami psov; tí nas poimali.

On v domí grafa, razbijal kassu, v kotoroj drahocinnosti grafiny byli složenny. Daremno svidítel'stvoval ja svoju nevinnosť, ne pomohli ani svidítel'stva dobry, moich professorov; do izslídovanija spravy, čerez šest mísjacy sidíl ja v temnicí.

Tohda vyšlo na verch, čto moj prijatel' avanturist (svindler) svítovojo, syn jednoho rabina pol'skoho, internacionálnej bandy obšukancev člen. V naš horod, jak kupec prišol; nočami, množestvo kradejz ispolnil; nikto ne podívalsa na neho. Tak, hľadali jeho iz Paríža, Londona, Vidňa i Boh znajet jesče s kotorych horodov, pro oklamstva.

Moj otec iz haňby, iz žal'u pomer; ne vidíl ja jeho bol'se. Sija víšť rušila i serdce mojeho uničtožiteľa, ibo i jeho otec pomer, iz žal'u – pro neho. Spovílsja, a mene očistil ot vseho podozřenia. Tohda, zaslal mní na pamjatku, tí skripki, jak osuždennyj na dvanadcať lítia.

Temnica u nas prevelikij styd, ja musil utíkat s kraja. Tu ja prijal imja Smith, ibo rosprostranenoje. Schopnosť imiju k jazykom i vsehda lem meždu anglikami sderžovalsja, čtoby učilsja seho jazyka s dobrym výrazom.“

Vzdychnul, i malo otpočil. Ona pohladila jeho lice i so usmíchom prositsja jeho:

– „A ty stydalsja mi to vše isповísti, pri twojej nevinnosti?“

– „Poždi, to jesče ne konec. – Tohda pred četyr'mja dňami, koli ja tak neskoro prišol iz prohuľki domoj, ja vstrítilsja s moim hubitelem... i... i on othražalsja čto moj styd otkryjet pred toboju!... Ja stratil ducha pritomnosť... prišlo na bijku... on pred udarami moimi ustupal nazad i... čto ja v jarosti ne pomerkoval, ani on... on upal v zavalennu majnu... no ratujučisja, chotíl mene

ulapitisja, ruka jeho ne zastihla lem lancušok, a s nim vyrval mi i hodinku, a s ňu v rukach, našli ubitoho majnery. Pro to pozval mene chief-burgess, čtoby mi ju vozvernul. Detektivy mysl'at, že s našoho doma ju ukral i s neju utekal vo susídnýj place... Užas!... Na mene ne imíjut podozrínije. – Strach, a odnakože ja jeho nahnal do propasti... ja ubijca!"

Bídnyj čelovík stonal, a oči jeho v horjačkí horíli, na člom tǐlí trjassja, jak v lichoradkí, v zimnicí.

Lizza rospakalasja, vstala, pohlaskala lica jeho i pocílovala v čelo, a stím, bez slova, pošla v svoju spal'ňu.

Pavel, sid'íl na tom samom místí, jesče dvi-tri hodiny, rozvažal, rozmysl'al:

„Ne otpustila mi. Stydajetsja, boitsja mene. Bez slova osta-vila mňa.“

Lizza rano zazrila v izbu muža. Postel' ne rušenna, a jeho ne našla. Vmísto neho ale, pís'mo na stolí; nastrašenno vozmet v ruki i izumlenno čitajet:

„Doroha Lizza moja! Čeho ja bojalsja, čto mene tak muči-lo, jednak musilo statisja, musil utratiti twoju l'ubov', i tebe. Ty s ubijcom žiti ne možeš'; ja to vpered znal. Vse imínie moje ostav'lú tobí i našoj d'ítiňí; so soboju nič ne beru, lem hodinku, dar tvoj, s twoim obrazkom i malo hrošej na podorož'. Bol'se mňí ne potrebno. Prebač' mi, čto ja t'a nesčastlivoju sd'ílal. Mňí ne bylo svobodno tebe ko mojej nesčastlivoj dolí priviazati. Tver-do pokutuju za moju lehkomyslennosť. Tebe na víki l'ubľaščij, nesčastlivyj: Pavel."

Malyj jesče spal, služanka pošla do místa. Ona chodit s komnaty, do komnaty, zazrila v jeho kasňu, ne vzjal nič, lem jeden overcoat; ot kassy kľuči na stolí, hroši vsi na mistí, malo čto moh k sobí vzjati.

Pravda, ona v noči, bez slova ostavila jeho bídnaho, v takoj tǎhotí duševnoj, i tǐlesno chvoroho. Tak, ona pričina. On ot nej

ožidal otpusčenije, razríšenije. Pro čto ne prehovorila k nemu, nepotíšila?

Teper', hde že obernutisja? K policii? Otdati jeho snova v temnicu, a prinesti styd na dítinu? Za nim idti? Hde?...

Hde? Ta vot tut ich dobroditel' i chl'ibodatel'? Lem čto služanka vozvernulasja iz stora, napisala paru rjadki do Mr. Fortha, i pro Boha prosit jeho, čtoby vo važnom díli byl laskavyj potruditisja do nich. Mr. Fort pravi po fryštyku, sejčas prišol.

„Jak ko mojemu vlastnomu otcu obertajusja, ko vam, Mr. Forth.“

I rospovíla jemu vse doslovno. Fabrikant vstal, lem s holovoju kival, a chodil po komnatí.

„Jeho najti ne lehka ráč. Policiju ne smíjeme do toho zamíšati. V staryj kraj ne pojíchal. K tomu hrošeji ne imíjet... hm... hm.. no, ot neho i to vystanet, že jak topjač zverbujetsja na dajakij šif i prejdet, – chot' ne vírojatno! Spodívajusja, čto do druhoj roboty ne pojdet, jak automobilovoj. Ale hde obernulsja? A jesli oholitsja, to ani ty sama ne poznaješ jeho. Hm... hm... Lem byla jes' jeho bez slova ne ostavila. Teper' uže neskoro o tom besídovati. Hm... hm... Lem zimnu krov'. Samo pervíje dovídajemsja na depotach (na žel'zničnych stancijach), hde povernulsja. Sjal takoj k telefonu. Vozzval jedno depot.

„Hallo! Tut Mr. Forth: kto hovorit?... To ty Jim? Radujusja. Jak sja maješ? Smotri lem, my boy. Ja vyslal mojeho managera, Mr. Smitha, znaješ, novoho vice-presidenta, na paru dni vakacij, a čtos' imíju za nim zaslati, a ne znaju hde povernulsja... tak, po pol noči mohol sidati na train... John byl tohda v robotí?... Zrobíš mi lasku... pozvidajsja ot neho, ci Smith ne bral ticket, a hde? Dobrý, d'akuju. O hodinu ottelefonuj do mojeho offisu... Ďakuju... Good bye.“

Lizza tichoňko plakala, no vnitiatel'no sluchala.

– Rozumiješ?... Teper' pojdem na druhu stanciju.“

Tot samyj rezul'tat. Na tretem, na ich veliku radost', dozna-lisja, že Mr. Pavel Smith, vymínil ticket do New Yorka. Fabrikant pozrít na hodinku.

— „Za nim telegrafovati uže ne skoro, on uže davno v New Yorku. Ja by sam pojíchal za nim, no s moimi šest'desjat'sest' l'ítami, ja tam ne mnoho vychožu. A bohusja, i na pevno beru, čto on pojdet v Britaniju. Fach svoj rozumíjet, jak malo kto, a na naši Amerikanski patenty Britijcy strášenno l'ubopytny, on tam hroší zrobít.“

— „Ñít, Mr. Forth, on vaši tajny fabrikacii ne zradit, radňíjše budet holodovati.“

— „Pravdu imíješ' Lizzie! No ja bohusja, čto tam pojdet!“

— „Ja sama pojdu jeho hl'adati...“

— „Ty, ty ne znaješ' New York. Ty stratiš'sja v nem. Daju k tobí jednoho spol'ahlivoho čelovíka.“

— „Tohda vse vyjdet na verch, a nesčaste jesče bol'shoje budet.“

— „Pravdu imíješ'? Teper' poljedenadcatoj, o hodinu idet express, hotova budeš' do toho časa?“

— „Jesli potrebno, pjatnadcať minut možu rušitisja.“

— „Dobrý, diťa moje, ja ti na čas prinesu rekomendaciju (vručenije), do jednoho mojeho znakomoho i spol'ahlivoho detektiva privatnoho. Pozberajsja. Good bye!“

O tri čtverti automobil Mr. Fortha, uže ožidal Lizzu, a na nem sid'íl sam fabrikant.

— „Lizzie, ja uže hovoril s detektivom na telefóni, on ta budet ožidati na dipí a do toho časa, l'udí jeho zrobľat vse vozmožnoje. O vydatki ne starajsja, ja uže polahodil vse.“

Jak Lizza zyšla iz trena v New Yorku, detektiv ožidal ju:

— „Mrs. Smith, vse v porjadku. Mužčina, o kotorom telefonoval Mr. Forth, zaňal místo na korablí v London. No, až pozavtra otchodit. Prosto možeme pojti na jeho kvartiru.“

Sjali v auto, i pojíchali v jeden maly hotel. Jak Lizza vstupila v komnatu Pavla, sej ne víroval svoim očam, myslil že vidíniye pred nim. Lizza s radostnym plačem verhlasja na jeho hrudi:

– „Pro čto zrobil ty nam takoje? Pavel moj, moj dorohij?“

– „Ty mene osudila, ni slovo ne imíla pro mene.“

– „Osudila? Tebe nevinnoho. Koli ja s žal'ú ne mohla ni slovo prehovoriti. Bo, i my pereterpíli taku krivdu, jak ty.“

A tak rospovíla jemu, čto jej otec kassirom byl v jednom banku. Jednu noč propali hroši iz kassy, ko kotoroj len on i upravitel' banky imíli kl'uči. Jej otca podozrívali i vložili v temnicu, na poslídok i osudili na pjat' l'íta. O polhoda vyšla na verch nevinnosť jej otca, vypustili, s učtivostú, iz temnicy, no... smerteľno chvorocho. V korotkosti pomer, a mati zanedužala. Malyj majetočok ich, zabrali advokaty i doktry.

– Žal' nad toboju i za moimi rodičami, zaujal mene, ne mohla prehovoriti ni slovo.“

Jesče tot samyj večer vozzval o vsem informovannyj, Mr. Forth, Pavla na telefoňí:

– „My boy!“ – Kričit Pavlu v telefon. – „Za klopotu, jaku ty nam narobil, ne osmíliš'sja pred mene, chot' lem do tyždňa ja-vitisja. Teper' ja zaslal ti, telegrafično, dva tysjač dollar. Priod'íj mi Lizzu, a i sebe elegantno, o dva-tri dni, s Mrs. Forth budeme vas hľadati v Atlantic City, v Central Hotelí. Tam učuješ', čto ja o tobí mysl'u. Posanuj moju Lizzu, bo to ne taká glupa, jak ty. Malyj Andrej u nas, zdrovyj; i jeho prineseme. Jesli chočeš' mi na d'aku zrobiti, ohol' borodu, čtoby ja s cílkom novym čelovíkom vstrítilsja. Bol'se ne imíju s toboju nič do roboty. Good bye!“

A zatvoril telefon. I Lizza sluchala pri telefoňí. Pozríli jedno na druhe i radostno, serdečno pocílovalisja.

– „To ne chl'íbodateľ... bol'se, jak otec. Čto bylo by bez neho, iz nas?“

Zarjadili svoi d'íla, a tretij deň, uže v kupili morskoj byli, ožidali na svoich dobródítelj i na syna, kotory jesče tot samyj deň prijíchali, na automobilí. Mrs., uže vpered v prihotovlenny

rumy vošla preod'ítisja iz drahi, fabrikant že, za ručku provadil svojeho kresnoho, a vstupil v oťdľ Pavla. Chlopčina, uvid'ívše mater' svoju, sviskajuči pobíh k nej, no mužčiní, kotoryj pri mamí stojal, vystupilsja:

— „Mama, mama... hde ty byla, ja za toboju plakal.“

Mr. Forth s komičnoju serioznosťu, sjal v jedno kreslo i hovorit ko Lizzí:

— „Očeň fajno, Mrs. Smith; naš bidnyj Pavel, hdes' do Londona topit „Pembrooke“ (šif tħarovyj, na kotorom Pavel namíral perebitisja v London), – a s potom svojeho čela usilujetsja, čtoby „honorable“ muļaki iz westov, sčastliwo dostalisja do welskikh (Wales) majnach; a jeho počtenna žena, pod tím časom, flirtujet s čužim molodym chlopcom. Fajno! Na koli tot novyj Kolumbus naš, vozvernetsja ko svoim penatam, to jemu doneset vse, jeden dostovírnyj čelovík, kotory vse to, na svoi oči, mal sčast'a viďiti!“

Lizza na holos smíjalasja; a Pavel, chot' stydalsja, musil smíjatisja i sam.

— „Ne smíjatisja, prošu! Ja s toboju, d'ívčino moja, teper' seriozno besíduju. Čto ja chot'íl Pavlu mojemu skazati, to musiš' ty sama vysluchati. Ja Pavlu, tohda jesče byl u neho i rozum i rozažnosť, priobícal, tomu šest' l'ita nazad, že jesli ja, jakohos' to Mr. Greena, pjať akrovy property v svoi ruki dostanu, to zrobľu jeho, za mojeho kompanistu. Pomylij sobí, d'íta moje,“ – a s palcom, jakby s velikoj tably čital, – „Andrej Forth and Co., - t. j. Pavel Smith, fabrika automobilov. A to stalosja! Pred mísjacom, pjať akry perešli i perepisaliſja na totu obícannu firmu!“

S radostnym usmíchom pozríl na Lizzu, i na jesče vse stojasčoho Pavla, kotoryj za čelo chopilsja, zarumjanil, a oči jeho radostno zaiskrilisja.

— „Počtenna kumo moja, Mrs. Smith, začim tot moj kompanista sčez, jak kamfor, a tebe ne možu za kompanistu priňati, – znaješ', čtoby moja stara lady, Mrs. Forth, dajak ne podozrivala molodu solomjannu vdovu, komu, – kresňa moje, chot' mudrýjšij chlopec, jak jeho papa, jesče primolodyj, – porad' mene,

Lizzie moja, čto maju teper' sdílati? Ibo kompanija, korton uže udobrenna i potverdženna!"

Lizza, skočila iz kresla, a s chlopčikom na rukach, klákla ko kreslu Mr. Fortha, plakala, smíjalasja i pocílovala ruku staroho...

– „Dorohij... dorohij... otec!"

– „Ñít ne ruku, my lady, no verni mi tot pocíluj, iz pred šest' lít, na pamjatnoj zabaví."

I pocíloval ju v čelo, pravi, jak jeho žena vstupila v izbu.

– „Mary, darling, snova v podlyj čas jes' natrafila," – hovorit ko žeňí svojej, – „kuma moja, mi, teper' pravi, l'ubov' svoju izjavila."

Lizza sorvalasja, složila d'ítinu na zemľu, pobíhla k matroňi, pocílovala jej ruki i obňala ju:

– „Mrs. jaka ja sčastliva... duže sčastliva."

– „Mary, darling, imíju čest' predstaviti tebi Mr. Pavla Smith."

Stara pani, pozrila na neho zadivlenno; pred neju stoit jeden čelovik, čorný volosy, na slychach malo zasídíty, vyholenyj, po obyčaju bolšinstva Amerikancev, nevírit svoim očam:

– „Pavel... Pavel...," – jedva možet jeho spoznati.

– „Prošu, prošu, ne tak dovírno!" – žartujetsja jej muž. – „Do toho časa on ,naš' Pavel byl, a ot dnes' kompanista tvojeho staroho muža-vitrohona, Mr. Andrew Fortha! Rozumíješ?"

Čemu stara pani iskrenno radovalasja.

Pavel vzjal na ruki chlopčika, obcíloval i prositsja d'ítiny:

– „Ne poznaješ' mene, darling, tvojeho papa?"

Až po holosi poznal svojeho otca. S palčíkami poobmatkal dobrí jeho lica, i zamíjalsja na cíloje horlo:

– „Ach, papa, papa, jakij ty smíšnyj ,boy' (chlopec) teper'!"

V sel'í pokojnoho d'aka Stefana Rostoka, v Hornych-Poľanach, cílkom uže zabyli na Pavla Rostoka; ne slyšali nikohda nič o nem, ani ne znali hde podílsja, jak vypustili iz temnicy... nevinnoho.

Po dolhich lítach, polučila jeho sestra, Julča, ne znajet ot koho, i ot kudu, tysjač koron, tak samo i jej molodšíj brat, Kost', koval' v jednom malom místočku, takožde polučil tysjač koron; a na hroby pokojnoho Stefana d'aka i jeho ženy, ktos' dal postaviti krasnyj pamjatnik iz marmora, i fundaciju složil, za ich dušami.

Sel'ane lamali nad tím holovy, i vsjaki bajki hovorili meždu soboju, no pevnoho nič ne znali.

Hde pod'ílsja Palko Rostoka? Ani v Ameriki nikto jeho nevidíl, ani o nem ne znal. Propal bez slída.

Pod obrazom o. A. Duchnoviča

*Na toržeství 50. l. hodovsciny smerti jeho, maja 30-ho 1915,
otdeklamoval M. Hanchin, v Homestead, Pa.*

o nad hory, nad Beskidom,
Vesnyj víter produval;
Solovej naš hromkim hlasom,
Novuju písň zaspíval.
Spíval Rusinam svobodu,
Ľubov', pyšnym holosom:
„Ja Rusin byl, jesm' i budu,
Ja rodilsja Rusinom!“

Dolinami, s sela v selo,
Jak na krylach sokola,
Roznosilasja veselo
Písň radostna, písň nova.
Probudila jednost', shodu,
Soznaše, novym duchom:
„Čestnyj moj rod nezabudu,
Ostanus' jeho synom!“

Hde suť naši slavný časy?
Podkarpatski Rusiny?
Hde podőlis' kňazi naši,

I slavny ich družiny?
Pora uže raz nam vstati,
I vzbuditisja iz sna:
„Rusin byl moj Otec, Mati,
Russkaja vsja rodina!“

Kto vzbudil nas? Kto nas učil,
Novym duchom prokormil?
Čto sej narod podkarpatskij,
Lípšu doľu zaslužil!
Kto nam otkryl silu žiťa, –
Čto my odna rodina:
„Rusiny sestry i braťa
I široka družina!“

Prinudila tăžka doľa,
Poproščatis' s rodinu,
Ostaviti rodny poľa,
Vyjichati v čužinu:
No, i tut, pod novym nebom,
Duchnovič mňa naučal:
„Ja svít uzríl pod Beskidom,
Pervyj vozduch russkij ssal!“

No, nezabyl ni v čužiňi,
Na moj rod, na rodnyj kraj,
Sela, chaty na rodiňi,
Hory, lísy, cvítnyj haj.
Pamjataju vírnym duchom,
Čto mi Duchnovič spíval:
„Ja kormilsja russkim chľíbom,
Rusin mene kolysal!“

Ježednevno snom, dumkami
Rodne selo prochožu,
A molityv nad hrobami
Roditelej, prinošu.
Pod skaloju „Kostel'ana“.⁶
„Pervyj raz otvoril rot,
Na az-bukí Duchnoviča,
S čela potek pervyj pot.“

Russka vdova mňa kormila,
I otec moj Rusin byl,
Russka cerkov' vysvijatila,
Meždu Rusinami žil;
Russkim chl'ibom vyučilsja,,
„I teper' mňa kto deržit?
Samoje russkoje plemja
Moju hodnost' soderžit.“

Preletíli polsot l'íta,
Po nad hory Beskidov,
Hde snom vičnym spočivajet,
Baťko Uhro-Rusinov.
On nas učil, on prosvíščal,
Jak svoj narod ľubiti,
I primírom sam pokazal,
Jak 'mu nado služiti.

V hodovsčinu pjat'desjatu,
Na dalekoj čužiní,
Podkarpatskoj Rusi baťku,
My prazdnujem Ča nyňí!
„Za pečal'nyj pot i trud tvoj!“
Zd'ís' pod twoim obrazom,

6 „Kostel'any“ – hora, nad mojim rodnym selom: Štefurov.

Ľubit tebe i narod tvoj,
„Klenemsja živym Bohom!“

Rodnyj kraju, mati moja,
Čto sđílali s toboju?
Jaka strašna dol'a tvoja,
Spustíli t'a pustoju!
Ľísy, pol'a razorenný,
Sela, chaty propali;
Ďitočki osiročeny,
Mamy vdovy ostali.

Krov' proľalas' potokami,
Za rodny kraj, otčiznu;
Brat'a naši, tysjačami
Pomerli za rodinu!
Uslyši nas, Christe milij,
Ruku pomosći im daj,
Vdovic-sirot slezy sotrij,
Voskresi naš rodnyj kraj!
„Vozdvihni, Ty, vírnych mužej,
Podkarpatskim Rusinam,
Bezkorystných učitelej,
Jakij byl Duchnovič nam!“

Jedno svídanije

ja stoju na platformí, žel'ízničnoj stancii. Hde čelovík posmotrit, povsjudu polno naroda, v osobnosti že žensčiny: stary mamy, so sídnymi holovami, molody dívkuški s lentami (s pantlikou) v volosjach, a ne malo dítej. Mužčiny v robotí; dorohovizna velika, robotu ne mož ostaviti ni na deň, čtob se mestvo nuždu ne terpilo.

Na samom krají platformy, načalník místa (chief burgess), na čelí jednoho komiteta horodskaho; ňískol'ko veteran-vojinov s jednym stareňkim kapitanom, i najl'ípša místicka banda. Uliceju, pod žel'íznoju staniceju, deputaciji bratstv, spoločnosti, obsčestv, pod svoimi praporami, a po bokach ulicy množestvo naroda; v každoho ruki emblema otečestva: zvízdný trikolor.

Koho ožidajut s takou parodoju? Presidenta, governora, senátora?... Ņít! Jesče slavnijších mužej. Svoich synov – srodnikov – herojev, vozvertajusčichsja iz pol'a bitvy! Ne jeden ostal v čužem kraju, položil žiťe svoje molodoje, za čest' otečestva; jeho krevny ne uvid'at bol'se ani hrob jeho; ne jeden vozvertajetsja domoj vo víčnom kal'ícství (v izuvíčnosti). Jak že ich ne prinimati s čest'u, kotory za čest' rodiny žertvovalis?

Narod, neterpalivo vyzerajet vdol' šinnoj kolejí; opredílenyj čas uže minul. Stalosja-li ſíčto? Serdca zadrožajut.

V jednom kutí stojit molodeňka, no blídaja žena, na rukach s četyre lítnym chlopčíkom. Oči jej horjat bleskom radosti, a priſtaňno smotrit horí koleju; a pri nej staršaja žena, jej mati. Uspokojajuči pohladit holovu dítiny svojej, i nespokojnoho vnučka.

Istorija familiji toj, ne každodennaja. Anna, jedinka doňka vdovicy Martin, chot' krasavica i ne uboha (nebídna), a bol'se považnych prosotarej imíla, na protiv voli materi svojej, otdalasja, za Alexija Petrov.

Chlopec krasnyj, usilovnyj robotnyj, no očeň lechkomyslennyj; jak hovorjat jeho prijateli: „barz dobroho serdca“. Čerez mísjacy rabotal, ščadil, otkladal hroší; kamaratam iz daleka vystupilsja iz dorohy. Ale tří poznali jeho slabost': vzjali meždu sebe, jesli pros'ba ne pomohla, to vysmíjali jak trusa, skupca. A jak uže raz meždu nich dostaſsja, zabyl o vsem, a svoi hroší do poslídňaho centa prohuľal, razmarnil s nimi. Po takoj huťtiki, vyterezvivšesja, dobrí o stínu ne bil holovoju; na daval sobí vsjaki prozvisča, až i - plakal.

No, kromí seho, nikto ne znal na neho, nijaku podlost', nečest'. On „dobryj chlopec“ byl, no postojannosti, tverdoho karaktera, ne bylo u neho.

Ďívčata místočka, vďačno zabavļalisja s nim; hrubymi žartami, ne oskorbil žensčinu nikohda, znal zabavno razhovorivati, a tanečník osoblivо dobryj byl. Jesli ne tota nesčastliva lechkomyslennost', to chot' i najbohatša byla ochotno prijala jeho za muža. On o tom dobrí znal, a pro to ne zanimalsja ani s jednu seriozňíjše; sam sebe bojalsja, čto pri nem žena, ne možet sčastlivovo byti.

Na jednom vyleťí lítušnem, tomu šest' líta nazad, na pikniku, i on bral učast'. Alexij, po obyčaju, najpristojňíjše vyod'ityj, pozdro do poobída, kohda uže na mužčinach voobsče, užívané spiritnych napojev dobrí poznati bylo, kromí vody, jesče ani kropľu nijakoho napoja ne imíl v ustach, a za to veselo, prijazno razhovorival s dívkuškami, s každu poznatuju tancoval; bol'se jemu neznakomy dívkuški, dali sobí jeho predstaviti. Dobrі zabavļalisja s nim.

Pred večerom, pod čas otducha pri samoj platformí muzykantov, starodavny kamaraty, ne jeden uže siľno podpityj, ob-

stupili Alexija, a nahovorivali, čtob s nimi išol napitisja. Ďívuški prizeralisja na to, i othadovali, ci on snova dajetsja perevesti? Pojedny žalovali jeho, druhi vysmívali; jedna iz pervych dívčat hovorit, choť vsí znali, že Alexij lúbitsja jej: – „A, choť by on lem sam byl na svítí, za takoho slaboho karaktera mužčinu, ne pošla by ja!“

Anna Martin, choť pravi nikohda ne čislila na neho, odnakože požalovala jeho, ibo sej deň s neju bolše raz tancoval. Potomu pustilasja k muzykantam, jak kamaraty uže vzjali Alexija meždu sebe, i nasilštvenno chotíli s nim k barí pojti; muzyka zahrala. Anna že otvažno pristupila k nim i hovorit Alexiju:

– „Mr. Petrov, na sej tanec vy mene zaprosili. Posemu možete s nimi pojti!“

A s prezrínijem pozrila pijakam v oči. Alexij vyrvalsja iz po-meždu nich, stis ruku v kulak, a zlostno, choť ticho, hovorit im:

– „Holotary! Prožerli uže svoi hroši, i moji by ste chotíli? Na moju čest', kto jesče raz približitsja ko mní, oči vybiju jemu!“

Tí rehotajuči pošli snova k barí, a Olexa tancoval s Annoju. Stisnul jej ruku:

– „Miss Martin, serdečno d'akuju vam!“ – I nič bolše.

Banda perestala ihrati, tanec okončilsja.

– „Očeň horjačo.“ – Hovorit Anna. – „Ne otprovadili by 'ste mene k ozerí, tam moja mamka, a v tíni derev cholodníjše.“

Alexij bez slova išol s neju, zadumčivo. Po chvíľčí ona prohovorit:

– „Pro čto tovarišitesja s tími lúďmi?“

– „Ne tovarišusja, miss, uže bolše mísjacy ne byl s nimi...“

Znajete, miss, ja ne imíju nikoho. Rodiči davno pomerli. Jedna vdova teta vychovala mja. Dobra byla, jak rodna mati. Pjať l'íta tomu, pomerla... Ja lem u čužich lúdej...“

Tichoňko hovoril s tupym holosom, otčajanno. A ona rasmysľala v sobí: Jesli ne moja mamka? Ci ne hor'ša, jak pojedny moji lechkomyslenný tovariški byla by i ja vyrosla? Ci možu jeho osuditi, sirotu?

Bokom pozrila na neho; tak vid'losja jej, čto v jeho očach slezy.

– „Pro čto ne oženitesja?“

– „Pro čto? Vzjati sobí taku lechkomyslennu, jak... ja?... Hm... Vy, miss myslite, čto ja o tom uže ne razdumoval? Čto bylo by iz nas? O považnu, serioznu dívčinu, iz poznatych moich, mi ani rozvažati. Bojudsa sam... sebe!“

Prišli k ozeru. Vdova Martin, pozdorovlenije Alexija, lem s malym holovy pohnutem (kivkom) priňala a chrebetom obrnulasja k nemu, hovorja k doňkí svojej.

– „Pod', diťa, so mnoju. Čtos' imíju ti skazati.

Petrov porazumíl, čto vdova ne želajet jeho priateľstvo s doňkoju, bez slova poklonilsja i terpkim usmíchom, pustilsja prosto k malo stancii, čtob o polhodiny s pojízdom vernulsja domoj.

Dokučlivost' jeho starodavnych priatelej, ohorčila jeho, no ne čuvstvovalsja oskorblennym; ale prezrínije vdovoj Martin, bolem ispolnilo jeho srdce. Sjal na lavku i ožidal na tren (pojízd).

– „Pojdeme domoj!“ Hovorit vdova doňkí svojej.

– „Pro Petrova? – Prositsja Anna.

– „Ñít! Holova bolit mňa!“

Anna znala, čto jej mama, na bol' holovy, nikohda ne terpit. Odnakože, ne odpovídala ni slovom. Jesče malo pobyl meždu znakomymi, i pustilisja k stancii, a s nimi mnoho druhich, kotorý jesče pred nočju chotíli doma byti. Pravi tren nadjíchal, vse hornulosja v otdíly, čtob míscce polučiti. Anna, vo velikom natisku, otlučilasja ot materi, i sjala v druhij otďíl; lem čto sjala i vyzerala von oknom, jak jeden mužčina prosit pozvolenije sjasti k nej. Anna ohľanulasja i pozrila v lice Alexija; on skonfundovanno poklonilsja i chotíl dalše pojti.

– „Prošu, Mr. Petrov, sjad'te ko mňi... Mama moja otorvalasja ot mene. Može v druhom otďíli sidit, so znakomymi.“

Petrov sjal, no nič ne hovoril dolšij čas, poka lem ona ne prehovorila k nemu:

- „Čto vy takij molčanlivyj? Ne vaš obyčaj?“
- „Vaša mama ne chočet, čtob ja s vami hovoril.“

- „Tak jest! Ne chočet, čtob ja s lechkomyslennym Petrovom družilasja, no ne boronit mi razhovorivati s porjadnymi, serioznymi molodymi l'uđmi.“

O polhoda, otbylasja svadba i naprotiv voli materi, Anna zadovolenna byla s Alexijem, l'ípšoho muža, ni žadati ne mohla sobí. On ne lem l'ubil ju iskrenno, no i blahodarnyj byl jej, čto po meždu vsich, jeho izbrala sobí. Na rukach nosil ju, jak hovorjat. Bez nej, jesče ani na prohuľku ne vyšol, a tím meňše, na dajaku zabavu. Až i sama svekra pol'ubila jeho, jak rodnoho syna.

Ale, zlyj duch ne spit! Po jednom hod'í sčastlivoho žiťa, Boh požehnal ich krasivym chlopčikom. Alexij ne choříl vesely krestiny - čtos' neprijatnoje predčuvstvoval, - no, odnakože krestnych roditelej i najbližajšu rodinu ženy svojej, musili pozvati na perekusok, k čemu, jakij-takij napoj musil obstarati.

Prišol iz roboty, povečerjali, poradilisja, čto i skol'ko imíjet prinesti na krestiny, s tím pozberalsja i zabíh do najblizšoho salonu, po napoj.

Našol okolo bary svoich starych prijatelej. Čí, pobačivše jeho, s velikim krikom privítstvujut Alexija, gratulujut sčastlivomu otcu, a takoj pijut na zedorov'je pavorodnogo syna i jeho roditelej. Alexij čuvstvujet sebe sil'nym i pevnym protiv toho pokušeňa, v radosti svojej: poblahodarit (podákuje) ich blahoželania, no piti ne chočet. Prosjat, silujut. Ņít! I načnut nasmíchatísja nad nim:

- „Lem jeden! Jesli ti svekra ne zakazala!“

Svekra jemu ne zakazala.

- „Ne napiješ'sja s nami, ani na zedorov'je tvojej ženy i syna?“

Začerveňíl, a... vypil! Pervyj kel'ušok, po dvuch l'ítach! A tak, čtob skupym ne deržali, vynahorodil počest' polučennuju, pri-

kazal i on po stakaňí (po pohariku) každomu: no, zaperlisja, bez neho ne chotíli vypiti, tak on, uže pod vplyvom alkohola, obvja-zannym čuvstvoval sebe, vypiti i druhij...

Kamaraty, s oduševlenijem pjannych, sviskali, podskakovali okolo neho, cílovali jeho, a... pili dalše... s nim vraz!

Anna daremno ožidala na muža; plakala horeňko. V noči lí-karja musili prizvati k nej, horjačku polučila. Mama ju ne osuž-dala, no poťíšala.

Alexij nad samym ranom, soveršenno spityj pritačalsja domoj; jakos' našol svoju spal'ňu, odítyj verhnulsja na postel', i tupym snom pjannych perespali do samoho poludňa. Kohda pe-rebudilsja, porozzeralsja po spal'ňí, ne znal, hde nachoditsja, ne moh opamjatitisa. Holova strašenno bol'ľa, nesnosimyj smjad (čažda)... očeň chvorym čuvstvovalsja. Potomu raspamjatala. Dnes' rano imíli jeho syna krestiti, a on....!? Popozeral po sobí; odežda, košeľa zamazanna, – zazríl v zerkalo, i sam hnušalsja sebe! On by moh tak vyzerati, jak sej škaredyj pijak v zerkalí? Sčorňíte lice, – mutny oči... Fuj! Spl'unul.

Čto teper'? Pojti k žeňi? Izviňatisja, otpusčenije prositi? Vstrítitisja so svekroju?... Pokrestiti dítinu? A on opityj, do bez pamjati ležal! Fuj!...

Rastvoril okna. Při svížom vozduší počuvstvoval, jakij hnuš-ný smrod valitsja von iz komnaty, i jak paskudno smerdit jeho odežda za whiskou, za dymom podloho tabaka!

Čto teper'? Okupalsja, preodílsja i otvažno vstupil v spal'ňu svojej ženy. Tam jej ne našol. Pozríl na hodinu; jedna poslí obí-da. Dítina imíla o 9-oj pokresčenna byti. Prisluchujetsja, ci hosti pozvanny jesče tut? Ticho povsjudu. Sošol v parter (na nižnij etaž) i otvoril dveri do svítlicy (parlor).

Zaslony spusčeny, jedva moh v poluťmí raspoznati predme-ty. Na kanapí ležit jeho žinka prikryta, pri nej voziček dítinskij, jeho maleňkoho chlopčika, a na kreslí sidit mama. Sej čas vstala iz kresla, i na paľcach prišla k Alexiju:

— „Ticho! Teper' malo usla. Líkar' byl v noči pri nej!“ – Šepčet k nemu i spokojno vytisnet jeho v kuchňu.

— „Pro mene!... A dítina?“

— „Okresčenna.“

Ne obvíňala, ne uprekala jeho. On vid'íl s jej blížnych lic i vyplakanych očej, čto očeň terpjat pro jeho lechkomyslennosť. Ne znal, čto dílati; pereprošati-li, plakati, obviňatisja, polípšaňe obícati? Očeň nesčastlivym čuvstvovalsja. Ne moh dalše sderžatisja. Ticho otvoril dveri v parlor i pomalu pristupil k žeňi, kľaknul k nej i ožidal. Oči jeho prvykli k polumraku i vid'íl, čto Anna užne spit, no smotrit na neho, a licami jej, sleza za slezou kulajetsja. I mati prišla v izbu, a snova sjala na kreslo.

— „Annočko moja, anhele moj stradalnyj, otpust' mi!... Ne znaju jak stalosja... Ja strašenno terplu i pokutuju za moju slabost.“

No ona ne odpovíala jemu. Ciloval jej ruki, obviňalsja, klenul svoju lechkomyslennosť, obíščal polípšaňe... Ne odpovídala, len tichoňko plakala.

— „Pro Boha... prošu vas... kleniť mene, prozyvajte... bij mja po licu... zasuľil...“

— „Ňít, Alexij,“ – hovorit mama tichoňko, – „u nas to ne bylo v obyčaju. Ja mojemu pokojnomu, čerez dvačať četyre líta, nikohda prikre slovo ne skazala, ni on mi... ne bylo potrebno. Ni moja doňka ne slyšala ot mene podloje slovo... Ty sam musiš' prijti so soboju v porjadok... Ty užne ne sam svoj, ty užne otec. Tvoje diťa ne dolžno zlyj primír vidíti, ot svojich roditeľej, ot svojeho otca.“

Lahodno, spokojno besídovala stara, a s tím vyšla iz komnaty i ostavila dítí samy. On lem dalše kľačal i preprošal ženu. Anna pohlaskala jeho holovu, no ni slova ne mohla prehovoriti. Na poslíčok vstal i pošol horí v svoju spaľňu, hde užne mama ich, vse vyprjatala. Tam verhnulsja na postel' i plakal, poka lem stara ne prizvala jeho k večerí. V kuchňí bylo zakryto pro nich oboje.

— „Možu pojti k Aňkí?“

— „Ñít, synu moj, snova polučila horjačku. Líkar prikazal chraniti ju, ot vsjakaho nepokoja. Daj jej čas, čtob uspokoilasja...“

— „Mamo doroha, jak vstrítnusja s dakotorym, nesčaste' sta-netsja!“

— „Ñít, syn moj, ne obviňaj kamaratov tvoich, ty sam sobí vinovatym.“

Druhij deň išol skoro do roboty, Annu i d'ítinu ne vid'íl, až posl'í obída. Lípše čuvstvovalasja, no očeň slaba byla. Snova pre-reprošal, no ona ne mohla prehovoriti k nemu sej čas rosplakalasja. Tretij deň uže vstala, no smutna byla, i malo čto hovorila, lice jej lem tohda vyjasnilosja, jak d'ítinu pil'novala.

Ne ustavala svítova vojna. Mnoho molodych ludej, dobrovol'no sverbovalosja, do kanadijskoho vojska. Britijski agenty hl'adali, v svoju armiju, sposobnych muzej.

Alexij stydalsja vyjti na svít; i v robotu, jak by kradkom chodil, lem čtob so znakomymi ne vstrítilsja. Četvertyj deň po kres-tinach, večerom perezeral místnu gazetu, a na svoje ne miloje udivlenije, čital v nej jeden satiričnyj stišok: „O jednoho molo-doho otca, kotoryj tak zradovalsja daru dovhonosatoho bocana (buzana), že utek ot kolyski svojeho pavorodnogo syna v sa-lon, a tam propil vsí na krestiny opred'lenny hroši; pod časom že krestinach syna svojeho, vsí zvanny pritomny byli na hostiňi, lem otec ňít, ibo baru vartoval; pro to s pevnostu proročestvu-jetsja synovi novokresčennomu, že dostojnym naslídnikom stanetsja otca svojeho, pri barach... i pr.“ Gazetu shužval i bro-sil v kut... krov' zastyla v nem. Alexij schopilsja za holovu; také poruhaňe! Na publičnyj posmích vystavili jeho! Ne lem propili, prohul'ali hroši jeho, a sruinovali jeho semejstvennoje sčast'a, ta jesče i v gazetach povoločat jeho? Styd, hñív, otčajanije pomíša-li jeho rozsudok; vyňal revol'ver iz stolika i primírjal na slychu (na vysok)...

— „Ñít, vpered počisl'usja s nimi...!“

Bez kapel'ucha vybích, s revolverom, na ulicu. Iz storony, hde on ponahľalsja, veselo smíjusčesja, približalisja fabričny dívčiny, k jeho domu dolov streetom.

– „I tí uže s mene rehočutsja...“

Stydlisia pred nimi, a skryljsa za porč (altanu, balkon). No tí ne s neho smíjalisja. Poka perešli po pri jeho domí, i on malo ocholodnul, opamjatalisja.

„Kto vinen?“ – Myslit sobí. – „Nad kím vymstitisja? Prinesu jesče bol'sij styd na nevinnu ženu moju... a moj synaček budet synom ubijcy?... ili samoubijcy?...“

Revol'er vložil v karman (v kešeňu), pomalu tichoňko vernulsja v svoj rum (room, v izbu); složil na holou kapel'uch i snova pustilsja na ulicu. Žena so svojim tichim, smutnym holo-som hovorit jemu:

– „Alexij, večerja na stol'í!...“

– „Ďakuju, ja ne holoden... O hodinu doma budu... Good bye!“

Pri dverjach, na ulicí, jesče rozvažal...

– „Nít, dal'se ne možu tut ostati!“

Rišitel'no pustilsja, horí místom, vstupil v office kanadijsko-ho vojennoho agenta, i sverbovalsja. Podpisal kontrakt, polučil tiket žel'ízničnyj v New York, a korabel'nyj v Halifax i pjaťdesjať dollarly, na putešestvije.

– „Mr. Petrov, gratuluju!“ – Hovorit agent. – „Ja udostoví-ren, v korotkosti ofiserom ostanete. Zavtra, prošu, pojavitesja u mene, o četvertoj, s polpjatym trenom pojdem s pročimi. Gratuluju!“

Uspokojenno vertalsja domoj; ale jak prišol pered dveri svojeho byvaňa, jakos' t'aželo stalo jemu na srdcí. Stojal dolšíčas pered dverjami. Čto i jak teper'? Prosto idti k žeňi i jej skazati, čto on sverbovalsja? Ostaviti sem'ju bez slova?

Mama jeho oknom obačila pri dverjach, i hovorit Anňí:

— „Dítino, ne hňívajsja dolše na neho. Podobrijtesja. On tāžko pokutujet za svoju lehkomyslennost! Pered dverjami stoit, a bídnyj, ani uže ne osmílajetsja domoj prijti.“

— „Mamko, ja jeho i teper' strastno l'ubl'u... ja ne hňívajusja na neho i otpustila jemu iz serdca... ja jeho žaluju, on s toho sam nemožet... Poterpiť mi malo, o deň-dva snova nastanet staroje sčasťe...“

Alexij išol prosto v svoju izbu, zasvítil elektriku, a dolho chodil horí-dolov komnatoju. Dvih gazetu, vyrovnal ju, a s neju pustilsja k svojim. Bez slova dal Aňí gazetu i pokazal na stišok. Ona pročitala i molčkom peredala materi.

— „Alexij, synu moj,“ hovorit stara mama, — „čto mučit tā. Imja tvoje ne spomjanuli. A chot' by? Prijmi vse za pokutu! Ty by ne osudil druhoho tak samo? My tebe ne osuždajem. Anna mohla byti na také prihotovlenna; ja že sama, denno ožidala ot tebe. Jesli my spokojny, pro čto i ty ſít?“

— „Ja haňbu ne možu snesti dalše. Ja... ja... sverbovalsja?“

— „Jesče i to... Alexij?... Pro... čto?“

Hovorit Anna i pozrit na neho s ustrašennymi očami. Klákla k kolyscí, zakryla rukami lice, a s žal'u v cílom tīlí trjaslasja, jak na lichoradku.

— „A, ty možeš' ostaviti dít'a tvoje, ženu tvoju?“ — Prositsja mama.

— „Ja moje žalovaňe (platňu) zašľu vam, do poslídňaho centra!“

— „Ňít, ne zasylaj, synu moj; my imijem s čeho žiti.“

Alexij prikláknul k žení svojej, mama vyšla v kuchňu, vzjal meždu doloňí jej tvar', scíloval slzy, s očej:

— „Annočko, srdce moje, ne hňívajsja uže... ja jesče hor'-še chot'íl sđílati, v mojem ohorčeňu! — Teper' idu pokutovati za vse.“

— „Ty imíl tut otpokutovati za vse, v l'ubvi pri mi i našoj dítiň... Jak ja perenesu tot cílyj čas!... Božej moj!“

Druhij deň, Alexij, otjíchal k vojsku. Iz Kanady, sej čas pеreslali jeho v Britaniju. Lem čto vyexercirovali, už išol na front. Sperva častíjše pisal, no, iz fronta pis'ma rídko prichožali. Po odnom hodí, polučili izvistije ot neho, čto zedorov i lajtnantom os-tal, a posemu, za polhoda, bol'se nič ne znali o nem; i ot seho časa, už ani platu jeho ne polučali, kotoru skladyvali, na imja ich chlopčika, takožde Alexija.

Anna, v treťom mіsjaci, priňala zaňatie u jednoho lawyera (advokata), jak typewriterka; na jeho vručanije o paru mіsjaci polučila stanovisče pri hlavnom suďí. A malyj Alexij, pod dozorom babuški svojej, siľno rosnul i razvívalsja.

Anna očeň nespokojilasja: doprašivalasja u jeho praviteľstva bol'se raz, za mužom svoim; až po polhodí polučila odpovíd', čto v jednom sraženii, pri Amiensí, propal bez slída. Jeho oberst, s najbol'sim uznanijem pisal o nem. Až koncem 1917-hoda, polučila izvistije, čerez Červlennyj Krest: pri Amiensí poranenyj, dostalsja v polon ňímeckej, no teper' dobrí čuvstvujetsja. Pro Annu i to bylo veliku potíchoju: choť lem živý!

Amerika vstupila takožde v evropejsku vojnu; vykaz imen pobitych, poranenyh našich vojnov, prevelikij byl; no pobídu, vojska naši, už iz načala zapevnili. Ňímcy načali ustupati; v Kiel' flot sbuntovalsja, revolucija ňímeckich vojsk vostorhlasja; kajzer utek v Hollandiju; Ňímcy složili oružije, i na milost' svoich protivnikov, oddalisja; plínnikov, meždu nimi i Alexija, pustili na svobodu.

Vojska naši vozvertajutsja; na ich privítstvovanije, sobralsja narod. Ja ne choču opisati cílu paradu; počtenny čitateli sami brali učast' v tých šestvijach. My vozvernemsja nazad k našim znakomym.

Mrs. Martin, s jednu ruku, hde hlaskat svoju doňku Annu, hde vnučka svojeho, a v druhoj buket cvítoček deržit, dl'a ich Alexia. On, ne lem muž, otec i jej syn, no i heroj. Zabyli na vsí

stradanija, terpínia, lem by čím skoríje privítali jeho, stisnuti ruku jeho!

Oči molodoj ženy červlenny, vyplakanny. Skoľko slez žalosti i žaloby, proláisia iz nich, a teper' že, iz nadeždy i radosti? No pri vyplakannych očach, lice jej schudloje blestit radostu, a na ustach usmích lúbovi, otdannosti. Jak pered četyr'mja dňami polučili ot neho telegram, čto šifa sčastlivu priplyla na bereh miloho svojeho otečestva, a po obavleniju formalnostej vojennych, o paru dni doma budet, jesli jeho s lúbov'ju prijmut nazad, uže ne imila bolše terpežlivosti, vykončiti službu: podákovala za robotu i prihotovlala dom, na priňatije muža svojeho!

Jaki to dolhi, strašenno dolhi dni byli dľa nej. A toto poslídňa noč? Ne mož bylo doždatisja rana, – teploho, svítloho, radostnogo rana!

A teper' tut ožidajet s dŕtinoju, s mamoju na neho, ot kotoroho v takom žaľu razlučilasja na dolhi, predolhi četyre líta, čtob sčasťe snova načati!

Pojízd' iz daleka zatrubil, a hremuči, čto raz lípše približjetsja. V oknach vesely, smíjučisja tvari voínov, šapkami machajut. Pojízd' s jednym silnym poryvom zastanovitsja: banda zaihrala, narod sviskajet ot radosti.

Na stupeňach jednoho otdíla, javitsja krasivyj ofiser, roshla-netsja bystrym vzorom po narodí...

– „Anna, diťa, naš Alexij!“ – skričit mama.

Sdojme s rukach materi diťa, energično prebietsja čerez lúdej, podast chlopčiku cvítočki v ručeňata, složit jeho na zemľu:

– „Id' dŕťatko, na vstríču otca svojeho!“

Narod zatichnet, i sama banda perestala ihrati, a prizerajutsja na prekrasnu scenu!

Ďítina razzerajetsja po voínach, hľadajet očeňatami svojeho otca, o kotorom jemu mamoňka stol'ko rospovídala, a kotoroho spoznati ne znajet. Jedna žensčina holosno hovorit:

– „Krasotka, jesče ne poznajet otca svojeho!“

„Ja tvoja krov' ...“

Alexij vidit chlopčika, s baboju jeho, rasprostret ruki k dětiňí, a ono smíjučisja bít k nemu! Sotki oči napolňatsja slezami, sotki serdca radostnym čuvstvom otca zatrepočut, sotki ruki s l'ubovju materi složatsja, jak by na blahodarnu molitvu.

– „To tvoje dítia!“

– „To tvoj otec!“

Alexij prihornet dětinu k sobí. A jeho mjahoňke týlko, jak by jemu tverdost' ducha, ochotu na bor'bu so žit'ém, vlivalo; duša maleňkaja, velilki mysli šepčet v dušu otca:

– „Ja tvoja krov', ja kost' iz tvojej kosti, ja dopolnenije tvojeho velikoho „ja“, ja čast' tvojej duši, ja prodolžatel' tvojeho žita. Ty pro mene, a vo mňí, pro tvoju i moju budučnost' imíješ' žiti, pracovati...“

Sil'ny ruki pritisnut dětinu k bjesčemu serdcu otcevskomu; s blahodarnosťou pozrit k nebu, jak by obít skladal Tomu, kotoryj po stol' nužďí, dal seho sčastja dožitisja; hordo porozzerajetsja po pritomnych, hordo na toho maloho čelovíka, na rukach svi-ich, oči jeho blešťat, a prohološajet molčkom:

– „Smoťte, divujtesja, to moj syn, a ja jeho otcem, pokrovi-telem budu!“

To vse stalos' pod jednym mhnovenijem (pod okomhnuťem). Oči jeho chlubilisja, v dva mily, radostny oči svojej ženy, a, usta jej lem stol'ko znajut vyskazati, a plačem, smíjući:

– „Alexij moj!“

On čuvstvujet i slyšit v nich l'ubov', viru, dovírije, spokojnost', otdannost'. Ne čuvstvovalsja takim sčastlivym, ani v deň svojej svad'by. Pocloval ruku mamy ich, a tak svojej ženy, – ona zarumjanila, no i pred vsím narodom podala jemu usta, na pocíluj.

– „Alexij moj!“

Plíňajusčaja scena. Narod prelestno, v tichosti pozerajet na nich, Alexij, na rukach so svoim synom, s dvuch storonach žena i mama. Muzyka zahrala snova, narod zakričal radostnoje: Hurra! I toržestvenno provadit heroja svojeho v pochodí patriotičnom, k novomu žitu, k novoroždennomu sčastiu.

Pozdravlenije dla krajevoj Rusi

z svobodnoj zemli, Washingtona kraja,
Zaslali nas ko vam, vaši braća rodny:
Idit', d'iti naši, ci Rus' sčastlivaja,
Vsmotrit', ci naši Rusiny svobodny?!

Ci pod Karpatami jesče Rusin žijet,
Ci u našich krevnych russke serdce bijet?
Ci ich ne uhnevali, ci im ne otñali
Vse to, čto nam svjate, za čim rabotali
My, a naši predki s krov'ju zachraňali?

Ci po russkikh zeml'ach, russke slovo zvučit,
Ci po našich horach, russkij víter hučit?
Ci Karpatskoj bídnoj Rusi vse podali:
Naši russki zemli, kułturu narodnu,
Russku našu cerkov, našu Rus' svobodnu,

Začím my borolis', čto nam obícali?
Idit' d'iti naši, russkije Sokoly,
Spíšites' za more, v Beskida udoly;
Hde Methodij – Kiril, posvjatil Karpaty,
Propovídal Christa, v nítranskoj palaty.

Idit' vy, Sokoly, do Karpatskoj Rusi,
Pozdoroviť krevnych, iz serdca i s duši:
Pozdorovte hory, jej l'ísy, potoki
Jej zeml'u, na kotroj vysše tysjač roki,
Otcy, mamy, braća žijut'-rabotajut,

Hde pomeršich našich kosti spočívajut.
Idit', posly naši, vozbudit' ich vol'u,
Čtob bystro borolis', za sčastlivu dol'u,
Za svítlu budučnost' russkaho naroda,
Čtob im ne propala, na víki svoboda!
Vspomniť im, Sokoly, čto v jedinství sila;
Bratska bor'jba sil'ny narody snisčila.
Im by ne ssorotis', nad ničtožnost'ami,
No, v raz pracovati, s obsčimi silami.
Skažit' im vy, d'íti: tretij korystajet,
Jesli dva ssorjatsja, s nimi obladajet!
To Juda, kto ličny vyhody hľadajet,
Koli jeho rodnyj narod unyvajet
V bor'jbí, za svoj život, a 'ho razd'ílajet!
Prosiť ich, pro Boha, štob sojedinilis'!
Protiv krivdy chrabro, razom boronilis'!
Naši brat'a hinut, naša zemľa rodna,
Jesče i do nyňi stonet, nesvobodna!
Nužda, holod minet, dastsja napraviti,
No, predannyj narod, ne mož voskresiti!
S tím vas, posly naši, ko nim vysylajem,
Čerez vas, Sokoly, my ich pozdravl'ajem.
Pocílijte za nas, zemľu rodnoj Rusi,
My ju blahoslovim serdečno, iz duši.
Ona dolžna byti sčastliva, svobodna;
Naša Rus' da živet, naša zemľa rodna!!

Paschalnyj dar

INTERNACIONALNYJ yard, jakich množestvo v predmíštach amerikanskich horodov, ležit v streetí... ale, hde tam, to ani ne street, ani ne avenu, no second alley. Iz toho mož uže sobí predstaviti, položeňe i obstatatel'stva, ne lem samoho street... už to alley, no i jeho bol'se-meňše počtennych žitelej.

No, čtob iz alley-i, vse ne propalo, pro romantičny duši, sejčas izjavime, že i dereva súť representovany v našej second alley-í; no, na žal', bol'soj i meňšoj molodeži, uže ne cvítuči i zeleny dereva, čerez ktorých molodoje list'a, vesennyj vítrik l'ubovny písni šušočet, a potički zaľublenny arii pojut, – no čestnoje, stajemoje derevo – „kumberyard“ v kotorom, – meždu dosčkami, latami, – ot vesny do tverdoj oseni spokojno prebyvajut, jak dajaki novomodny Diogeny, special'ny filozofy zemli amerikanskoj, počtenny „bomy“.

Kompanijskij „lumberyard“, bez žel'íznicy ne možno mysliti; a tak, po nad samy „housy“ našej „second alley-i“, treny duboňat, to personal'ny, to t'aharovy, to „black diamond“, ili „expressovy“, že až zemľa trjasetsja.

A to každu polhodinu, deň i noč? Ot dyma, porocha ani solnce ne može porozzeratisja porjadočno, po meždu „housami“; no, vmísto toho, imíjut l'udi, v „second-alley-í“, inu vyhodu; ani svítlo t'ich dvuch malych električnych lampoček, jakimi ich, starosltivyj „town council“ obdaroval, ne „baderujet“ (bother) ich nočnuju tišinu. Čto ne lem pro panov „bomov“, ibo spokojno

možut sobí meždu dosčkami prebyvati, no vyhodnoje i pro obyvatelej, osobenno po „pejdí“ (pay-day).

Kto lem dva-tri mísjacy prožil v „second-alley-í“, sej čas iz daleka možno jeho raspoznati, ot žitelej druhich streetov. Až i v samoj cerkvi.

Second alleyčane, ni šeptati, ni ticho besídovati ne znajut. Pri hremotí trenov, tak privyknut k holosnoj besídí, že ot toho, ne lehko možut otučitisja; a kričuči hovorjat i tohda, koli druhí ľudi, šepotati zvykli, jak to pri spovídi.

V našom „second-alley yardí“, o kotorom ja hovorju, pospychanny, jak heringi v bočku, osem' familii meškajut. Ba, ne osem', ale poldevjata. osem' cíly familii, tak jak to po zakonu mož, i potrebno rozumíti: muž so ženoju, a i kupa dítej, a tota poldevjata familia, to naš Fedor Bistrica.

Na jednom lotí, poldevjata familii ukryti, ne tak lehko, ani na „second alley“. Lem že Mr. McMuch – (prošu ne čitati mucha, ale „mač“) – hovorju, Mr McMuch, šikovnyj chlopina, on i tot kumšt potrafil. Jeho žiteli ne imíjut nijakij dvor, čto k žiťu i ne sovsím potrebno, ani svítla, čemu ne on, no želíznična kompanija vinovata; hej, ale dva tallary meňše plátať mísjačno „rent“, jak v porjadnom místí. A to važne.

Samy žiteli s cíloj Europa pozberalisja: jeden pol'ak, jeden litvin, jeden grek, jeden serb, jeden rumun, jeden niger, i dva taliany.

No, tí dva taliany, jeden iz Lombardii, druhij iz Sicilii, ne lem ne porazumíjutsja, no začím dva sestry vzjali sobí za ženy, to i vsehda v hňíví prebyvali, ani za krajanov ne chotílisja uznati.

Skutočnyj internacionálnyj yard.

No, i to imflo svoí dobrý svojstva. Spervia, hde jedny, hde druhí povadilisja. A bylo i nad čím! V samom yardí 36 dítej, meňsich-bol'sich. U samoho nigra sedmero, u dvoch talianov, dvanadcjat'. Ne raz vsí, s izjatijem nadhrudnych, na kupu bilisja; mamý, po obyčaju, pro to načali ssoritisja, každa po svojemu. A naklali sobí dľa d'aki; no, začím ne razumíla jedna-druhu,

skvajer (squire – sudija pokoja) ne moh pri nich nič skorystati, to ich povyhaňal.

Vaditisja bez skvajera? Jakaže to zabava? Taj i perestali; no perestali i díti tovčisja; a jesli pobilisja, to ne išli k rodičam na skarhu, ibo nahňivanna mama, vyvaditisja porjadno ne mohla, radníje napasala svojeho ľubimca; a tak k sinomu oku, ili k prebitoj holoví, jesče i sidíľnu časť, v opasnost' byli prinesli.

Lem naš Fedor Bistrica, ne míšalsja do nijakich sprav svojeho internacionaľnaho yarda. K tomu ani pravo ne mal. Ne lem pro to, že ani ženu, ani díti ne imál, ani cilyj rent ne platił, ale osobenno pro to, že on zavzyatym nepriatelem byl vsich žensčin, a ne meňsim vrahom i dítej. Za svít ne byl pozdravkal jednoj žensčini; a obozvatisja? Ta choť by jemu k cílomu svítu, jesče i tot yard darovali. Ņít!

Až teper' uže vižu, že i ja zaľíz do troblu (trouble-klopota). Jesli ja uže vyskazal „Az“, to i „Buki“ mušu vypovísti. Rozbalakalsja ja o „second-yardí“, choč-nechoč, vytarakal až i Fedorove imja, to teper' uže i dolžnosť moja, i pričinu jeho hňíva oprotiv žensčin i dítej, iztolkovati, choť by mja pravi, až i pred skvajera poťah.

Fedor teper' sorok šest' lítnyj, no tak vyzerajet, choť by desjať rokami staršíj byl. Zdorovyj, pri dobryj sil'í, ale chmuravyj, chudyj. Chmuravyj, ibo uže dvadcjatí tri líta, otkoli v Ameriku prišol, dusit-hryzeti dušu serdce jeho, pamjať molodosti jeho.

Čto to za veselyj, roskošnyj parobok byl?! Skromnyj, učtivyj, jak jeho maloje rodnoje selo, pod Karpatami; bystryj, jak dolov jeho selom tekučij potočok; spíval, jak žavoronki po nad pol'a; za pluhom, za kosoju; i v tancí, on pervyj byl. Ne jedna dívčina, s radostí zarumjanilasja, jesli ju oslovil. A dobryj syn byl.

I sam svjaščennik interesovalsja o nem, a jak schopnoho chlopca, konečno choťíl byl v školu zasylati dati.

– „Sluchajte-le, Vasiľu. Mate s čoho, dajte dalše do školy vašoho Fedora. Može by svjaščennikom byl.“

— „Ďakuju otče, za lasku. No ja ubížden, čto hospodarstvo ne meňše važne, jak i same svjasčenstvo. Mal by s neho byti podlyj pan, volit ostatisja dobrym prostakom!“

Soveršenna pravda, protiv toho, ani svjasčennik ne moh protivo reči. A tu staroho, ba tohda jesče molodoho Vasil'a Bistrice, šest' osmin bylo, a k tomu lem dvoje dítej. Pri Fedorí, jesče jedna, o dva lítia molodša doňka, Nasta.

— „Na koho že ostavl'u moi šest' osminy? Na mene ich moj otec ochabil, a ja ich synu peredaju, naj chranit otcevsčinu vírno, jak i ja zachrаниl, pro neho!“

Tu l'ubov našeho Rusina, k rodnej hrud'í, a krasna hordost' usilovnaho hospodarja, umnoživšoho svoju otcovscinu tak, jak Vasil' ju umnožil.

I sama Paraska, mat' Fedora, takich myslej byla. A tak ostal Fedor hospodarem, ibo i sam ne imíl d'aku k ničemu inomu, jak ko gazdovstvu.

Vasil' Bistrica, považovannyj gazda byl v cílom sel'í. Urjad nijakij ne chot'íl prijati na sebe, chot' jeho bol'se raz zvolili za sel'skoho rychtarja; no cerkvi svojej, očeň rad vysluhoval, jak kurator. S nikim nikohda ne klopotilsja, a v sud'í, jesče ani za svídka ne byl. Pri takich svojstvach, s cílum selom v priateľství perežival, osobeno že so svoimi sosídam s Mitrovymi.

A Mitrovych, i molodyj Fedor, osoblivo učtil. Ne lem pro to, čo Ul'a Mitrova, jeho nanaškoju byla, jeho otrikala, no v osobennosti, že taku krasavicu vychovala, jak jej seredušna doňka Martha. Už to, pro neho, ona nikohda ne byla Martha, lem Martusja, otkol'i oboje pamjatajut. A, to ot samoho roždestva Marthy, molodšoj ot neho o poltret'a roka.

Jesli by my vse chot'íli doskonalo opisati, jak oni oboje, d'íti sosídny, za mala kvaski mísili pri potočku; jak on ju ostorožno provadil do školy; a v zimí pretoptoval jej dorohu sňhom; v jari že na rukach perenošal čerez mlaki; jak chodil razom na pole s jahňatkami, pozdñíjše že so statkami? Ho, ho, ho! Ta my by do konca ne dobilisja.

Ta ci raz zahornul ju, do svojej huni, protiv zimnoho dožda? On merz, že jemu až zuby cvenkali, lem bodaj Marthusja, ne prostudilasja. A lem by byl paľcom dotknul sja jej, daktoryj svavoľnyj chlopčisko! To jesče, to!

Raz mlinarskij Jurko, drylil Marthusju do mlaki, že cílkom sbolotilasja, až plakala; jak Fedor skočil do neho, choť pravi Jurko dva roki staršíj byl, a trisnul s nim do toj samoj mlaki, a začal kolínkovati na nem! Sčasťja, že Jurko roskričalsja, ta pribíhlí chlopcy, i vyderli iz ruk Fedorovych, bo byl jeho zadusil v bolotí. Ale i vyzeral tot Jurko? Boloto lem tak kidalosja s neho, jak mačanka, a iz rozbitoho nosa, krov tekla, jak na špuľku.

Pervy cvítočki, pervy jahody, maliny, to v listočku, to v kadlubku, v Marthusinych rukach byli; pravda oni na jej doloňi ne vyrosli, no Fedor prinošal ich Marthusí, a choť bylo prichodilo jemu, i na tretij chotar za nimi bížati. Jesli druhij parobok chotíl byl s ňu na zabavach tancovati, jeho prosilsja:

— „Fedor, ci možu Marthusju vzjati na tanec?“

A Marthusja lem posmotrila na Fedora, sej čas znala, s kím možet itti na tanec. V lítí večerjali, a v sadí Bistricovych, prekrasno spíval jeden solovej, a Martha Mitrova, radostno sluchala na neho, poka lem cílkom ne zatich, – Fedor na listočku, písni solovja piskati. Ni sam solovej ne byl rospoznal, ot pravdivoho piskaňa.

Cíle selo znalo, že oni jedno druhomu sut' sotvoreny i rodiči ich myslili to, oni že samy meždu soboju o tom ani ne besídovali ibo ne mohli uvíriti, čto by to i inače mohlo byti na svítí.

Fedor dvadcjať lítnej byl, jak jeho odíli v čisarskij mundír; vziali k husaram. S Marthoju ne obícovali sobí vírnosť: on v nej víroval, jak v anhelí, ona že pevna byla v nem. Často sobí ne dopisovali; to na selí ne obýcaj. Fedor v paru mísjacach, zaslal jedno pís'mo, a pozdorovil rodičov i nanašku s cílu familiju, na sto krát razy; s toho každyj mudryj čelovík vyrozumíl, že on pozdrovľajet Marthusju, na sto krát razy, a nanašku, lem na dodatok.

Druhij rok služby, na fašengi prišol na urlaub i prines Marthusí hadvabnu chustočku, na dar, i perstinok s červlennym očkom. S tím, uže i pred seřanami, zaručennymi ostali.

Vozvernulsja k regementu, a o paru mísjacy pisal domoj, i pozdorovlal uže ne lem nanašku, no i Marthusju, po imeni. K tomu uže i pravo mal, čerez hadvabnu chustočku i perstinok s očkom. Sije pravo chot' ne vypisanno ni v krajinskich, ni v cerkovnych zakonach, no ono tak jesče l'ípše obvjavujet molodež', ibo v svoi serdca jeho zapisali.

Fedor ne polučil otpovíd', ni ot roditelej, ni ot samoj Marthusi. Pisal i druhé pís'mo; i to daremno. Tak napisal do samoho otca duchovnoho, a doprošalsja, čto tam s jeho rodičami? Ci pomerli, ci žijut, že ni slovičko ne pišut? Svjasčennik ale, vyčital i to iz pis'ma, čto v neho Fedor ne napisal, už to: čto s Marthusju voditsja? Že ani ot nej ne možet doždatisja, chot' jednoho zdorovleňa? Vseč. Otec dal prizvati k sobi Vasil'a:

– „Sluchaj že, Vasil'u! Pro što ne otpišeš' tomu bídnому Fedorovi?“

– „Ej, otče, što že mu pisati? O pol roka prijde domju, sam uvidit, što i jak sja stalo. Vy znajete, otče, že my s Parasku, ničomu ne přičina.“

– „Tak, tak! No jednak by 'mu otpisati.“

– „Bud'te laskav, otče, otpišit' vy jemu. Ja-ja-ja-sja boju.“

– „Dobrý Vasil'; otpišu ja jemu. Bo, vírui mi, ja bojusja za twojeho chlopca, žeby ne sdezertiroval, ne utík od vojska, lem za to, žeby Marthu uvidíl.“

– „Ale! I to by mohlo sja stati?“ – Prositsja ustrašennyj Vasil'.

– „Majte s nami milost' i uspokojte 'ho dajak!“

Svjasčennik lem stol'ko napisal Fedoru, na jednoj obrazkovoj počtovoj kartkí:

– „Moj synu Fedore; chvala Bohu, tvoi vsí zdorovy. Ne o dolha prijdeš' domoj i sam uvidiš.“

Fedor prišol domoj na same žnivo; skoríje vypustili jeho, jak by sam nadíjalsja. S kufrikom v rukach, ot želíznicy, svizdaj- uči, veselo ponahľalsja k domovi; a čtob skoroditi dorohu, ber- režkom okolo mlina. Selo uže blizko pod jeho nohami; s berežka slyšal uže i havkaňe sel'skich sobak. Vyťah chustočku, pouteral znoj (pot) s čela i prizrílsja v selo. A vidíl otcovsku chatu, a pri nej bílu stínu chiži Mitrovych; až serdce v nem zatrepalo ot ve- likoj radosti. On už doma, pri svojej... Marthusí! –

Mlin pod samym hrunkom, a tak ne choťači, zazríl do mlin- skoho dvora, hde jedna žensčina drobizzu (dvornym pticam) razmitovala zerno iz mínska. I, tak vidílosja jemu iz daleka, jak by byla pozríla na hrunik, k nemu, i mínska vypala jej iz ruk, a spo- lošenna vbíhla v mlin.

Jak byl ktos' po holoví udaril Fedora. Každe pohnute žen- sčiny take, jak Marthusine. Byl prisjah, že to ona. No čto tam hľadala by v mliňí? S molotem jej mati chodila do mlina, a ne jej doňka. Ale, i ne teper' pod čas žniva? Hde tam! To jakas' čuža iz sosídnoho sela; može služnica mlinarja.

Skoro pustilsja dolov berežkom, a perechoďačí čerez lavku potoka, už-už chotíl vstupiti v mlin. No, začím on s Jurkom nikoľka ne byl v lascí, s tím jedinkim čelovíkom ne mohli snoša- tisja, kivnul s holovu, a išol dalše svistajuči. No to jemu nijak ne išlo, už to svistaňe.

Sadami približalsja k otcevskoj chatí. Ot plota, vidit svojeho otca s kosu pri dverjach, besídujuči do síň:

– „Žito uže dokosil jem, na „laňí“, k „potoku“ az zavtra pojde- me. I tak uže večur.“

Nast'a nese travu k doiňu.

– „Taj, i večerja hotova,“ – odpovídajet mati.

– „Slava Isusu Christu! Tato.“

Vasil', na pozdravlenie syna, tak ustrašilsja, čto jemu kosa vypala iz ruky, skričal v síni:

– „Parasko! Naš Fedor tu!“

— „Hde je?“ – Kričit Paraska i uže takoj pred dver’mi, a letit k plotu, ani ne čekat, žeby syn preskočil čerez neho, no obimet za šeju i cflujet lica, usta, a horeňko zaplačet:

– „Diťa moje, syn moj rostomilennyj! Lem že jes’ mi doma!“

I Nast'a uže doma. Sošmarit zajdu s travu iz pleča, priletit k bratu i zavísitsja jemu na šeju:

– „Oj Fedorku, Fedorku!“ – A plačet. Staryj zlostno zabor-močet:

– „Ne robte tu komediju, id’te do chiži, bo ludi sja pozbíhu-jut!“

Mitrova byla moloti, a tam Jurko, kotoroho rodiči pod paru dňami, jesče v oseni, nahlo poumerali, začal okolo nej lestitisja; poukazoval jej vse svoje bohatstvo; prekrasnu bílizninu, ladu leňanoho polotna, kožuchi, posteli, jeden míšok serebrjanych hrošej, meždu kotorymi až i zoloty dukaty blesčalisja, a tak... prosil ot nej Marthu za ženu!

– „A Fedor?“ Boronilasja, sdurennna bohatstvom hrošej, baba.

– „Što Fedor? Či on može svojej žeňí také žiťa dati, jak ja? Šest' osminy? Osmoťte tu moje pole, okolo mlina! V jednom fa-lať, jak u dajakoho orečnoho pana! A moja žena ne musit chodiť na pole hrabati, kopati. A doma, što za robota? Lehne, koli schoče; stane, jak jej sja lubit. Isči ani k pecu nemusit itti opeka-tisja. Na to u mene služnica i sluha.

Mitrova Ul'a lem s holovu kivala, a s hrošej bleštasčich na stol'í, ne mohla oči spustiti. Ot alčnosti, až jej hor'ko stalo v hortani.

– „A vam teto, jak by dobrí bylo pri mi! Zerno, muku vsehda by 'ste hotovo mali u nas... a kde potrebno i hroši!“

Ul'a až polykala. Jurko složil skľanku solodkoj pal'ínki pe-red ňu. Ponukoval. Babisko napilasja i jak byl lem zlyj duch vlíz do nej! Sama načala vychvaľati Jurka i jeho bohatstvo, a uže i načala zavidíti svojej doňkí sčaste:

— „Oj, Juričku, bo to by jej tu dobrí bylo pri tobí! Oj – oj, ma-tičko moja! – Što že ja užila pri mojim mužovi? Nič, s hola nič, lem preveliku nuždu, pracu – oj, oj...“

Jurko bil žel'ízo, poka horjače, sunul paru taľary jej v ruku; stara ot uťíchi až skričala.

– „Tvoja bude Juričku, tak mi Bože, tvoja!“

A tak načala Marthu mučiti, klenuti, biti. – S Mitrovych spo-kojnoho obyst'a, peklo stalosja. Martha raz-dvaraz utekla do Va-silovych poskaržitisja. Paraska hlaskala, poťíšala:

– „Lem poterp', d'ítino, poterp'! Fedor na rok prijde domju, on ľa zachranit.“

Ul'a, na to povadilasja s Bistrivymi, a take čudo im robila, že pol sela sbíhlosja... Onda Mitrov, ne moh poraditi s durnu ba-bisko, do bitki bralasja do neho. A, Martí što robila?

– „A preklenu ľa, ked ne pojdeš' za Ŀoho. Prehríšu ľa, že s tebe Ŀilo za žit'a opadat... a zemľa vymeče tvoi kosti.“

I svjasčennik zamíšalsja do d'íla; prizval Ul'u na faru:

– „A, što im do toho? Ci to ich d'ívka?“

Jurko mlinarskij, hde lem vstrítilsja s Ul'u, vsehda ju potužal, darunki jej daval; i jeden krušok polotna! A tak po pascí zaslal svoich prosotarov. Martha i jej dví sestry utekli do sela. Onda Mitrov, isči ani ne posidali k stolu; ani ne skazali čeho prišli, vpered im odpovíl. Ul'a posadila prosotarov k stolu, sama pobíh-la do sela i Marthu za volosja privlekla domoj, a takoj ju i prio-bícal Jurkovi.

Do cerkvi, tak rečenno, na silu ju vzjali. Bídna d'ívčina, po tom už ani ne pamjatala, čto s ňu stalosja. Svjasčennik oži-dal, čto pri oltarju otkažetsja i tohda ju zastupit. No, ona otpo-vídala na vsí voprosy, a tak ne mož bylo zakročiti. Vesíľa v mliňi spravili; no, ni otec, ni sestry ne byli na nem.

Po vešíľu Marthu ne čekal takij roskoš', jak Jurko obícal. Služnicu otpustil, a Martha vse musila pracovati. To bylo može i jej sčasťe, ne mala času rozmyšľati. Ul'u, svekru svoju Ľubeznu,

o paru tuždni, Jurko vyšmaril s mlina, ibo jemu na oči vytykala, že ne sanujet Marthu.

Martha, ot toho časa, bol'še ne vstupila v selo, ani v cerkov' ne chodila. Jesli kto iz sela prišol v mlin, to skrylasja, abo ani slovo ne prehvarila.

Ludi hutkajut vsjačinu, o Marthinom žit'u, no nikto ne znajet nič pevnoho skazati. Jak to vse porozpovídali, Fedor vstal ot stola. A uže i mati i sestra objali jeho:

– Pre Boha Fedorču! Ne pojdeš' tam, nočnu hodinu?“

Fedor chvil'ku rozmyšľal, a tak seriozno opovíl:

– „Ne bojtesja mamo, ne pojdu... nijak!“

V čas rano na razsvítí, Vasil' kosu klepal, a Fedor sjal k nemu na klata i hovoril spokojno:

– Tato dajte mi hroši do Ameriki.“

– „Do A-me-ri-ki?“ – Čudujetsja otec. – „Ta, lem jes' včera prišel domju.“

– „Lem! No, ja tu ne možu ostati dal'še.“

– „Dobrý, dítino! Ja ti hroši dam na Pokrov, i možeš' pojti.“

– „Tato! Ne chočete, žeby jem?... šeptom hovoril... „do temnicy prišol?“

– „Synu, pro Boha! O čem ty? Po žnivach možeš' pojti. Lem isči dva-tri misjacy pobud.“

– „Ne možu!“

– „Maj Boha v serdcí! Ne ochab' nas teper', v najvekšoj robotí.“

– „Mušu!“

– „Počekaj, synu moj, dva-tri tyždni, lem hroši poražu.“

Fedor vstal bez slova, pošol v sad, sjal sobí pod hrušku, i si-díl nerušimo, až do samoho fryštyka. Nasta prišla po neho.

– „Bratišku moj, pod' na fryštyk.“

On vzjal ju za ruku, pohladil ju, pozrál jej v oči, i dva hruby slezy polálisja jeho licami, lem stol'ko skazal:

– „Ne možu!“

Nast'a obernulasja i pobíhla v chatu, čtob na holos ne roplakalasja pred bratom. Sjala k stolu i hovorit:

– „Ne može prijti.“

– „Dajte 'mu pokoj... Lem by tyždeň-dva mož 'ho doma zatrimati... ozdal' by peremohsja... Do Ameriki choče iti.“

Ni slova bol'se ne hovorili, no, i ne jíli nič. Vasil' vstal, vyšol po kosu, a Nast'a vzjala serp i pošli žito žati.

Fedor sedit v sad'í, na tom samom místi. Zuzka, Mitrova, najmолодše dívča, okolo 17 lítina, pristupit so zadu k Fedoru, i položit ruku na jeho pleče. Ani ne obozrísja.

– „Fedor! Hnívaš'sja na nas?“

– „Ñít!“

– „My ne pričina ničomu.“

– „Znam.“

– „Martha veľo plače za tobu.“

– „Za mnoju?“

– „Už i mama banujut.“

– „Ne skoro.“

– „Ne hñivaš'sja na Marthu?“

– „Žal' mi ju...“

Tretij deň Fedor sčez. Nič ne vzjal so soboj, lem svoj parobskij od'ív. Do treťaho dňa čekal ot otca hroši na podorož'; otec že nad'íjalsja, čto pomalu peremožet žal' svoj, i jesče vse na dobre obernetsja. S tím potříšalsja sperva, čto može vernetsja, ibo ne odobralsja ot nikoho.

Teper' lem to ich mučilo, ci dašto s Jurkom mlinarskim ne choče vystrojiti! Nast'a vyzerala k mlinu, ci jeho ne uvidit tam iti. No jak uže ni tretij deň ne vernulsja, to Vasil' uže znal, že jeho ne doraz uvidiať. Do Ameriki ne imíjet hroši, može dakde vo susídství stal do roboty, ili do služby. Doprošalisja za nem, vse daremno.

U Fedora ne bylo lem paru koron, s tími do Ameriki ne mož dostatisja. S vojennu svoju knižočku dostal robotu pri želízni-

cí; mašiny čistil. Raz zachvoril istopnik (stoker, hajcer) v dorozí, i on podňalsja na siju robotu, ibo uže i pomahal istopnikovi; tak dostalsja na prussku hranicu. Pri polnoj robotí polučil tam zanimanje, po dvuch mísjacach zarobil sobí, ne lem na odeždu, no i na dorohu v Bremu, hde polučil robotu na jednom parochodí, i pereplyl v New York, a s tadi pojídiali jeho na farmu na westy, hde za dvanadcať lítu pracoval; služil u jednoho staroho farmera.

Tu očeň dobrí čuvstvovalsja. Ne vstrítilsja s nikim, tichoňko perežival lítu, za lítom. Placu svoju otkladal, a krasnu summu uže zasčadil. Po smerti farmera, prišol v Pennsyvaniu i snova dostalsja do jednoho staroho farmera, i u toho pracoval uže četyre lítu.

Jeden deň, prišlo jemu pojti v susídne místo, pokupiti pro farmera podrobnosti, a pro sebe odeždu. Idet jednym streetom (uliceju), i o pered neho takožde idut dva mužčiny, porjadno odíty, a na jeho ne meňše udivlenije, slyšit ich besídovati po - russki. Uže sem'nadcať lítu ne slyšal russke slovo! Malo s radosti ne skričal; no, opamjatalsja i išol za nimi tichoňko. Oni vošli v jednu cerkov', a on takožde za nimi. I vsjal v jednu lavku. S udivlenijem razzeratsja po cerkvi: vse tak, jak to s domu pamjatal. Ikonostas, zastavy. Lem že vmísto prostoj odeždy, paňske ubraňa na moľasčichsja.

I načalasja služba Božaja. Tak samo, jak doma. A on o tom ani poňatija ne imíl, že i tut, v Amerikí, suť russki cerkvi. Žen mnoho bylo v cerkvi, no mužčin malo, ibo to ne byla nedíľa; chlopy v robotí byli. Načal rozmyšľati, jake že to svjato imíjet teper' byti, po vesni? I ne znal. Čerez toliki lítu, meždu anglijskimi protestantami, uže zabyl na svoi svjata.

Sidit i razmyšľájet; zabyl o vsem okolo sebe. Jak by lem tam pod hruškoju sidíl byl. Vedit svojeho otca, svoju mamu, sestru, i... i... Marthusju! On myslil, čto uže vse zabyl, do teper'! Ne zabyl, lem chočil zabyti. Cílyj svoj žal', snova pereživajet. Ci tí žijut

jesče? Malo že ne zaplakal na holos, no slezy zaderžati ne moh. Jake puste, jake marne jeho žiće!

Jeho susíd zadivlenno smotrit na neho, a uže-uže chot'í byl Fedora v cerkvi oslovíti, no žal' vyražajučijsja na tvari Fedora, ne dal jemu otvahi. Poznaval Fedora, i pevnyj byl, čto to on. Na koncí služby, Fedor vstal i vychodášče iz lavki, lice obernul k susídovi, a sej poimal jeho za ruku:

– „To, ty Fedore?“

Fedor zadivlenno smotrit na neho i bez slova usilujetsja von iz cerkvi. Lem naj nikto ne poznajet jeho. No tot ne vypustit ruku Fedora, i jak stanut na svobodníjším místí, energično potrjaset jeho ruku:

– „Ne poznaješ mene, Fedore? Ja syn Porady iz vyšňaho konca, Petro. Vjedno sme parobčili.“

– „Lem tu řít, Petre! Podme v dajake míisce, hde spokojno možeme pohovoriti.“

Vstupili v jeden restaurant. Petro rozkazal zakusku, a porozpravíal Fedoru o vsem, čto doma stalosja.

Jak Fedor propal iz otcevskoho doma, poholoski roznieslisja po selí, že chočet nad Jurkom vymstitisja. Jurko v velikim strachu byl i očeň opilsja, upal s hrota i mlinske koleso zabilo jeho, da o tri týždni, po Fedorovom otchodí. Vse ostalo na Marthus. Daremno hľadali Fedora. Martha zachvorila, no k rodičam ne choťla pojti, a mamu svoju ani k sobí ne dopustila. Hde jedna, hde druha sestra byla pri nej, poka ne povydalisja. Jak oslabila cílkom, uprosilasja do Fedorovych, a pered smertu vse dala na Fedora prepisati. Ostatňa jej pros'ba byla, žeby Fedoru dati znati, čto ona k nemu, do smerti vírna byla, s mužom ne žila, pro to ju strašenno mučil. Ot Fedorovych ju pochovali. I Nasta, Fedorova sestra, otdalasja, a rodiče jeho pomerli. Stara Mitrova rospilasja; umertu našli ju raz na hrobí Marthinom, hde vsehda chodila plakati, a preprošala svoju dítinu. Mlin prodali, a hroši za neho, teper' v stoličnoj kassí složenny, pro Fedora. V selí každyj udostovirennýj, že Fedor dahde zahinul.

S jakim serdcem sluchal to vse Fedor, kto by moh to znati? No teper' uže ne lem na ženy, pre kotory on takim nesčastlivym vstalsja, ale i sam na sebe hňívalsja. Ibo, jesli by byl otca posluchal, i perebyl doma dva-tri mísjacy, vse inače mohlo statisja.

Hej! No, a jesli byl on s Jurkom dahde nespod'ívanno vstrítil-sja? Čto tohda? Na toho čelovíka, po stoľko lítach, jesče i na pomeršoho, ne može pomysliti bez hňíva. A tohda, vo velikim žaľu? Ne otpovídal nič, ne vyprošalsja ot Petra. Podpersja na ruki, razmyšľal, razmyšľal. A jak Petro posmotril na jeho sblídnutoje lice, ustrašilsja jeho.

— „Znaješ' Fedore, što? Ja o dva-tri mísjacy vozvertajusja domju. Čas bylo by uže po štyroch rokach... Pozberaj sja, prid' i ty!“

— „Ta, na što, Petre? Što ja tam možu hľadati?“

— „Hroši tvoi, za mlin.“

— „To ne ne moi hroši!... To prokľaty hroši!“

— „Ta, chot' lem porjadok zrobиш', s otčizninu twoju.“

— „S otčizninu moju? – Pravdu maš. Pravdu maš. Petre! Prijdu do tebe, a zrobime porjadok.“

Fedor dovídalsja, hde byvat Petro; o paru dni prišol do neho, a s nim do konzula. Fedor vystavil pis'mo u konzula, v kotorom svoju otcevsku časť darujet svojej sestrí Nastí, v druhom že pis'mi, pokojnoju Marthoju jemu ostavlenny hroši, pereporučajet na pomnik na hrobí Marthinom, na fundaciju za jej dušu, na cerkov i na spomahaňe bídnych svojeho sela.

Petro jeho bol'se ne vid'íl.

Fedor Bistrica, takim sposobom dostalsja do našeho second-alley-yardu. A začím, v mísťočku, nikoho ne našol iz svojeho sela, stajemno zahnízdilsja do celeru (pivnicy) v kotorom my jeho našli.

S nikim ne stykalsja. V korčmy ne chodil, lem žeby ne znamomitisja s lúďmi. Kollektu v cerkov' sam prinošal kollektoru; ani ne znali hde meškajet.

Jeho maleňka izba, bídno byla zarjaženna; malyj pecok, jedno kreslo, malyj stol, kufrik; na poličkí paru graty kucheňki, i post'íl. No, vse čiste bylo. Lem žeby s níkim ne stykatisja, sam varil, sam prjatal sobí; robotny šmaty sam vyrajbal, a bíлизnu daval do čajnov. V yardí s nikim ne stal do besídy, ani imja jeho nikto ne znal.

A, jak uže znajete, žensčiny ne navid'íl, im iz daleka vystupilsja, tak samo i d'ítej storonilsja. Chmuravyj byl, teper' uže i sam na sebe hnívalsja.

Pravda i neprijemny hodiny imíl. Jesli nigry, v laskí proživali paru dni, tohda otec vzjalsja do muzyki, a na svojem banjo, cíly hodiny vyhralval, a jeho maly nigerčata, s mamoju razom, vyspívovali, tancovali, čto až koliba cíla chvjalasja pod nimi. To Fedora merzílo, no ne hovoril nič, vzjal kapel'uch i išol do brosča, a v zimí na místo popprechoditisja.

No, susídam na stol'ko dopilasja sija nigerska familija, čto na posl'ídok trebovali jej otdalenije. Nigry musili „vymufovatisja.“ V yardí nastal pokoj. Lem d'ítiska sbytki robili, a tren dubonil.

Fedor neterpelivo čekal, kto prijdet byvati nad jeho holovu. Tretij deň prijíchala nova familija. Jesče molody ľudi s jednym malym, dva-tri ľitnym dívčatkom. Tichoňko zaňali svoje nove meškaňe, i tichoňko žili sobí. Lem... jesli byli hryzli, vadilisja, to Fedor by s nimi zadovolen byl.

Molodyj muž išol do roboty, žena s maloju Helenkoju vyprodadila jeho pered dveri, on jesče raz pol'ubil d'ítinu, pocíloval ženu, otprošalsja, jak do dalekoj dorohi byl vyberalsja. A maleňka za otcom jesče i tohda metala kisy (pocílui), jak on uže davno vyšol iz yardu. – „Bye, bye, pap! Bye, bye...!“

Prichodil muž s roboty, žena uže v dverej, s Helenkoju. Snova cílovaňe, privítstvovaňe, chot' byl s dalekoj dorohi vozvertalsja. A jesli tren na išol, nedudnil, to tí troje veselo smíjalisja, radovalisja svojemu molodomu žit'u, sčast'u. Ticheňko, jak by bojalisja svoje sčasťe, podlomu, zavistlivomu svitu pokazati.

Fedor, poohl'adalsja po svojej komnatí, hor'ko jemu stalo, i ne moh poňati, jak to možut druhi l'udi, tak sčastlivu žiti, koli v jeho serdcí, stoľko horesti? Jak možut tak dvoje l'ubitisja, po-stojanno, vírno, koli on, ot stoľkich lít, jedno mile slovo ne slyšal ot nikoho, no i k nikomu neprehovoril:

A, jak ich slyšal po russki hovoriti, ustrašílsja, čto jemu prij-det dakoli s nimi do besídy stati?" V tichij čas jeden, slyšit molo-doho muža besídu:

– Martusjo, srdeňko moje..."

Bol'se na čul, ibo tren zahremíl... Až pot vybilsja na jeho čelí. Tota moloda nevísta, takožde Martusja! Jej muž, tak laskavo vy-hovorivajet jej imja, jak on... jesče tohda, tohda davno! Staro-davnyj žal', snova zavlaďil jeho sercem:

– „Lem byl jem posluchal otca!... Može byti, vse mohlo bylo napravilosja, a ja by... Tak, no jesli byl mi Jurko, hde-tam pered oči byl javilsja...?"

A teper' i zlost', hñív vospalilsja v nem, protiv samoho sebe, Načal sebe obviňati, čto Martha jeho i do teper' mohla byla žiti, pri nem, s jeho d'ítmi! Ach, jak nenavidíl cílyj svít, t'ich tam nad soboju, s ich zaľublennymi serdcami, i sam sebe!

Ne moh vyderžati v pivnicí svojej i sluchati ich veselyj, sčast-livýj smích, čilovaňe... Vstal, složil kapel'uch na holou, i mersz-ko ostavil yard.

A toto diťa, – uže paru mísjacy byvajut nad nem – jesče raz ne čul zaplakati. Vsemu radovalosja, klápkalo s ručeňatami, a smíjalosja solodkim holosom, jak mala herlička. Dožd' padal, t'ísilosja; zablislo solnečko, až zahíkalosja ot roskoša; prišol otec domoj, ne znalo na dost' naľubitisja jeho. A, to Fedora vse tak hñivalo, merzílo. Merzílo? Ci može zavist' lem mučila jeho, pro sije solodkoje, iz l'ubvi, iz sčasta roždennoje diťa?! Sam ne rozumílsja. Stranilsja t'ich sčastlivych ludej bol'se, jak druhich.

Svítloje voskresenije približalosja. Tepleňkij, prekrasnyj čas zapanoval. Fedor prijíchal iz nočnoj svojej roboty, umyplsja i choťl sobí lahnuti, otpočinuti. Jeho nad holovnyj sosíd, po ime-

ni Nikolaj, na deň robil, a žena jeho Marthusja, išla v míslo po-kupiti potrebnosti, no d'ítinu ne brala so soboju.

— „Helenko, ostaneš doma. Ne vychodi, krasotko, s chaty. Ja sej čas prijdu domoj i prinesu ti čtos' krasnoho. A što by ty choťila?“

— „Mami, mami, bíloho psika...!“

— „Dobrý, prinesu. No, ne pojdeš na von?“

— „Nít, mami, nít!“

Ďítina obňala mameňki svojej šeju, vycílovala, a smíjalasja: Bye, bye, mami.

Fedora sije cílovaňe razdraznilo, že ne moh i po vsej nočnoj prací, zasnuti. Razmysľal dolho, i na konec skočil iz posteli i odí-valsjia:

— „Ja mušu pojti stadi, tu ne mož vytrimati,“

Pustilsja k dverjam, jak slyšit, čto o jeho dveri ktos' klopkal; otvorit dveri, i dobrí ne upal nazad. Mala Helenka, pre kotoroj postojannyj smích, lem teper' ríšilsja ostaviti svoju spokojnu kvartiru, stoit pri dverjach. Posmotrit jemu v oči, zasmíjetsja, energično otsunet jeho na storonu, a vojdet sobí v jeho izbu, v kotoru, otkolí on tut meškajet, nikto jesče ne vstupil. Fedor na stol'ko sbalamutilsja, čto dal d'ítiní robiti, čto chočet.

Ďítina, prosto vylízla nas kreslo, tam našla ot fryštyka kusok chl'iba, smíjetsja na Fedora i zahryzet do chl'iba.

— „Ty, ujku, už papal?“

Fedor, jak omel'snutyj, smotrit na d'ítinu i sam zasmíjalsja na ňu, a lem s holovu pokival. Helenka s kresla, prosto k otvo-rennomu kufru, tam hodinka Fedorova s lancuškom, diťa klap-kat s ručkami, dvihnet hodinku k uchu, sluchat, a smíjetsja ser-dečno na Fedora:

— „Tik-tik-tik, Ujku.“

Složila na míisce hodinku, a tak pustilasja k dverjam:

— „Bye, bye, ujku!“ I mečet jemu pocílui.

Fedor složil kapel'uch, zatvorit za d'ítinoju dveri, sjadet na kreslo, opresja o stol i zaplakal.

— „Mušu pojti ottudu!“

Da o dva dni, snova tovčut ručeňata dítiny o dveri Fedora. Čto robiti? Vonka zimnyj dožd' padat, jak že ne otvoriti dít'aťu? I rastvoril dveri. Helenka v ručečkí s jednym čuločkom (stoc-king, štrimfl'a), druhá nožočka obuta, vchodit, a po obyčaju smíjetsja na Fedora:

— „Ujku, obuj nožku... Ujku, zimno nožku...“

Jak že ne obuti? Vzjal dítinu na kol'ina i stáhujeť jemu čuloček na nožečku, no v pered ohríl, nad peckom, ibo dít'a zmerzlo. A tak sjal s ňu na kreslo i od'íl jej nožku. A dít'a sčebočet, jak mala ptička:

— „Mene mami l'ubit... mami kupit mi bíloho psika... a papi prinese mi na „Easter“ jaječko... znaš' ujku, také „candy...“

Jak Fedor obul ju, ona obňala jeho šeju i pocílovala v lice:

— „Ujku, ja t'a l'ublu...“

Na to pravi, mati dítiny, Martha susída, otvorila dveri. I zádivovanno smotrila na tí dvoje. Ona, ani to ne znala, že Fedor Rusin; stol'ko čula ot žitelej, že velikij divak, kotoryj s nikim ne stykajetsja, no bol'se i proči ne znali o nem nič. A tu jej Helenka cíluje toho divaka!

Fedor skonfundovanno vstal i otdal dít'a materi, bez slova. No i Martha, ne v meňšom zamišateľství nachodilasja; ne znala, na jakom jazyku imíjet prehovoriti? Ta po anglijski prosila perebačeňe ot neho i vzjala dítinu na ruki, a ono pocílui metalo k Fedoru, i smíjalosja na neho:

— „Bye, bye, ujku!“

Fedor teper' uže seriozno pohňívalsja sam na sebe, na svoich nadholovnych sosídov; a na malu Helenku – ne znalsja hnívati. Jesčে čuvstvoval na šejí teplotu jej mjahoňkých ručeňat, i teplý ustička na svoich licach; a tí veliki sini (belavy), vesely očeňata, vkralisja v jeho samotnoje serdce.

Schopilsja, i pošol novu kvartiru hľadati, čto ne tak lehko, jak by sobí človík myslíti moh. Cílyj havz, ne lem na rent, no i na prodaj byl našol, ale jeden rumik (izbočku), hde by ot ludej

otosobenno žil, a s nimi ne musil stykatisja, to užne ne bylo tak lehko. Kvartiru, sej deň ne našol, no zaumínil sobí, že dítiní bolše ne otvorit svoi dveri.

V pjanicu, pered cvítnu nedíľu, zatopil v pecok, ne lem čtoby ohrítisja, ibo velika zima byla, no i sobí sjísti izhotoviti. V četver' teplýj, jarnyj deň byl, v noči na pjanicu prišol dožď s morozom. Poledovka, že ne mož bylo zatrimatisja na nohach: kto ne musil, ani ne vychodil s teploj chaty.

A na dverjach Fedora zaklapkajut maly ručeňata Helenki.

Užne sorvalsja s kresla, že diťatu otvorit, no snova sjal:

– „Ne otvorju!“

A diťatko klapkat o dveri postojanno, pozdñíje už lem tichoňko, na poslíok zaplačet. Tohda sbíhnet mati jeho, i Fedor čujet i jej plač, ne lem dítinín:

– „Bože moj, ta na što že ty vyšla von? A boso! Jaj Bože moj, taj ty zmerznute, jak kočan. Bože moj, ty mi ochvoríješ!“

No dítinu ne bylo slyšati. Fedor stydalsja sam sebe. Pro jeho durnu nenavist', bídne diťatko, lúbov svoju k nemu, s žitem svoim zaplatit! Sam ssorilsja so soboju:

– „Pro čto ne merkujut na dítinu? No, jesli umret, jednak lem ty budeš' přičinoju... Jednu už jes' zabil, s twoim tverdym serdcem, bo ta barz lúbila... i tomu neviňatku staneš' na kark, že ta sdičennoho duraka, pol'ubilo; a tí dva rodiči pozbaviš' ich radosti... nikomu jes' na svíti dobroho ne zrobil... nikomu!“

A tak osuždalsja, hryzsja. S kresla ani rušitisja ne osmílilsja, žeby tota bídna mati dajak ne doznelasja, že on doma byl, a dal jej dítiní, pri svoich dverjach, na smert' smerznuti:

– „A ty christianom nazývaješ'sja?“ ssorilsja so soboju dal'-še. „Žebraka, ba psa pritulat v takij čas, a ty zlobniku, toto diťa, oj-oj-oj.“ S pjaštu bilsja v čelo.

Ne odolha muž Nikolaj prišol s roboty. Martha užne v dverjach ožidala jeho i s plačem hovorila 'mu:

– „Dítina chvora, bez sebe ležit, id' sej čas po doktora.“

Tren zahučal i bolše ne čul Fedor ni slova, no vid'íl Nikolaja tak, jak s roboty prišol, ponahľatisja v míslo. Ne odolha vozver-nulsja s líkarem. Fedor nič ne moh sjísti, o holodí išol do roboty. V cerkvi, na cvítnu nedílu, jedva moh doždatisja konca služby Božej. Choť solnečko snova zahrílo, cílyj deň sidíl doma. Tak byl chotíl znati, čto s dítinoju? No ne moh doznatisja. Doktora dva razy vidíl prichoditi. Na noč ani uže do roboty ne išol; i sam chvorym čuvstvovalsja. Cílu noč ni oko ne zatvoril. Ledvo moh doždatisja rana. U Nikolajovych tichoňko bylo; ostorožno chodili, ibo ich dítia ťaželo chvore.

Fedor, v pondelník, uže ne vyderžal doma. Vstal i pošol do místa, sobí novu kvartiru hl'adati. Chodil hori-dolov místom zadumannyj; kvartira jemu ani na mysl' ne prišla. Uže k domovi, vidit chlopco, pred odnym „storom“ prizeratisja v okno vyklad-noje, a tam bol'si-meňši zajačiki, jaječka paschal'ny, v velikom či-slí. Ani sam ne znajet, jak i čto stalosja s nim, vstupil v „store“ vybral jednoho bíleňkoho zajačika, i jedno pozoločennoje jajce, v serediňí kotoroho cukorki byli, dal za pakovati i pošol domoj.

Okolo obída, uže ne moh vyderžati, zaťal zuby i pohnulsja k dverjam, a baksu s zajačkom stis pod pleče, i vstupil do svoich nadholovnych susídov.

V kuchní ne našol nikoho, i tak vstupil v druhij rum (komnatu). Pri bíleňkoj posteli dit'atka, sid'at rodiči, ruka v ruci, tichoňko, vo velikom žaľu.

– „Slava Isusu Christu!“ – Pozdorovít ich Fedor ticho: Oba stanut i zadivlenno, bez odpovídi divl'atsja na neho. Fedor zatvoril dveri, a ustrašilsja, i myslit, tak smotrjat na mene... jak na ubijca svojej dítiny. Po chvílcí Nikolaj odpovídajet jemu:

– „Vo viki, amiň!... To, i vy Rusin?“

Fedor až teper' porozumíl ich zadivleňe, a lem stol'ko skazal:

– „Prišol jem Helenku osmotríti, jesli vam ne protivno!“

– „Naj vam Boh zaplatit, za vašu lasku. Dítia vas barz poľubilo, a vsehda sja do vas, do ujka prosilo.“

Otpovidajet Martha i ponuknet jeho s kreslom. A Nikolaj podal jemu ruku i sciro potrjas. Fedoru až lehše stalo na serdcí:

„Oni ne znajut, že ja pričinoju chvorosti dítiny.“ Myslit sobí.

– „Líkar hovorit, že toj noči nastupit kriza (perelom chvoryt)!" – hovorit Nikolaj. Martha že zakryla oči i vyšla do kuchni.

A dítina ležit nespokojno, vo velikoj horjačkí, sorvetsja časami, i jedva slyšnym holosom vyhovorivajet pojedny slova:

– „Mami... papi... bílyj psik... ujku... otvor“

Fedora žal' obhornul. Jak jeho toto diťatko l'ubilo, a on jemu ne otvoril!

– „Vidite, zavše vas spominajet, a prositsja do vas.“ – Tolkujet slova dítiny otec.

A, siďat po pri posteli cíly hodiny, i prizerajutsja na chvoroje diťa. A, jak snova spominalo „ujka“, Fedor vstal, vyňal iz pape-ra zajačika bíloho, i zolote jaječko, sohnulsja k dítini i hovorit k nemu dobrivo:

– „Helenčo, ja... ujko, tu... pri tobí!“

Dítia sorvetsja, i otvorit oči, dolho smotrit na Fedora, a poznalo jeho, i jak by chotílo zasmíjatisja na neho. Fedor pokazal jemu zajačika:

– „Helenčo, vidíš, bilyj psičok i jaječko.“

Dítina porazumíla, dvhla ručku i pokazala na pokryvalo k sobí; on tam složil zajačika i jaječko, diťa pozrílo na „bíloho psika“ a tak na „ujka“, ručku položilo na jeho ruku, malo zasmíjalosja, obernulo, holovoňku na bok i spokojno – uslo!

A tohda Martha, vidíla, že diťatko zaslo, i dľa slov dobtora, chvorota obernulasja na dobre, sohlasja i pocílovala ruku... Fedora!

Fedor zastydalsja. Jeho ruku cílujut, koli jeho by biti trebalo, jak pričinu chvorosti bídnoj dítiny!

A, tak Fedor prosil rodičov, čtob išli otpočiti, on posidit pri dítini do rana. Posluchali, ibo oboje uže očeň utomlennyy byli. Taj, i Fedor ne spal uže dví noči, no teper', jak vidíl že diťa pere-mohlo chvorost', cílkom sil'nym čuvstvovalsja. V čas rano rodiči

postavali, Fedor že pošol domoj. Oj, jak jemu dákovali, priamo za spasiteľa svojej dítiny deržali jeho. A diťa spalo smačno, tverdo, bez horjački...

Fedor spal až do samoho večera; lem čto obleksja, Nikolaj uže zaklopal na dveri jeho i hovoril:

– „Helenka uže bavitsja i prositsja za vami: zrob’te lasku i prijeti na minutu do nas.“

Pozvanije Nikolaja – sam Fedor zadivovalsja – ne bylo jemu neprijatnym; takoj bez kapel’ucha, pošol horí za Nikolajem. A dítina iz posteli vyzerala na neho, a sered izby zakrytyj stol byl i dl'a neho.

– „Ujku, ujku... aha! Bílyj psíčok... hde ty ’ho našol? Mami, ja idu k ujkovi...“ – i smíjetsja na neho. Jak on potíšilsja! Diťa zdorovoje!

– „Poždi, krasotko moja, lem ujko povečerajut... Ne shordit' s nami, pane... pane...“ i so zamíšateľstvom smotrit na Fedora, ibo ne znajet jeho imja.

– „Ujku“ – prišol jej Fedor na pomoč, a ona zastyženna hovorit:

– „Ani jesče imja našeho dobroditeľa ne znajeme... Musite vybačiti, dnes' ostatnyj tyždeň posta, s mesom ne jíme...“

Posidali. Diťa v jednej ručki so zajačkom, v druhoj s jaječkom, prositsja k stolu, k ujkovi. Mama boronit, no Fedor vstal, zahornul dítinu do pokryvala i s neju na kolínach, sjal nazad k stolu.

Po večerí, Martha poprjatala stol, diťa vložila v posteľ, hde ono sej čas zaslo; a s blahodarnosti, začala rospravľati o samych sebe.

– „My isči v starom kraju pobralisja, chot' moim rodičam, to cílkom ne bylo na d'aku. Nikolaj ne gazdovskij syn, lem služil na farí. Brat mene s oreka vyplatil, i Nikolaj mal jakis' zaslužený hroši, i tak my sja, po veselu doraz, vybrali do Ameriki. Mojej mamy brat, hdes' tu v Amerikí; hl'adame čerez novinki, otkolí

„A dítě spalo smačno, tverdo, bez horjački...“

sme prišli do toho kraja, no daremno; a naši rodiči, mama moja barz nam nakazovali, že by sme 'ho pohľadali.“

Fedor vnitom stalsja.

– „A davno už pošol vaš stryk s kraja?“

– „Už okolo dvadcjať pjať lít.“

– „Ty ne s Dolných Poľan?“ – Vstal Fedor iz kresla i vhľaňať jej v lice.

– „A vy jak znajete?“ – Prosjatsja jeho oboje začudovanno.

– „Ty dívka Nastí Bistricovoj?“

Fedor tiažko spustil sa na kreslo, pomaly sohjal holovu na ruky, tlo jeho zadrožalo, a iz pomeždu pal'cach hruby slzy protíkali. Martha teper' už znala, kto on. Pristupila k nemu, dvhla jeho holovu, pozrila v oči:

– „Stryku!“ – On lem kivnul s holovoju a po chvíľci prehovoril:

– „Jakij Boh milostivý! Čudo musil zrobiti so mnu, žeby jemsja sam poznal i našol!“

Vstal, pošol k posteli, a dítiny ručku pocíloval, jak anhelovu.

Ňít! My Ne Pomreme!

ít! My ne pomreme!
Zima pominulas', vesna nastupila...
Naš narod vsbudilsja. My žiti budeme!
Mjatel', snížny buri, perestanut v jari,
Lís zazeleňíjet, zacvítut chotary;
A radostny písni ispolnili svít ves':
Christos voskres! Christos voskres!

Ňít! My ne pomreme!
Nemožno ubiti, jeden živyj narod!
Jesli my vzyvati ko Bohu budeme.
Nam prišlo stonati, preterpiti mnoho,
A, ne mali pomoč', lasku u nikoho.
No teper' už svítat i nam luči s nebes:
Christos voskres! Christos voskres!

Ňít! My ne pomreme!
Ibo Christos bídnych prihortal do sebe, -
My s mužesku víru, ko žitu pojdem!
My deržimos' vseho, čto nam otcy dali,
A materej našich my sja ne stydali.
My deržimsja vírno, našej cerkvi sloves:
Christos voskres! Christos voskres!

Ľít! My ne pomreme!
Chot' by nam i treba, na Golgotu pojti! –
My nasľídstvo otcev, deržati chočeme.
A, chot' my i v jakoj nuždí preživali,
No, svojeho nihda my sja ne stydali.
Preterpim 'sče malo, my ne boimsja slez:
Christos voskres! Christos voskres!

Ľít! My ne pomreme!
Nam pokazal Hospod', roskoš' svojej pravdy!
My sja jeho cerkvi deržati budeme.
Vo velikich mukach išol na Golgoftu,
A s kresta daroval narodam svobodu.
Uhlenetnych, bídnych ko sobí on voznes.
Christos voskres! Christos voskres!

Ľít! My ne pomreme!
Jak svobodnyj narod, na zeml'í svobody, –
Svobodno na vsehda, my žiti chočeme!
Čtob nas ne klenuli v hrobach naši díti,
Svobodu my dolžny, pro nich ostaviti!
Christos ju daroval, da slavit 'Ho mir ves':
Christos voskres! Christos voskres!

Posli dožda – solnce

TAKIJ to teplovatij večer' bylo, jakij lem u nas, i se ne každoj vesny, no lem časami, zvykli nastupiti. Dolhu tverdu zimu, s velikimi sňíhami, zamínili mokry dni. Dožd' lásja vedrom, nalehla unylost' na nervy, ni žiti ne chotílosja čelovíku. Pravdivy čorný dni, dľ'a duši – tíla.

Čelovíku prichodilo by otčajati. Hde pozrit tma, na same poludne; ne večerňaja tma, no duševna. Jesče i svítloj kraski (farby) predmety temnymi pokazujutsja byti.

A po takich tmavych dňach, neožidanno zablestílo, čerez mutny chmary (oblaki), solnečko, bojazlivu, pobuždajuči, uveselájuči unylu dušu čelovíka. A druhij deň propali oblaki s neba, jak lem byl ich, dajakij velikan s mítloju posmítal; na sinem (belavom) nebí, solnečko smíjalosja veselo, a vysušalo mlaki, promoknuta zemľu, čto až parnyj sopuch dychtíl iz svížoj temľí.

Čelovík osvížal, utíšalsja. To uže vesna, načatok novoho žitia, novoj nadeždy!

Ja sižu, pri rastvorených dverjach i vyzeraju na čerešeňku mojeho maleňkoho sadika. Jesče cílkom nahá, ni jednoho listočka, no uže vidno na počkach (pupcach) vesennoje žiťe, nový život.

Moja Martočka, zakryvajet stol k obídu i tichoňko spívajet sobí, po staromu obyčaju.

– Dobryj deň!“

Prervet jej lúlaňe, mužeskij hrubyj holos.

– „Tut živet, prošu pan Georgij H...?“

Jej otpovíd' ne porozumíl. Ale holos mňí tak znakomym videntsja, – iz davnych vremen.

– Doma-li on? Moh by ja jeho vid'iti?" Prositsja čužij holos dalše.

– „Tak! Prošu vstupiti v komnatu, na l'ivo.“

V dverej bjurka mojeho, stanet musčina, v svítlí protiv okna; ja že obernutuj chrebetom k oknu, lice moje v tíni ostalo, i sej čas ne poznal mene moj posítitel'.

– „Georgij...?" sprášivajetsja medliteľno.

– „Michail!" Ja poznal jeho sej čas i prošusja radostno: – „Hde že ty vzjalsja tut, po stol'kich lítach?"

Privítalisja serdečno, jak dobrý prijateli, iz d'ítskich časach. I razhovorivajem sobí o davnych vremenach. Michail rospovídal mňí svoje žiťa, s posl'ídných pjatnadcať lít, jak on ostavil místočko naše, a uže staršíj cholosták (parobok) povernulsja na westy (na západ), za lučšou robotoju, hde jemu posčastilo. Poznako-milsja i oženilsja s porjadnoju d'ívčinoju jednoho staroho farmera, a naslídnikom ostal na farmí svojeho testa (svekra); troje d'ítoček u neho, sbohaťilsja i pr.

Ja vid'íl jeho nespokojstvije. Skoľko raz vstupila moja Martočka, v (obídal'nicu) stolovuju komnatu, vsehda zazeral na dveri, no ju s kuta vid'iti ne moh. Ja znal, na čto ožidajet, no ne hovoril nič. Na posl'ídok že prositsja mene:

– „Hde že tvoja supruha (žena)?"

– „Sej čas uvidiš ju!"

A Martočka uže vchodit k nam: – „Obíd hotovyj; prošu k stolu."

– „Michail N..., moj druh starodavnyj!"

Predstavlu jeho Martusí. On poklonitsja bez slova, i pozerajet na mene... a ja dalše predstavľaju jemu:

– „Martočka... moja... žena!"

Pomalu i po jednomu, otdílenno vyskazal slova. Michail pozrit zadivlenno raz na mene, raz na Martu.

– „Tvo... ja... že... že... na?"

A Martočka smíjetsja, jak serebrjannyj zvonček i podajet jemu ruku.

— „No... a... pani...“

— „Dva lítia pomerla. Jak prišol ja k Martí? Razskažu ti pri obídí. Chodim, ibo vycholodníjet nam sup.“

Michail, vo velikom zamíšatel'ství, sidajet k stolu, a čto raz hl'ánet, hde na mene, hde na Martočku. Očeň učtil moju pokojnu. Ne možet poňati, jak prišla sija moloda, jedva dvadcať šest-sedem lítnej žena, za mene, o dvadcať lítia staršoho?

— „Divuješsja, jak ja prišol k Martí? Ne meňše to i pro mene divno. Pamjataješ ty, na totu maleňku kuderjavu (kandratu) dívčku, v našom dvorí? Sirota, otdal'noj rodiny, našoho byvšoho sosída... Ne vesely dni dítinstva, pereživala pri svojej svarlivoj teťi. Stol'ko lúbvi i priazni ušlosja jej, jesli moja pokojna, po-hladila jej lice. Dívčka, iz blahodarnosti k nam, jesli rospamjataješsja, mojej vsehda obícovala, čto jak sil'níjša budet, prijdet k mojej za služanku, a mňí hovorila:

— „Georgij ujku! Ja vas očeň lúblu, jesli schočete mja, to pojdu za vas, ibo vy oboje barz dobry.“

— „S čoho my ne raz smíjalisja, osobenno moja pokojna. A vi-diš... čto dítina nerozumna hovorila, to stalosja; prišla za mene.“

Poobídali; Martusja prinesla nam kavu a pri cigarí, na prosbu Michaila, rospravľal ja jemu, istoriju mojeho druhoho supružestva:

— „Sosíd moj R..., takoj po tvojem otchodí, nečajanno pomer. Vdova jeho, pamjataješ' na svarlivu, nespokojnu osobu, sej čas po smerti jeho, sprodala vse i vyjíchala iz místočka. Martočka, jedva zastihla otobratisja ot nas. Dítina vyplakana vbíhla do nas i obcílovala moju i mene, a s plačem otberalasja:

— „Teto Marija, lem posil'níju, sama prijdu do vas služiti; a za vas ujku, jesli mja schočete, jak velika budu, otdajusja. Nikohda ne zabudu vas...“

Stará vdova už kričí za neju, s proklonami, s nenávistí. Vidno bylo, čto čuže dítia, jej lem na pereškodu. Da o hodinu, moja pokojna hovorí:

– „Znaješ’ čto, Georgij? My ne imíjem díti, ne bylo by dobrí, Martusju vzjati za svoju? Mudra dobra dítina. Boh znajet, čto stanetsja s neju, pri takom vospitaňu (vychovaňu)? Sirota...“

Ja sej čas pobíh na stanciu, no už ne skoro. Telegrafoval za nimi, no daremno. Líta preletali, a my ne slyšali nič o dívčí, choť ne zabyli na ňu, i často spominali sirotu.

Moja zachvorila, i po dolhoj bolízni, ja ostal vdovcem. Taželyj čas byl to dľa mene; vyskazati ne možu. Rasprodati vše, čto my s pokojnuju, prigazdovali, čerez dvadca' lítu? Žal' mi bylo. Proboval so služankou. Našol jednu molodu dívčinu. Lem postojanna merzota; bezprestanno lazila, to po sosídach, to po místi, a dom, čto raz v bol'som neporjadku. Vzjal jednu starú ženčinu. Pervyj mísjac, jak tak; a potom naríkaňe, ponošy, ot rana do večera; skol'ko ona musit pracovati, pro čužoho, i pr. Na poslídok až i načala svaritisja, čto tak i sjak. Ponuklasja jedna moloda vdova; to jesčo lem komedija byla! Sperva zalicalašja, oblestno-solodko vyslužila; pozdňije načerkovala, že ju podozrivajut v česti, a tak i pokazala zuby: prjamo trebovala čtob s neju ženilsja, bo inače...! Omerzilosja mi, vyhnal s doma. Načal sam hospodariti. Pomiluj mja Bože! – Blízšej rodiny ne bylo. Ženitisja? Vzjati na kark sobí jednoho drakona (šarkaňa)? Ňít! Pojti na propitaňe do čužich? To už cílkom Ňít.

Otdal kľuč ot doma, i sobralsja na dva-tri sedmicy (tyždne) na vylet. Ne moh daľše zaderžitisja doma; išol svítom, sam ne znal hde pojíchati: malo zabyti, otpočiti.

Na stancii malo, v ..., pojízd priňal novych putešestvenníkov. Mísca už ne bylo porožňaho, lem pri mňí. Jedna žensčina, na moju merzost', prosit pozvolenije sjasti ko mňí. Ja ne pozrím na ňu. Pojízd pohnulsja i ja vyzeral oknom. Lem raz ozvetsja ko mňí, moja sosída: „Ujku Georgij!“

Zadivlenno hľadu na ňu. Mene tak nikto ne nazýval, lem jedna maleňka dívčeka. Ja zabyl, čto tomu užе mnoho lítia nazad. V duší ja vidíl dítinu, a pri mní sidit jedna krasna, sil'na, molo- da žensčina, no s tím samym davnym dítinskim holosom, milo oslovit mňa: – „Ujku Georgij!“

Ja ti, Michail ne možu vyskazati, čto ja čuvstvoval v razstrojennej duši mojej. Najradšej byl by ju obcíloval, moju... maleňku Martusju. No, to užе ne ona, ne ta malaja dítina, ktorá v pamjati mojej žila. Ne tí sucheňki ručeňata, uzki plečka, chudneňki lička. Ja byl ju ne poznal. Vzrílsja jej v oči; tí samy čistý, vírny, dítoči oči, jak u maloj Martoňki. A ona smíjetsja nad mojim zamíšateľstvom, s tím davnym zvonkym smíchom:

– Ujku, dorohij ujku! – Ne chočete mene užе poznati. Zabyli užе na mene?“

Tak mi dobrí, veselo stalo v serdcí. Zabyl na svoju cílu nuždu, na pričiny putešestvia mojeho, lem smotríl na ňu, a slova ne moh perehovoriti.

Lem dobrí, čto my v samom poslídnem rjadí sidíli, inače všich soputnikov vnitrateľnosť byli vozzvali na sebe. A ona smíjetsja na mja, jak davno. Bez slova slova, vzjal jej obí ruki v svoi, a lem prizeralsja na ňu i myslił:

– „V nepriaznom dítinství tvojem, duša tvoja ne smaľila, no ukrípilasja!“

– „Jak že tetoňka? Zdorovy?“

Až teper' opamjatala.

– „Ne divisja Martus'. Nečajanna vstríča naša, cílkom pomíšala mja. Ja na tebe vsehda lem, jak na davnu dítinu pamjatal... žena?... Prošloho hoda... pomerla...“

– „Teta pomerli – nevozmožno!... Ach jesče i včera molilasja, za vas oboich zdorovijem. Na bylo dňa, čtob ja ne byla raspamjatalasja na vas...“

A tak my sidíli ticho, uhlublenný svoimi myslami.

Jak ja sije Michailu rospravľal, Marta vstala iz kresla, i po-hlaskala mi holovu. Ja pozríl na ňu, jej licami slezy kuľalisja. Vyšla iz komnaty v kuchňu. A ja prodolžal:

– „A, po dalšom molčaňu, Marta snova načala o pokojnoj hovoriti, a so blahodarnosťu vspominala vse, čto jej moja dobroho sdílala. Pamjatala i na najmeňsi epizody, iz svojeho dítinstva. I hovorit:

– „Pamjatajete ujku, jak ja vam vručalasja za ženu?“

– „Pamjataju, Martus!“

Teper' prišlo mi na mysl', čto ani ne prosilsja, ni ona nespomjanula, ni slovom, o svojem žitu. Po chviliňi hovorit:

– „A teper' už pozdno!“

Ja ne porozumím, na čo otnošajut sja tí slova.

– „Čto pozdno, Martus?“

– „Ja už šest' lita zamužna!“

– „Ach, tak?... Perebačajte, čto ja vas lem tak po staromu nazýval...“

– „A s tím vy mi ujku, veliku lasku sdílali. Znaju teper', čto tí, ktorých ja lípše lubila, jak svoich srodných, pamjatali na mene.“

I tak rospovíla mi svoje žiťe. Jej ujka žena, po smerti muža, rasprodala vse, i pojíchala ko jednomu odalňijšomu srodniku muža, ko farmeru.

– „Na pojízdí, ne polučili vy ot mene telegram?“

– „Nít, o tom neznaju!“

– „My s mojeju pohovorili, čto ot vašoj mačichi, vozmememe vas do sebe, i ja so stancii telegrafoval za vami, no odpovíd' ne polučil.“ Jakos' ne moh jej tykati.

– „O tom ne slyšala... Ujku, pro čto dvoite mi, čto zamužnaja? Prošu, pozvol'te mi dľa vas, i na dalše Martoju ostatisja!“ – A ro-spravľala dalše o sobí:

Vdova ujka jej, už po paru sedmicach strašenno posvarilasja so srodonikom, a s jeho ženoju, až i poderlisja. Farmer, jej

„Marta vstala iz kresla, i pohlaskala mi holovu ...“

otca jakis' srodnik, prohnal ju, a Martus'u u sebe zaderžali; jak hovorila ona:

– „Znajete, ja duže pridalasja v gazdovství.“

Srodniki ne podlo zaobchodilisja s neju. Chodila v školu farmerov, vseho 10-12 díťej, a pomahala pri gazdovství, skoľko mohla, do dvadcatoho svojeho roka. V tej čas pomerla žena jednoho starohosída farmera, i on svatal ju za ženu, choť ot nej o mnoho staršuju doňku imíl, otdatu v místě. Srodniki, do toho časa nahovorivali ne skušennuji dívčinu, poka ne otdalasja za neho – starohosímužsčinu. No s tím, zaťahla na sebe hňív jeho doňkí i zjaťa, kotorý choťli vzjati otca k sobí, v horod. Ne nastol'ko otca, jak jeho imínie.

Farmer, po svojemu, l'ubil ju, jak dobrú robotnicu, kotoroj ne bylo potrebno platiti, a jesče i jeho pil'novala vírno. Po paru lítach, i doňka podobrýlasja s neju, jak vid'íla jej vírnu, bezkorystnu pracu, a osobeno jak doznalasja, čto jej otec v testamentí svojem, druhoj žeňi, lem dosmertnoje (dožiznennoje) užívaňe farmy ostavil jesli ne otdajetsja snova.

Zachvoril ňíkto u doňki, už mačichu prizvali na pomoč', a ona vírno, veselo, vysluhovala im; ne dostavalo u doňki chl'iba, masla i iných farmerskych produktov, u mačichi hľadali pomoč', ibo staryj, ne byl im ni jedno jaječko zaslal darom, čto doňka otdalasja protiv jeho voli, za mísčana, maloho počtovoho urjadníka.

I tohda, jak ja ju, po stol' lítach, snovu vid'íl, išla v horod ko doňkí. Dvoje díťej zachvorilo jej na osypki.

– „A, vaše žiťe, ujku?“

– „Moje žiťe, Martočko?...“

– „Praví pered tím žiťem utekaju...“

Na slídujusčej stancii, ona ostavila pojízd, tam prebyvala jej muža doňka. My poprosčalisja, a ja pojíchal v ..., hde noči, ne moh zasnuti. Jak by lem vpravd'í slyšal jej slova:

„A teper' už pozdro!“

Sam hňívalsja na sebe, pro svoi durny mysli. Propalo:

„A teper' uže pozdno!“

Ta vot jej muž o mnoho staršíj, jak ja... A ona ne imíjet pri nem nič... Pracujet; a po smerti jeho? –

„Ach! A teper' uže pozdno!“

S pervym pojízdom, vozvernulsja domoj, uspokojennyj. Druhi jesče bol'se terpjat i neotčaivajut, no terpezlivo snošajut, na nich naložennyj krest. Za siju podorož' očeň blahodarnyj ostal Martus'í. Bohato otplatila mi i mojej pokojnoj, cílu našu l'ubov: uspokoila mene.

Vozvernulsja domoj, a vsí t'ažkosti mojeho žitia, v inom svítlí vid'íl. – Iz t'aželostej malych, sostoit naše žit'e.

Za jeden hod, nič ne slyšal o mojej Martus'í. A čudesno, ona v pamjati mojej, i dal'se lem, jak davna mala Martoňka proživala: sucheňki ručeňata, uzki plečka, chudneňki lička, kučerava holovoňka, no čisty, mily očeňata.

V okrestnom místí imíl robotu, slídujusčoho hoda. Teplyj osennyj čas byl. Tím samym pojízdom išol, čto i prešloho hoda. Jak rušilsja s doma, Marta mi ani na mysl' ne prišla; no jak tren približalsja k toj stancii, hde pered hodom Marta prisjala ko mní, stal nervoznym, nespokojnym, bez vsej pričiny, a sija nervoznosť tím bol'se vozrastala vo mní, čím l'ípše približalasja ko stancii. Nepoňatno. Cílkom zabylsja a ostro vyhládyval oknom na perron, udostovíren, čto ja dnes' ju vid'íti dolžen, čto s neju besídovali budu!

A jesli moje predčuvstvije, ci čím jeho nazvati imíju, ne bylo ispolnilosja, to ja byl očeň nesčatlivym čuvstvovalsja, a tak vidičsja mi i teper', čto byl musil skočiti iz pojízda, a pojti, i pohľadati ju, chot'a ne znal ni toj farmy míisce, ni jej muža imja.

I ne sklamalsja, v ožidanii mojem. Odnakož, jak ja ju usmotríl (obačil) približatisja ko otdílu, malo ne vskričal na holos. S radosťi-li? Ni teper' ne znaju.

– „Ja, znala čto vy na mene ožidati budete!“

Zadivlenno pozeraju na ňu, i tokmo teper' zamítil, čto cílkom čorno od'íta. A jak by scítala mysli moi s očeј, hovorit:

— „Pered šest' mísjavami pomer!“

Znaješ', Michail, mene ne mož lehko v zamíšatel'stvo prines-ti. No, ja tohda na stol'ko sbalamučennyj byl, čto ja ne ponimal cílu ríč; vse svítlo bylo v mysľach moich, no s nich vymotatisja ne moh, jak by kto v lísí zabludil.

— „Mojeho pokojnoho doňka, pozvala mja k sobí... Mi ne os-tavil nič, lem zarjaženije, jesli ne ostanu hospodariti na farmí... Ja dal'se ne mohla tam ostati... Sreklasja iz vseho... K jeho rodiňí ne pojdu... Jesli vas tut ne najdu dnes', to... bol'se ne byli vy mene vid'ili... Služiti namírjaju...“

A, jak to ona hovorila? Tichoňko, spokojno, bez plaču no na každom jej sloví slezy lipli, slezy žalosti, opusčennosti. A mi ni jedno slovo potíchi ne prišlo na mysl'.

— „Pro čto ty mi ne pisala, Martus'?“

— „Na čto? Ja vírila, čto vas uvižu, no i... stydalasja.“

— „Čeho?“

— „Ne znaju!“

Ja vzjal jej ruku v moi. Ne ottahala ju, spokojno sid'ila, lem časami pozrila bokom na mene. Dolho ne hovorili ni slova. Na-poslídok prošu sja jej:

— „Martoňko, jak d'ítina hovorila ty mi, čto prijdeš' za mene; pamjatajesť?“

— „Pamjataju.“

— „A teper' prijdeš' za mene?“

— „Prijdu... jesli mňa chočete!“

Take bylo moje svataňe. Za d'itinstva ne poznala roditeľ'sku-ju lúbov; jak moloda žena, pri stareňkom muží, ne skusila lú-bov. A ja stydalsja, jak o mnoho staršíj, skazati jej, čto ju istinno pol'ubil. Ibo až tohda čuvstvoval ja, čto jaka ona doroha, mila, mojemu serdcu.

Jesče pred obídom prijíchali v horod. Pered samym místom hovorju jej.

— „Martus'ko, pojdem vybrati sobí pozvolenije ko ženiťbí, a takoj tut svínčajemsja.“

— „Jak vy chočete!“

Pri sudí vyňal pozvolenie, s tím pojíchal ko svjasčenniku, ktorý so vzhľadom na obstojateľstva, sej čas pozdaval nas. Ja okončil svoje dílo, perenočovali v hotelí i skoro rano vertali domoj, jak muž i žena.

Vstupili v dom v kuchňu. Marta poobzeralasja. Vse zapustílo, arža, poroch, chot' i deržal žensčinu, kota mi prjatati chodila dom. Vojdeme v obídal'nicu. Poobzerajetsja. V sklaňannoj kasní srebro sčorníte, poroch po vsjudu, paučina. Marta sila na kreslo, ni ne privístvovalisja, i horeňko zaplakala. Jak by lem, ves' žal', svojeho žitia ne veseloho, slezami teper' chot'la posmyvati.

Ja ne znal čto začati. Potíšati-li ju! No ani ne porozumíl jej žal'. Ustrašenno prišlo mi v um: ci ne žalujet čto za mene prišla? Konečno. Ina pričina ne može byti, jak velika raznica vo víku našem!

— „Martoňko! Jesli žaluješ', čto za mene vydalasja, ja ne chot'ču ťa nesčastlivou sđílati, ja ti vozvernu svobodu tvoju.“

Perestala plakati sejčas, ustrašenno vskočit s kresla, pozrit mi v oči s otčajanijem:

— „Vy mene chočete otoslati ot sebe?... Ne rozumíjete vy mi moi slezy? Ne ponimajete moi čuvstva?... Hde jedinko sčasta našla, jak čuža dítina: v tom domí, ja teper' možu proživati, pri vas, kotoroho ja cílym sedcem vsehda l'ubila... a v domí pokojnoj, kota moju smutnu molodost' osolodila!... A, vam ne byl kto vaš dom prijatnym sđílati, i vy stol'ko preterpíti musili... Ne razumíjete vy to?“

A ja, jak dajakij zaľublennyj molodec, obňal, prihornul k sobí, obcíloval jej usta, oči; ona vzrílasja mi v oči, a smíjalasja na mene, s tím samym dítinskim holosom, jak davno i šepotala:

— „Ujku Georgij! Ja vas očeň l'ubl'u, a ot vas nikohda bol'se ne pojdu!“

Michail vstal s kresla, podal ruku Georgiju, poobzeralsja po komnatí, vse blestit čistotoju. Hluboko vzdychnul i prohovoril:

— „Posl'í dožd'a - solnce!“

Svobodnaja Rossija – 1917

erez stol'ítija Rossija stonala;
Hroznaja vlast' carej, v rabstvo ju skovala.
Nesmíla vozvráti na nebo svobody:
Strašno uhneteny byli jej narody.
Jej carizm piroval v hrjazi razvratnosti,
Narod v suevír'ju, v pjanství, v neukosti.
Vozdychla ne odna duša blahodarna:
„Rossija! Budeš'-li dakoli svobodna?“

Oj! Skol' slez prol'ali, Rossii narody?
Skol' životov stalos' žertvoju svobody?
Pro svítlosť – svobodu, stol'ko preterpíti,
Ne prišlo druhomu narodu na svíti,
Jak žitel'am Rusi! – Na smert' otdalisja
Najlučši jej díti. Mol'ba na nebesa,
Iz potokov krovi, vospíla narodna:
„Mamuška Rossija, da budet svobodna!“

Proizvol, hroznoje pravlenije vlasti,
S strachom zapolnilo Rossii vsí časti:
V türmach za otčiznu, – na stepjach Sibirja,
V svincovych rudnikach, pod kohtami zvírja...
Sliškom ludi hinut. No v slíd ich stavajut
Novy mučenniki, kotry umerajut
Za narod, svobodu! A s carskaho trona
Ruhajut: „Rossija, ne budet svobodna!“

Igo despotizma, složat na svobodu,
Propasti prichodit bídnому narodu:
Visílnicy hnutsja, pod strašnu tāhotu,
Palači ne starčat krovavu rabotu!
No, novy tysjači: molodcy, dívuški,
Prichodať na pomoč skovannoj matuškí!...
Cípi brenčat, rvutsja... Tut pora uhodna: –
„Probudis' Rossija, i staňsja svobodna!“

I cerkov' zaprjahli v službu hosudarja,
Jej sluhi, voiny ne Boha, no carja!
Za svobodne slovo, mysli, vídomosti,
Tysjači shnivajut v mohilach kríposti;
V domach sumasšedšich, v ssylki propadajut,
Kotry za svobodu – narod rabotajut...
No, iz tmy blestajet svoboda voschodna:
„Vstaň horí Rossija, i budeš' svobodna!“

Voždi, ostavili ubížisča,
Javno soberutsja v uliciach na víča.
„Baťuška, pomiluj! Pohibnem s holodu,
Upravljaj, otcevski. Daj „Dumí“ svobodu!“
No, s knutom i s ružjem kozaki zaplyli
Plosčad', a s krovju, s trupami pokryli.
V krovi utonulas' nadíja narodna:
„Rossija! Budeš'-li ty jesče svobodna?“

Možet rabskij narod, chrabro vojevati?
Jesli 'mu otčizna mačicha, ne mati: –
No, jak zamítli, čto ich otečestvo,
Tirany hľadajut zraditi nečestno:
Červlennyj svobody prapor raspustili,
Carja, iz prestola, v storož nizložili.
Pisň k nebu vozneslas' bystra, prevoschodna:
„Hurra! Mat' Rossija, stalasja svobodna!“

Bor'ba ne skončena!... Za sčasté, svobodu,
Hor'ko prijdet jesče poterpí' narodu!
Zavist' chitrich druzej, zloba javnych vrahov,
Partijna strast', al'čnost', kovarstvo tiranov,
Hraždanskaja vojna, demagogov pycha:
Skol' prolijut krovi-slez, nanesut licha?!

No, ni zlato, ni lešť škoditi ne hodna, –
Chot' by snov i carja vozdvihli na trona, –
„Rossija odnakož stanetsja svobodna!“

„Komu što Boh obícal“

Povíšť z narodnoho žitia.

aj Bože sčasta!“

Zdorovit sínokoscev Ivan Promach, iduči lukami do l'ísa.

– „Daj Bože i tobí dobre zdravja!“ – Otpovídajut jemu koscy, s každoj storony, hromkim – vdáčnym holosom.

Po desjať lítach otšestvija, lem pered tremja mísjacami vozvernulsja domoj, iz Ameriki. Ne jeden pozírajet zavistlivu na jeho luku; on uže včera svozil svoje síno suché, jak poper, pahňače, jak cvít. Ne jeden gazda žalujet, čto i on ne poskorílsja, no dva-tri dni prodaremničil, lem žeby obyčaj sel'skij zatrimati.

Bo, u našoho naroda, tak bylo to davno, tak jesče i teper', čto vo jeden čas s cílym selom, vo opredílennyj deň. Kto ne deržitsja toho obyčaja, posmíškam vystavitsja, a často i neprijaznosti dílajut jemu.

Ivan, jak amerikanec, ne deržalsja toho glupoho obyčaja, no tam, i tohda pracoval, hde i kohda jemu najlípše vychodilo, tak i kos'bu tyždnem skorše načal, a pri dobroj chvilí síno sporjadil i domoj svozil.

Fečo „Rylo“ ne moh zaderžatsja, čtoby svoje zlobnoje primíčanije, i na Ivana ne sdíľal:

– „H-e...! Ale že sja Ivan sponahlíl! Myslit, že dva svity perežije! Lem ked by jeden potrafil obohnati! Skosil travu nezrílu... t'fuj až hrích!“ – Hovorit Fečo poluhlasno k susídovi.

Taj, jeho lem tak za chrebetom prozyvajut: „rylom.“ Takij to sel'skij: „míšaj krupy.“ On s nikim nezadovolen, vsjady vpsychajet svoj nos, pro to i nazvali jeho tak. Robil by porjadki i s popom, s d'jakom, s rychtarom, tak v cerkvi, jak i v sel'í. A doma, v sownem gazdovství? Bože sochrani! Jesli ne jeho utraplenna, spone-vírjana žena, to jeho hospodarstvo, užé davno bylo rozletílosja, a v židovski ruki bylo perešlo.

Ivan idet horí lukami do lísa, na plečach sokira, kurtit svoju korotoňku amerikansku pipočku a rozzerajetsja po lukam i koscam. Ne daleko samaho lísa, vidit na jednoj lukí žensčinu s kosou, ko nemu chrebetom obernuta, pravi ostrit kosu. Ne poznal ju.

Až jemu smišno stalo. Žensčina – i kosa! Jedno k druhomu nijak ne pristavat, ne pasujet. On take čudo jesče na vid'íl, chot' pod čas vojny, i amerikanski žensčiny pomahali, pri hospodarství po farmach. Košenije, to chlopska robota. Rusin pro kosjaču ženu, ani slova, vyraz ne imíjet.

Vysše žensčiny, okolo šest' lítnyj chlopčik kolisalsja, s nohi na nohu, a s rasprostertymi rukami k lísu, zvonkim holosom vyspívaval: – „Kuku... Kuku... sid'íla jem na buku...“

Tohda žensčina, pouterala pot (znoj) s lica v perednik (vo fartuk), i snova načala kositi. Ivan ne pozríl na lice kosjasčej, lem na jej robotu, až ju požaloval.

– „Bože moj, jaka to robota?! Polovina travy ne podkošena... a dokos, jak hriva... No, nezaviduju ti, neboho!“

Ona, jak by počuvstvovala byla, na sobí pohľad čužih očej, obernulasja malo, na storonu, k Ivanu, poznala jeho i sblíďla, jak stína. V zamíšatel'ství, perestala kositi; operlasja na kosu, i tak nerušimo stojala.

I Ivan poznal ju takže. Merzsko splúnul, hor'ko stalo jemu vo rotí i zloradlivo myslit sobí:

– „Tak ti treba!“

A, bystrymi kročajami pustilsja v lís. Jak vstupil v tíň pervých bukov, i ne chočači obernulsja ko lukam, v storonu kos-

„... operlasja na kosu, i tak nerušimo stojala.“

jačoj žensčiny. Vid'íl ju v travi ležati, a pri nej kľačal chlopčik, a hlaskal ju po holoví. Ivan sam ne byl znal skazati: merzítsja-li on, ci jemu žal'?!

Pered desjať lítami, Ivan Promach, jeden iz pervych parobkov byl v sel'í. Dvumja lítami molodšíj brat jeho pomer, jak on pervyj hod vyslužil pri vojsku. Jak jedinkoho syna, vdova mati vyreklamovala jeho.

Jak otca utratil, jesče maleňkij byl, a na otca ani ne pamjatal; no, pamjatal nuždu materi svojej, jak ona tāžko, bez otpočinka musila pracovati, žeby na maleňkom gruntí, svoich dvuch chlopčikov vychovati mohla.

S tých materej byla, kotory ne s jazykom, ne s prutom, no s ľuboviju i serdecem vospitatujut svoi siroty. Nikohda ne zaklenula, ni ne udarila díti svoi:

– „Dost' sja nabije ich jesče psota!“

Jak zvykla byla hovoriti. A jesli dakotryj zavinil, žalostno pozríla na neho, a jesče i pohlaskala:

– „Ďítino, znaš' že ty sirota, ne maješ' otca, žeby tā provadil... a ja bídna mati mušusja za tebe stydati! Bud'te dobry dítočki...“

Taj i dobry díti byli; v sel'í lípšich ne bylo. Nikto ne moh na nich požalovatisja, sbytki, škodu ne robili, tichoňki, učtivy byli. Rospustnych dítej bojalisja, a tak ani za maleňka ne zabavjalisja po ulicí s dítmami, lem s Ondus'om i s Il'ku Hnata Maximovho, kotory pravi protiv nich, za potokom, na druhoj storoň byvali. Ondus' Ivana rovesnik, a Il'ka šest' líta molodša.

Il'ka, uže jak male díťa, s nikim tak ne ľubila bavitisja, jak s Ivanom, ili, jak jeho názyvali: s Jančom. A i on barz ľubil malu dítinu; na rukach nosil, chrnil jak rodnu sestru.

Ďíti vozrastali, a s rokami i ich priateľstvo i naklonnosť. Ani sami neznali, že to vzaimna ľubov.

Jak Ivan, po ročnej vojenskoj službí, vozvernulsja domoj, a uvid'íl Il'ku, pervyj raz, tohda uže znal, što ona musit byti jeho ženoju, abo nijaka druha.

Il'ka, chot' pravi jesče lem pjaťnadcať l'ítnej, no v krasivu d'ívčinu rozvívalasja. Pod tím jednym hodom, cílkom smínillasja. Ne hľadala Ivana, jak pred tím, ale jesče i očevidno stranillasja jeho. A, koli musila s nim besídovati, to na korotko otpravila ot sebe. Pod čas zabavach, – ne tak, jak druhí d'ívčata, lem so svoim izbrannym tancujut, – Il'ka ko každomu jednak otoňalasja, s každym tancovala. Ivan daremno približalsja k nej, ani domoj otprovaditisja jemu ne pozvolila, no ani druhomu.

– „Ivane!“ – Naprošajet jeho mama, – „ožeňsja synu moj; ja sama uže ne starču. Ja zroblenna, smučenna. Ožeňsja!“

Spovílsja mamí, i ríšitel'no izjavil: – „Abo Il'ka bude moja žena, abo nikto!“

– „Taj, to jesče d'ítina, synu moj! Pravi što pjaťnadcať roki minula. Musil by jes za ňu, choť lem jeden rok čekati!“

– „Počekaju za ňu i dva!“

– „Ale ja, Janičku moj synu, uže ne možu robiti!“

– „Ja budu i za vas robiti!“

– „A, uže jes' byl s ňu na besídí?“

– „Nít! – Stranitsja mene!“

– „Pravda že! To jesče d'ítina! A, ona ne taká, jak druhí d'ívčata; pyšna, na chlopcov ani ne pozrit, choť by dajaka orečnoho pana...“

– „Pravi za to ju l'ubl'u!“

– „No, a ona tebe l'ubit?“

– „Ne znaju...“

Ivan zadumannyj vyšol s chaty. Tak minul jeden rok, a Ivan jesče vsehda ne znal, na čem stojit. V neizvísťnosti svojeho budusčaho sčasta, sbídňl ot nespokojstvia. Večerom Ivan prijíchal domoj s pol'a. Uvadil statok, i vyjšol na dvor. Pri jasnom míšjačku, vidit Il'ku na jarku, vodu naberajet vo kanvy.

– „Teper', abo nihda!“ – I pobih na jarok. Il'ka pravi dvihlá polný kanvy.

– „Il'ko! Ja ti ich otnesu!“

– „Što že myslíš, že ja ich sama ne zanesu?“

Lehko dvihne dví ťažki kanvy i choče idti domoj.

– „Il'ko, ja by ti chot'íl štos' povísti!“

– „Lem na korotko, bo ja ne mam času!“

– „Il'ko, ja ťa strašenno l'ubl'u, budeš' moja žena?“

Il'ka složit s ruk kanvy, dolho vzeratsja na Ivana, začervleňi-jetsja, a čtos' choče skazati. Ivan prostre ko nej ruku, Il'ka zasmí-jetsja na neho i... utekat domoj!

Ivan sblídnul, vzdychnul ťažko, pomalu obernulsja, a tačaj-učisja, jak by chvoryj byl, pošol domoj. Sjal sobí na poroh, oper-lice vo ruki, i peresíd'l tak do rana. Daremno prosila mati na ve-čerju, darmo vyprošalasja jeho, ci ne chvoryj, ani ne odpovil. Ni-on, ni mama ne spali totu noč, no ne mohla a ni Il'ka zaspati.

Na veliki fryštyki uže besídovali po selí, že Ivan Promach pojíchal do Ameriki!...

Hnat vstupil v chižu: – „Znajete što novoho?“

– „Što take?“ – Prositsja Maximaňa.

– „Ivan Promach, dnes' rano pošol do Ameriki!“

– „Ale id'! Jakže by ochabil svoju mamu?“

Il'ka sej čas perebíhne do Promachovych, teper' pervyj raz, ot koli Ivan prijšol ot vojska, i vidiť Ivanovu mamu, opertu na stol, horeňko plakati.

– „Teto!“ – Prositsja prestrašenna Il'ka, – „pravda že Janko pošol do Ameriki?“

– „Oj, pravda, dítino moja, pravda! Oj, ja nesčastliva mati, što ja teper' počnu?“

– „Pro što že pošol? Što že hvaril?“

– „Nič dítino moja, nič, ani slovo. Včera prišol s pol'a... ja 'ho zovu na večerju... tu sid'íl na porohu... ani slova mi ne odpovíl... sid'íl, jak bez pamjati, ani sja ne rušil s míscia, do rana... ja dobrí ot strachu i žaľu, o rozum ne prišla, pri tom stol'í... rano, blídyj, jak mertvyj, prišol ko mi, i obcíloval mňa... a hvaril:

– „Pro Boha, ne hňívajtesja, otpuste mi... ja idu do Ameriki!“

Ja tu jojču, prošu: ta ne ochab' mňa, synu, pro Christovy rany, 'bo zahinu...

Vse darmo... hovorit mi:

– „Mamo, ne hvarte mi nič, ne sperajte mňa, 'bo sobí konec zrobju!“

– „To, pro što, synačku moj...? No, ni slova, ni slova... Bože moj, Bože moj...!“

Ivan Promach, desjat líta prebyl v Amerikí. Ne huľal, ne marnil, učast' bral vo vsích spravach svojeho naroda; a jak sčiroho, bohobojnoho molodoho čelovíka, vsí znakomy učtili. Dobrovoľno vstupil, v armiju Sojed. Deržav, no sam vo sraženijach, pro zakľučenie peremirija, uže učast' ne bral, ale priobril sobí hraždanstvo amerikanskoje (citizenstvo).

Dal'se uže ne moh vyderžati v Amerikí, pojíchal v rodnyj kraj, po – svoju mamu. No, začím mama jeho, nijakim sposobom ne choťla ostaviti svoju rodnu zemľu, hroby svoich rodicej, muža i syna, okončil jej jarnuju (vesnuju) robotu, budoviska obnovil, popravil, i v korotkosti soberalsja vernuti nazad v svoj novyj kraj.

S omerzílostu prizeralsja na krivdy, jaki terpí jeho narod ot Čechov, a v osoblivosti ot Slovakov, kotory protiv vsích obícanij svoich, jeho rodnu župu, zahrabili ot russkoj zemli i uhnetali, ne smotrya na ríšenije mirivoho sovítia. S ohorčeniem vid'ľ neradíniye, nedbalost' svojeho naroda i jeho predvoditelej, a s hnušenijem praktiki, novoho praviteľstva, d'ľasčaho tot malyj narod na partii, na bor'bu religijnu, čtoby jeho pozabant'i obícannej i zapevnennoj svobody i russkoj narodnosti. Nasil'stvija, oklamstva, sdyrstva, podkupnost' čechskich i slovackich urjadnikov, panovaňe židov, vozmutilo jeho krov'.

Pri spisovaniju naroda, i jeho čiste russke selo, dalo zapisatisja za „greko katolickich slovakov,“ ibo komisar, priobícal selu: muku, zerno, meňšu daň (porciu), osvoboždenije ot rekvizicij, paňski zemli i l'isy, – za darmo!

Ivan, smílo dvih slovo protiv seho ošukanstva, no daremno. Fečo „Rylo“, pered narodom odpovíl jemu:

— „H-e!... Jakij muderec! Dobrý tobí mudrovati, že ti kešeňu dollarы malo ne rostriskajut. Prichodilo by tobí tu žiti s nami, na inšakich strunach by jes' 'hral. Nam žiti treba, a politiku naj panove robjat. Nam chľiba treba, my roli chočeme...“

A komisar, dal znati Ivanu, že ked bude narod buntovati, to jeho pod dvacatčetyre hodinami, dast šupasom vyhnati iz krajiny, jak bolševika! Ivan pisal do A. R. Rady, no ani odpovíd' ne polučil, tím meňše pomoč'. Rada zaspala snom blažennych. Veliki patrioty kričali, ibo konvencija približalašja, no zaňatisja s doleju rodnoho kraja, ne bylo komu. Gazety, chot' i pomístili časami, pojednych Rusinov staťi, o krivdach narodných, no sami barz delikatno rozberali spravu, čtoby ne narušili ličny interesy, ne pohňívali „bratskij narod“ t. e. novoje praviteľstvo.

Ivan, ochotno byl i dolšíj čas ostal doma, pri svojej ľubimoj mamí, kotora s poťichi nad synom svoim, daže smocňila, omolodla, jesli by byl moh spomoči svojemu narodu. Hrošej u neho dovol'no bylo, svoich vlasnych. No, pri takich obstojateľstvach, ríšilsja čím skoré vozvernusja v Ameriku. Pro to pustilsja v lís, po potrebnoje derevo, dľa popravki jesče ne dokončennoj.

Il'ka, jak to Helenu, po seľskomu nazývajut, po otchodí Jan-ka v Ameriku, očeň tichoňkoju dívčinoju stalasja. Ne chodila nihde, kromí chráma Božoho. Chlopcov stranilasja, ani sbliži-
tisia im ne dala. S dňa na deň ožidala izvistije ot Ivana, no da-
remno. On, v prvom svojem pis'mi, nakazal materi svojej, čto-
by orek dala „na spol“ ľuďam, žeby sama ne trapilasja, a zasylal jej, do samoj vojny, stol'ko hrošej, čto i na bolše ľita, bez klopoty i starosti, mohla vyžiti samotna žena.

Il'ka ne mohla uspokoitsja, že utratila Ivana, kotoraho strastno ľubila ot dítinstva, a pravi za to stranilasja parobkov, až i samoho – Ivana. Tot nesčastlivyj večer'!... Jak mohlo to statišja? Lem byl mísjačok tak jasno ne svítil!

Ona složila kanvu z ruk, a uže chočíla jeho šeju obňati i po-
cílovati usta, oči jeho, jak kolis' za dítiny, no stydlivost' jej ne

pozvolila. Što skažut ľude, jesli ju uvidáť s Ivanom, večerom pri svitlosti mísjačka? Radostno zasmíjalasja, a utekala v ich sad, v tŕň velikoj ich hruški, pod kotorou za dŕtinstva bavilisja, – a, tam choťla jemu skazati, jak ona jeho ľubit, jak sčastliva, že jeho ženoju bude!...

A, on ju ne porazumíl, ne pobíh za neju, ne obňal svoimi si-ľnymi rukami, ne obcíloval, jak davno! Jak mohlo tak statisja?

On myslil, čto ona jeho snevažila, potupila jeho ľubov'? Jak to možno? Čerez dva lítia ožidala na dajaku víť' ot Janka, i uže hotova byla jemu i pisati, a objasniti neporazumlenije, no ne mohla jeho adres polučiti, ani jeho mama ne znala jemu pisati.

Pod tými dvumja lítami, otkazala dvom prosotarjam (svatačam). Prišol i tretij. Porjadnyj parobok. Rodiči, silom-gvaltom naperali na ňu: mati jej ne raz hovorila:

– „Ďívče! Ne bud' durna. Jesčе vse čekaš' na Janka, ne stydaš'sja pchatí sja na takij voz, na kotoryj t'a vzjati ne choťat? Choćeš' mi so sivym varkočom choditi?...“

Čto bylo jej robiti? Otdalasja. No, Janka ne mohla zabyti. Ta-koj po vesílu vybuchla vojna. I muža jej vzjali. O polroka vdovoju ostala, muž upal vo vojní. Ani to ne znajet, hde? Brata, prosto ot vojska vzjali na front. Čto stalosja s nim, nikto ne znajet. Otec takože pomer. A tohda ona peresilasja ko svojej materi, ibo svekra ju nenavidíla.

Dítia prijšlo na svít. Chlopčik. Pervyj rok jesčе polučala podderžaňe, po svojem muží; nuždu ne terpíla, a potom za dva roki, ani centa ne dostala. Notar pokral hroši vojennych vdovic. Ne bylo komu na poľu robiti, a pojidnati ne bylo s čeho.

Podkarpatsku Rus' prikľučili ko čechskoj republikí. Nužda jesčе bolša nastala. Ne ostavili im, lem jednu staru korovku. Što bylo robiti? Jedinka poťicha byla pre ňu: chlopec. Jančom dala jeho krestiti, choť muža Petrom nazývali.

„Tak ti treba!“ Povtorjajet Ivan. Sam sebe zastydalsja. Chodil krajem lísia, može i hodinu, po nad luki, a hľadal odpovidne sobí

derevo. Pri usilovnom hľadaňu, vsehda zastanovilsja na kraju l'ísa, jak by jeho byli postavili za dozorca koscov, tak sčiro zahládyval na nich.

Il'ka kosit; po dvuch – trech kročajach, snova ostrit kosu i sterajet pot s lica. Vidno na nej, čto smučenna na smert', a čto raz častíjše otpočivajet. A, ne jest' komu jej pomoči. Ivanu jakos' tāžko stalo na serdcí. Ked by ne haňbilsja, sej čas išol by jej pomahati.

„Tak ti...“ dalše ne vypovíl. Porožňu pipku stis meždu zuby i chotíl zakuriti. Uže treťu zapálku (švablik) spalil daremno, až i paľcy popekol. Kto znajet, jak dolho byl tam krutilsja po pri koscach, jesli ne holos Janča Il'kinoho. Ďtíň dokučilo pekuče solnce, vošol v l'ís, sberal barvinok, a vyspívoyal svoju notu: „Kuku, Kuku... sidíla jem na buku!“

Ivan pokival s holovoju, i pustilsja v hustyj l'ís, zabyl i na sokiru, i na buki, razmyšlajući, što raz vysše horoju išol, až na samoj hranici opamjatalsja. Stružennyj sjal pod jednu veliku jelicu, s dumkami svoimi. Jak dolho sidíl tam, o čem rasmyšl'al, ne byl znal skazati? Ot sela, da na hodinu choda byl. Iz svojeho míasca, jesli ne dereva, cilu okolicu moh by prozrítí. No, on ne vidíl nič, lem...

Lem raz zašelistila jelica nad nem, konarja (vitvy) jej začali uhinatisja, a sosídny dereva skloňalisja, jak by jedno so druhim razhovorivalo; v koronach derev, načalo svistati, a s daleka šum, hremot. Čorny chmary (oblaki) kačalisja po nad l'ís k selu, a pervy kropľa začali padati; tak veliki, tāžki, že list'a sryvali.

Ivan skočil na nohi. Čma prilehla zemľu, jak by ju pered propastú choťla ukryti. L'ís na chvíľku zatich, dereva vyprostilisja, ot bojazna prichod'asčoj hrozy. Lem raz zablestilo, cílyj l'ís plamenem strašennym vospalilsja, hromovaja tuča potrjala s horoju, a dožd' načal sypatisja, peruny prasčali, v oblakach stukaňe, rehot, visk, jak by otčajannoje jojkaňe – krik millionov prokl'atyh duš.

Ivan iz užasa, opersja o jeliku. Jedna serna, so serňatom, až priperlasja k Ivanu, pomoč' hl'adajuči u svojeho vraha, u čelovíka, protiv hníva prirody. Vichor karpatskich hor, deržal svoju svadebnu prohul'ku. V driku lomil dereva, jak pruťa, a molodší vyderal s koriňami, chot' by konopli. Užas!

Iva pustilsja býhom dolov horoju. No, to ne išlo tak lehko. Cíly rjady derev, ležali jemu na dorozí, musil ich obchoditi. Míscami ni perejti ne bylo vozmožno, po meždu svalennymi derevami. Vo svojej prevelikoj nužďí, usilujetsja, vpered, no až ostopil, jak počul jeden otčajannyj, žalostnyj holos:

– „Mamo, hov... joj mamo moja...!“

Poznal holos. Tot samyj, kotoryj lem ne davno slyšal: „kuku... kuku...“ Pro Boha! To Il'kin chlopčik! Bížit, zabyl na svoj cílyj hnív, v storonu holosa. No pro vítor, pro šum dožďa, ne znal hde obernutisja za chlopcom. Sam načal kričati i zvati za nim:

– „Janču... Janču hov... hde jes’?“

Ale víter, holos jeho pones, v protivnu storonu. Odpovíd' ne polučil, ili ne slyšal. Pustilsja protiv vítra. Chodil uže dol'sij čas, kričal, vzyval. Obvjavzannym čuvstvoval sebe, vynajti chlopca. To Il'kina dítina! Serdce jeho velika radost' obhornula, jak vo blízosti počul smučennoj dítiny holos:

– „Mamo... mamoňko moja!“

Ďítina, pod jednym derevom sklubčenna ležala. Promoknuté, promerznute do kosti. Sovlek so sebe huňu, choť mokra byla, odnakože zasčita: zahornul chlopčika do nej, vzjal na obí ruki, pritis ko hrud'am, žeby ot neho ohrílosja, a pustilsja k selu.

Ale to ne tak lehko bylo. I sam pobludil v sumerku. Nakolii vyšol iz lísa, burja perestala, no uže svečerilosja. Pohl'anul na dítinu, a ono smotrit jemu v oči, so vyrazom blahodarnosti, so svítlymi očeňatami. Vyťáhnet' ručku s huni, pohlaskat lice Ivana, a zasmíjesja na neho, i jesče lípše pritulitsja k nemu, a so lívoju ručkoju, obojme šeju jeho.

Ivan dobrí ne zaplakal. Ta vot to ne chlopčik, no sama Il'ka tak, jak on ju za maleňka na rukach nosil. Ťí sami svítly, čistý

temnosiny (belavy) oči, tí ustočka s ulybkoju. I ona jeho vsehda tak hlaskala po licu, i obňala jeho šiju, no jesče i pocílovala.

Prihornul l'ípše d'ítinu ko sobí, a žeby ne pomysliti na propavše, davne sčasťe, popozeral po luham. Il'kina luka ne byla dokošenna, a što skosila, to voda (proloj) zamulila, zasypala bolotom. Praca cíloho sela, i síno propalo.

Nakoli dostalisja v selo, uže zatmilosja. Vstupil v chatu Maximovych s chlopcom. Il'ka pri stolí vyplakana stojala, a jak poznala d'ítinu na rukach Ivana, s radostnym vosklikom skočila pered neho. Chlopčik perehovoril ko nej:

– „Mamo moja!“...

A obňal s obími rukami šeju Ivana i pocíloval jeho v lice. Ivan ne znal čto skazati, čto robiti. Posmotríl na Il'ku, ona pereňala ot neho chlopca i hovorit:

– „Mama pošli v selo, hľadati chlopca.“

A smotrla vo oči Ivana, i radostny slezy tekli jej licami.

– „Il'ko... pro što ty utekla... tohda večer ot mene?“

– „Janku, svítlo bylo barz, bojala jem sja, že nas dakto uvividit... Ja...ja... t'a čekala pod našu hrušku, hde my davno bavilisja!“

– „Bože moj! Jednak ja pričinoju vsemu...“

– „Nít, ne ty, no ja... že jem t'a ne zavolala...“

– Il'ko! O dva tyždni idu nazad do Ameriki. Prijdeš' so mnou?“

– „Pojdu i na kraj svíta!“ – A pozríla na d'ítinu.

– „Ja 'ho za svojoho vozmu!“ – I prihornul oboje k sobí.

Il'kina mati pereselisasja ko Ivanovoj materi, orek dali do arendy. A Ivan so svoju sem'ju (smejstvom), povernulsja nazad, vo svoj novyj kraj.

Ci lem viditsja mi?

esli podivl'usja, večerom na nebo,
Zornička trepočet s vysoty veselo, –
V serebrjannom svítľí vsí vesči blestajut,...
Jak dymy kadil'ny, oblaki letajut...
Milliony zvízdy, – mlečnyj put' na nebí...
Velikij Ty Bože, klaňajusja Tebí!...
Tohda ko Karpatam obernus' s dumkami,
Hde d'ítočki moi ležat s rodičami.
Tam večer' svítlijšij, – Ci, lem viditsja mi?

Tut, hde ja prechožus', lítom hory pusty,
Vmísto tínych lísov: majny, sčely, kusty.
V doliňí, po luham, teplyj víter dujet,
Na sadovych drevach ptička sladko pojет, –
Na more kolos'ja solnca luči hríjut, –
Blahodať povsjudu, ovosč', plody zríjut.
Odnak, ko Karpatam prelatajut dumki:
Ci tam lís tínňíjšij, cvítňíjši-li luki?
Ci, lem serdce moje, čuvstvujet razluki?

Chmarob'jušči domy, roskošny palaty, –
Po turňam – kupolam, bleštať luči zlaty:
Krasivy statui, torhovli veliki,
Bulevardy, parli, bohaty fabriki, –
Po prjamym ulicam, zvízdisty zastavy,
Farmy, majny, šify, pojízdy, pristavy...

A, pod Karpatami? Male bídne selo,
Seľska cerkov', chata! – Pro čto tak veselo
Myslit serdce moje, na rodnoje selo?

Dumkami teper' hľanu pod Karpaty, –
Na rodnuju zemľu, ne mož zabyvati, –
Choťaj v molodosti, sčasťe mi ne cvílo,
S nuždojku borotis' často prichodilo;
Choť tam, na rodiňí, nužda zahostila,
Mní i teper' vsehda, rodna zemľa mila.
Ja na tí mohily dolžen pamyatati,
V kotrych ležat moi d'íti, otec, mati,
Ne bylo by l'ípše, pri nich spočivati?

S dumkami prechožu, rodna zemle k tobí:
Krasšij-li tam večer', l'íto, zemľa, hroby?
Ci, lem mní viditsja, predstavl'aju sobí?

V jakom víku žensčina najmilša i najkrajša?

a vopros, v jakom víku najmilša i najkrajša žensčina? – Ty, jak učtivyj, galantnyj mužčina, dolžen by odpovísti: vsehda... No, to ne tak jest', jak uvidiš'. A choť lem ne pro každoho.

Staryj, sívyj, d'ído, sidit v kresl'í pered chatoju i ohrívajet svoju krov' i kosti, na l'ítušnem solnečku. Okolo neho zabavljajutsja jeho vnuki, meňši i bol'si, zbytki d'ílajut. Tu dvoje hryzutsja na kusočku jabloka, sil'ňíjšij drylit slabšoho, sej upadet, plačet – i na d'ída otzyvajetsja, so skarhoju. Bol'sa vnučka, udarit meňšuju sestru, sija zaplačet, a na d'ída otzyvajetsja. Starik ne starčit uspokoivati, polahoditi ich. Uže i merzko stanet jemu.

A najmenša jednolítna vnučka, malymi kročajami, usmívaj- učisja na d'ída, prichodit k nemu, pozrit milo, l'ubo v uhasnuty oči starika, s čudnoju besídoju, jaku lem mama i d'ído razumíjut, prositsja d'ídu na kol'ína. No vpered pohladit ručeňatami lice d'ída, obojmet jeho šeju, priholubitsja k nemu, a tak zasnet na jeho rukach.

Ďido tichoňko sidit, vzerajetsja na miloje lice svojej vnučki i myslit s udostovírenijem:

„Žensčina najmilša v pervom rocí žiťa svojeho.“

Jej imja „Annočka“; jesčem lem šest' lítnej. Roditeli teper' vpi-sali ju v školu. Jeho imja „Vasil'ko“. On uže osem' lítnej. Uže dva zimy chodil do školy. Susídný dítě. Sad o sad, lem staketovym oplotom otdílenyyj. Annočka s odnoj storony stanet, a s druhoj Vasil'ko. Sidjet v traví, i čerez stakety smotrjat jedno na druhé.

– „Vasil'ku, ja zavtra pojdu do školy, otprovadiš' mene?“

– „Otprovažu, Annočko!“ – Otpovídajet chlopčík, a hordyj, čto poslužiti možet; ta vot on uže školar velikij.

A, Annočka radostno, čto našla zasčititeľa, v pervoj svojej drazí serioznoho žitá, pocíľujet, po meždu stakety, Vasil'ka. On začerveňíjet, a ne znajet pro čto?

Vraz chodať v školu i iz školy, a v svobodnoje vremja, v sadí zabavljajutsja, poka lem dožd' ossenyj, morozy ne prišli.

A, jeden deň, Annočka ne išla v školu, ni druhij, i ne prišla ni o tyždeň. Nad dverjami pribita kartka s nadpisom: zarazliva chvorost'. Ne moh Vasil'ko pojti osmotríti.

Ne moh učitisja, ni jísti, ni spati. Jeho roditeli zastaralisja, no líkar' odnakož potŕšil ich, čto Vasil'ko týlesno zdorov, lem pere-mínu vozducha potrebujet. Ne byl bolen, lem vsehda na chvoru Annočku myslil. Otvezli k otdaľnej tetí, na lípšíj vozduch. Jak vesnoju vozvernulsja domoj, sej čas perebíh do sosídstva, uvi-díti Annočku.

Sosídka, pouterala oči i odpovíla jemu, čto Annočka uže nikohda ne vozvernetsja, otošla na nebo i stalsja s nej anhelik.

Vasil'ko zaplakal, utratil čtos' velikoje, ani sam ne znal poňati, čto takojte. A serdeňko jeho strašenno bolílo.

Ne hovoril, lem čuvstvoval, čto:

„Žensčina najmilša i najkrajša, v šestom lítí žitá svojeho.“

Ja byl osem'nadcat' lítnej, ona šeštnadcat'. V školu chodil, po pod jej okno. A vid'il ju čto denno pri okní, meždu cvítočkami. No, ne uvažal na ňu v pervyj čas. Predomnoju velika zadača stojala: ispyt zrílosti, „matura“.

Pozdňje vnitratelnym stalsja, na jej bohate volosja, na bíloje lice, na sini oči. Primítil jej maly ručki i jamočki na licach, kohda usmíchalasja. A ona vsehda usmíchalasja.

Prišla vesna, a na odnom vyleť poznakomilsja s neju. Jej holos besídy, jej miloje smíjaňe, jak zolotaho zvonka holos, plínilo serdce moje i mysli moi. Čtob jej dostojnym stalsja, vsími silami prihotovl'alsja na ispyt, i jeho sčastlivu složil. Iduči na ispyt, čerez okno podala mi jeden cvitoček, na sčasta, a stisla moju ruku. A silnym čuvstvovalsja, povstatisja v oči, vsím tāzelostam maturity, ispyta.

Meždu nami nikohda ne bylo slovo o l'ubvi, ibo ja pozeral na ňu, jak na krasivyj obraz, idealno; a za nezaslužennoje sčasta deržal, jesli zasmíjalasja mni v oči i teplo stisla moju ruku.

Kohda po ispytí otchodil i poprosčalsja s neju, slezy stali v očach našich, a ona milo prosilasja mene:

– „Vozverneš'sja nazad ko mní?“ – Pervyraz „tykala“ mene.

– „Vozvernusja!“ – Otpovíl vírno i pocíloval jej... ruku. Vseho stol'ko.

Líta pomínuli, v bor'bi za budučnost'. Po lítach vozvernulsja k nej, i našol ju... sčastlivovo ženoju druholu. Ne hľadal s neju hovoriti, ni ju vid'íti, i ne vid'íl ju bol'se za žiťa. Jej pamjať v serdi mojem, i teper', obraz jednoj šestnadcat' lítnoj dívkuški. I tak myslil:

„Žensčina najmilša i najkrajša, v šestnadcatom hodí.“

Ona dvadcat' lítna, jedinka doňka bohača bankira. V bohatství, v roskošu vospitanna vyrosla. Rodiči obožali, sčasteň, solncem svojeho žiťa ju nazyvali; starši i molodši mužčiny, nem lej jej bohatstvu, no i jej ličnoj krasotí klaňalisja.

On byl učennyj, sposobnyj čelovík, k tomu i krasnyj mužčina; ne s tých vítrohonov, jakich Alicia, v kruhach, bohatych svoich znakomych, poznala, no pracovityj, serioznyj; pro to i pri svoich dvacat'četyre lítach, uže zanimal sekretarstvo u jej otca,

kotoryj na stol'ko molodaho čelovíka, čto pozval jeho na zabavu v dom svoj.

I na toj zabavy poznakomilisja. Blesk električnych lamp, ostražal otsvít drahocinnych kamnej, jakimi žensčiny bohački, obsypanny byli; pyšny toalety, zarjaženie komnat, vse to, jak by oslípalo našeho molodca, no razom i lišilo jeho vsích illuzij, jaki on o bohatství i o žitu bohačev predstavľal sobí. Starší mužčiny o businessí, o politikí, pri dorohich napitkach besídovali; a m'lodež? Strašenno porožňa, bez vsej vnutrennosti, bez vseho vysšaho stremlenija, bez idealov. Čto on slyšal: sport, flirt, boltlivost', pletni... nič bol'se.

Meždu vsími, jak pravdiva perla, meždu busami – skľannymi pacerkami, – otmíňala domašna doňka, Alicia: skromnosťu, rozvažnosťu. I chot' ne pervorjadna, klassična krasota, plínila serdce jeho.

Vzdychnul i pomyslil sobí: ty bídnyj, ona vysoko nad toboju, ty ju nikohda ne dostihneš'.

No, i on sdíľal vpečatľínie na ňu. Ona instiktivno, s prirodnym žensčiny pobuždenijem, porazumila jeho blahorodnosť serdca, a sravňajuči jeho s pročimi molodcami, v nem našla svoj ideal. Ľubov', na pervyj vzhľad, zahnala ich oboje.

On ne sbližalsja k nej, dľa neho ne imílo smysla; čuvstvo ľubvi mužeski udusil v sobí. Ona i se poňala i razumíla. No, čtob s nim vstrítitisja, čím častíjše i pri každoj slučajnosti, zazrila k otcu svojemu v office, pri kotorom jeho jak sekretarja, komnata byla. Sperva lem pozdoroválisja, tak nískol'ko slov perehovorili, pozdňíje, prišla v takij čas, kohda znala, čto otec jej ne v office-í, a dal'se razhovorivali. On vsehda učtivyj, skromnyj. Raz prositsja jeho, s otkrovenosťu zaľublennoj dívuški:

– „Pro čto vy stranitesja mene?“

– „Ňít, miss, ja ne straňusja vas. Ja tak vysoko cínu vas, čto radňíje terpíti budu, jak by vam neprijatnosti najmeňšoj sdílati imíl:

– „A jeslib ja žadala, čtoby vy...“

— „Nít, doroha miss, ja by vam klopoty nadíľal. Ja znaju vašeho počtennaho otca mňínie! Vy, dľa mene, vysoko blešťasčaja zvízda, na kotoru ja, iz samoty mojej zemnoj, lem divitisja možu.“

Otec vstupil, prerval ich razhovor. Druhij deň, Alicia s mamou, otjíchala na dolšu dorohu; otec zaslal ich na potešestvие, kruhom zemnaho šara: v Egipt, v Indiju, v Japoniju.

A on, druhij deň, našol na svojem bjurku, samoručnoje pisimo svojeho chlífobodateľa, v kotorom blahodarit jeho za vírnu službu, no, i žalujet, čto jeho usluhi dalše upotrebiti ne možet. V pis'mi prikľučenno našol i ček, s jeho polročnu platňu. V cílom místí, ni v jednom banku, ne polučil robotu. Porazumíl, a pošol na westy, za chlífom.

I ot Alicy polučil pis'mo, paru slova, s penslom napisanny:

— „Na teper' hod, samostojateľnu stanusja: Alice.“ No, prikľučenna byla k rjadkam, i jej fotografija.

Bolše ju ne vidíl. Parochod propal s nimi, hdes' v tichom okeaňi.

Skol'ko raz on pozríl, a to často stalosja, v miloje lice obraza Alice-i vsehda vzdychnul;

„Žensčina najmilšia i najkrajša v dvadcatom víku.“

Julija ne byla krasaviceju, no i bohata ne byla. Ale každyj, kto ju poznal, dolžen byl s pochvaloju vyražatisja o nej. Kohda mati jej pomerla, ona byla najstarša, pjaťnadcať lítnej. Ne iz bohatstva žili, no za dvumja rukami otca.

Otec, chot' ne byl staryj, jedva sorok lítnej, ne oženilsja snova; bojalsja mačochu prinesti na svoi díti. A na mamu, jaka po kojnaja byla, ne víroval natrafiti meždu jemu poznatymi žensčinami. So staršoju dívkoju oženitisja? Vzjati vdovicu s dítmi? Bez dítnej vdova budet-li pil'novati, obchoditi siroty? A dítý bez ženy, bez materi? Koli jemu, deň pri dňu, pracovati potrebno na chlíf. Ne malo starosti.

No, mala Julija, – pravi čto ostavila publičnu školu, – na zádivovaňe otca, zaňala mísce materi pokojnoj. Ďítej troje chodilo v školu, a dvoje najmeňší, ne lem zaosmotrila, no i s domom rjadila. Otec pomoh, hde čto moh, a spokojno išol v robotu. Tak d'íti, jak i dom, v porjadku, čisto. O paru mísjacy, taka gazdyňa stalasja iz nej, čto otec v jej ruki otdaval svoj zarobok, jak to bylo v obyčaju u nich, i za pokojnoj mamy. Ne lem dom porjadno provadila, no i centy zasčadila v bank.

Sama prjatala, varila, rajbala, šila, obchodila d'íti, bez skarhi, bez hryzoty – kriku. Ďíti sluchali, povinovalisja jej, ochotníjše, jak pokojnoj materi; sami ne znali pro čto? Večerjami ne ponošovalasja, pro veliku robotu. Jesče i k tomu ušlosja časa, čto otcu čto-to iz gazet, ili s dajakoj knihi pročitala. Otec otvyk ot salonu, cho' pravi i pred tím terezvyj čelovík byl; jakos' stydalsja, sije slabuje diťa, ostaviti samoje doma.

Sosídy, čudovalisja nad schopnosťu dívčiny; a ne jednoj gazdyňí lupnul mu v oči:

– „Mohla by jes' pojni, do školy k Julčí!“

Bíhom paru lít, uže dví sestry načali vo fabriku choditi. A Julča tak hospodarila, čto i dom, v kotorom meškali do toho časa, otkupili.

Julča ne byla krasavica, po zabavach ne chodila, taj nikto ne svatal; a ona uže dvadcat' lítna byla. Jej molodša sestra otdalasja, a za neju, nikto ne prišol. Pri ťažkoj robotí i starosti, až i staršou vyzerala, jak ona vpravdí byla. Odnakože nezadovolenije ne bylo na nej poznati.

Jednoj subboto pozdno, ich uliceju išol jakijs' mužčina avtomobilom; utratil kontrolu nad mašinoju, i udaril s neju do električnoho stolpa. Na tresk i čerk skla, Julija pozríla von oknom, a na pejmentí ležasčaho mužčinu, bezpamjatnahu.

Sosídy pozbíhalisja, po bol'sej časti, očeň lehko oblečenny, jako to v takij čas, pozerali zamľitoho, osobenno že auto, sdílali svoi primičanija, čto: nado by prizvati líkarja, policmana, –

pevno pjan byl, dobrí jemu stalosja, i pr. No nikto ne pomahal nesčastlivomu.

Julča že, zaslala sestru po líkarja, a s pomočju otca, vnesli bezpamjatnoho v dom, složili na kanapu. Líkar' podal jemu pomoc', vymyl rany, obvil, prepisal medecinu, prikazal pokoj dľa bol'noho, i pošol domoj.

Julča obchodila skalíčennoho cílu noč'; k ranu prišol k sobí, a ot líkarja doznałasja, čto i jak stalosja s nim. Podákoval za pomoc' i otjíchal domoj. Vdovec byl s dvoimi dítmi, iz susídnaho mesta, a zamožnyj kupec. O dva tyždni prišol so svoimi dítočkami, posítiť dobroďiteľ svoich. Dítočki poľubili Julču i im na dák, vzjal ju za ženu. Ne tak iz lúbvi k dívčině, jak iz lúbvi k dítiam, svoim.

Spokojno žili, on s učtivostu otnosilsja k nej i blahodarnyj byl jej, čto s jeho sirotami zaobchoditsja, jak rodnaja mati.

Pjať i dvadcať lítna byla Julija, jak kľačala pri kolysci svojej dítiny. Muž pravi vozvernulsja iz obchoda domoj, rastvoril dvere v izbu, a večeršoje solnečko ozarilo moloduju mater' i dítinu, ona s jasnymi, radostnymi očami smotrla na muža i s ulybkou na ustach.

Pristupil ko kolysci i otec, kľaknul k žeňi svojej, nad maloje diťa, v obi ruki vzjal jej lice, vzrílsja v jej svítly, čistý oči, pocíľoval ju, a ticho prehovoril s lúbov'ju:

— „Julije, jaka ty mi mila, jaka ty mi krasiva!“ I myslil:
„Žensčina najmilša i najkrajša v dvadcaťpjadatom hodí.“

Vdova Marija, sorok lítna byla. Pred paru lítami utratila muža, pravi, jak jej víno uže cílkom promarnil. Ona bohatych rodičej doňka byla. Vydalasja za neho, s iskrennoj lúbvi, na protiv voli roditeľe svoich. Myslila, čto lúboviju iskrennoju, pere možet lehkomyslennosť jeho.

Ot pervych časach, ne utaival pered neju, čto ju lem radi bohatstva jej vzjal za ženu. A čto s taku syrovostu skazal jej v oči, čto jej lúbimoje serdce pustym, nesčastlivym zrobil.

Ne žalovalasja nikomu, iz hordosti ženskoj, osobenno že svoim roditel'am nít. Každyj viďíl i znal, jakim stydnym sposobom uražal jej ženskoje čuvstvo i dostoinstvo, sej bezkarakternyj čelovík. Ľudi čudovalisja nad jej terpelivost'ú, a mati jej, znajući o vsem, ne raz prosila ju:

– „Diťa dorohe, ostav jeho; my ťa radostno prijmeme k sobí. Jesče čas, čtob s tvojeho vína, čto-to spasla jes'; razvedisja s nim, i zachrani pro syna tvojeho ſíčto!“

Choť jej muž, čto raz razvratnijše žil, trovil i marnil i jej dítiny hroši, s podlymi žensčinami i kamaratami, ona odnakož ne ostavila jeho. A čto ju v pjanství i bil, o tom nikto ne znal, i to snošala.

Ona lem terpila, hryzlasja, mučilasja i snošala svoje nesčasťe, jak dostoju pokutu, čto svoich dobrotlivych roditelej, ne sluchala.

Poka rodiči žili, spomahali ju takim sposobom, čto pro vnučku svojeho, nelem plaťe kupovali, no i jeho hrošami bohatu obdarovali. No i tí hroši, jej muž nasiľstvijem otňal, to ot syna, to ot ženy svojej. Jesli bol'šu summu polučil v ruki, to i za dol'sij čas ne prišol domoj, poka vse ne promarnil.

Rodiči jej pomerli, chlopec tohda desjať lítnej byl, vse imínie je ostavili na vnuka, a složili v bank, a to takim sposobom, čtob k nim zjat' ich, pristupiti nijak ne moh. Jesli syn potreboval ſíčto, ili Marija sama, pro svoj potreb, tohda musila byla iti s rachunkom kupca v bank, a bank hroši ne jej, no kupcu vyplatil byl. Čtob jej ne prišlo ponižati sebe pered kupcom, ili v banku, radnije nuždu terpila; sama rabotala, šila v torhovli, čtob jej diťa vse potrebnoje imílo.

Muž jej nabralsja jakoj to chvoroty; neporjadnoje žiťe a bezmírnoje uživaňe alkohola, vložili jeho v postel'. Čerez dva lítia obchodila jeho s otdannost'ú, s vírnost'ú jednoj heroičeskoy ženy. Imínie vse promarnil, a tak ona musila pracovati, šiti, čtob zaderžala domovstvo i ne terpili nuždu, jej syn i chvoryj muž.

Tak, muž jej uže uznal teper', podlotu svoju. V slezach preprošal ženu, obíščal pokajanije, to uže vse neskoro bylo. Po dvuch lítach pomer.

Starosť, robota ustaríli Mariju. Jedva tridsaťosem' lítnej žensčiny volosy posídli. Jej jedinu radostu i poťichoju, byl jej syn.

O dva lítia, po smerti otca, jak osem'nadcať lítnej molodec, složil ispyt iz vyšnich škol. Na graduation (gradušen) syna, pritomna byla i vdova Marija i s radostu vidíla na syňi plasč i kvadratnu šapku; vpravdú, on byl meždu vsími najsilňejší, naj-sposobnejší, obdarén, čudesnym baritonom. Krípkij vozroslyj mužčina, s licem jednoj dítiny!

A jak ona pyšno vozvertalasja iz toržestva škol'noho, opera na ruku svojeho syna! Prišli domoj. Marija sjala na kanapu, a s materinskou radostu vzeralasja na syna i hovorit:

– „Dítino, jeslib byli tvoi stary roditeli dožilisja dnešňaho dňa?“ Ne otca spomjanula.

Syn prišol k materi, pohladil jej sídu holovu, spustilsja pred neju na kolína, pocíloval obí, ot pracy tverdy ruki jej, vzrílsja v jej mily oči i hovoril tichoňko:

– „Mamočko, dorohaja! Jaka ty mila, jaka ty prekrasna!“

U osem'nadcať lítneho syna, „žensčina najmilša, najkrajša v četyredesiatom hodí“ byla.

Petrovy bohaty ludi, velikij dom provad'at. Otec cílyj deň v svojem businessí. Ani na obíd, ne vsehda prichodit, na večerju lem tohda, jesli i hosti imíjut. Očeň zaňatyj čelovík.

Mama vstaje, iz posteli, okolo devjatoho časa, skoríje ne vozmožno jej. Zabavy, teatry, society, baly zajmú ju cílkom. Obyčajno, po polnoči prichodit domoj, ispolňaja svoi dolžnosti, jak bohatohu čelovíka žena. Jak rano, v posteli priňala k sobí kavu, ili čokoladu, vstanet i okupajetsja, čtob osvížati oslablenný nervy, a sposobnoju statisja k dalším obsčestvennym dolžnostam. Tak posemu odívalasja do samoho obída; po obídí malo otpoči-

la, po ťaželoj prací; posemu snova preodŕílasja, prinimala vizity, a jesli ušlo času, to na paru minut zazrila k dítam. Ne jak mati, no nadzíratel'kiňa; ci odíty, ci čisty?! No, ne pol'ubila, ne pocílovala ich, jak to materi zvykli; ibo byli by jej frizuru, ili čipki sdusili.

Troje dítnej bylo; najstaršíj šest' lítnej, a najmolodša odinadcat' mísjačna. Chot' imíli pestunku (ňaňku), učitel'ku, odnakože očeň opusčennymi, samotnymi čuvstvovalisja byli, jesli ne ich „baba“.

Domašnyj pan, iz svoich sil stalsja bohatym, tak zvannyj „self-made-man.“ Mama jeho, vdova robotnika, skromna, no čestna i mudra žensčina. Blahodarnyj syn byl, vzal ju vo svoj dom, a jesli by vysokoobrazovanna, i moderno odívajusčajasja žensčina byla, to s neju i paradilsja byl. No, pri jej prostotí, ne moh s neju pokazati svoim hostám, kotry ani ne znali, čto domašnij pan mamu imíjet, a to vo svojem domí. No v kuchňu, ili čel'adnu izbu, ne boronil jej vstupiti.

Mama okolo pjaťdesjať i pjať lítnej byla. Ťažku jej molodost', na jej smorsčennych licach i bílych volosjach mož bylo poznati. Mama privyknuta od dítinstva k roboti, tak bezdíľno ne mohla žiti. Vsju starostlivost' i lubov' svoju, obernula na dítí svojeho syna, i vnučata svoi. A tomu, ni ňaňka, ni učitel'ka ne protivilisja. Díti bezpečno mohli prepustiti na „babu“, i tak ne imíli nijaku robotu, no tím bol'se svobodnoho vremeni, k flirtam i k zabavam. Domašnej pani i pana ne bojalisja, bo tí, v dítinsku izbu, ked raz dva-raz v tyžďnu zazrili.

A „baba“ čistila, lubila vnučata; zabavlašja s nimi. Ich najbol'sa radost' byla, jesli maleňku vzjala na ruki, a šest' i pjať lítnej chlopčiki, posídali okolo nej v mjahoňkij kover-tepich, a ona im načala pripovídki rospiravlaťi.

Maleňka usnula na babiných kolínach, a chlopčiki vnimateľno sluchali jej skazki; „Hde byl, tam byl, jeden krasivyj princ...“ a oni vyprošalisja, tolkovali, sčebotali. Staršíj chotil byl pripovídku, o princa-voina, a molodšíj o jahňatkach, kotory paslisja

po zolotoj traví... slyšati. Ta, tak babaňka rospovíla i jednu i druhu skazku. A, tak dítočkam hovorit:

– „Teper' uže, dítočki, pojdem spati.“

Šest' ročnyj chlopčik vozdvih ručeňata, obňal „babu“, pocíloval i hovoril:

– „Baboňko, jaka ty mila, jaka ty krasna.“

U šest' lítňaha vnučka, „žensčina najmilša i najkrajša v pjaťdesjať pjatom hodí“ byla.

Ona šest'desjať i pjať lítňa, a on sem'desjať. Sorok lít prežili v supružeství, v lúbvi, v sohlasii. V molodosti, jak sirotý, za dvumja rukami žili. Ona služila, a on vo fabrikí pracoval. Na jednom vyleťí-pikniku, poznakomílisja. V korotkosti i pobralisja. Vseho paru dollarov imíli.

Jak moloda para, stáahlisja v jeden rumik, lem čtob hroši zasčaditi. On dalše chodil vo fabriku, až i kuriňe ostavil, lem čtob, svojej molodoj ženy žiťa, prijaznym sdílati, i ne musila nuždu terpíti. Ona, čtob mužu polehčeňe zrobiti, šila, rajbala po druhich, a skladali cent ku centu.

Na koli perva dítina prišla na svít, v tretem hodí supružestva ich, vyňali sobí bolše pomeškaňe, a zarjadilisja iz svoich hrošej. Ona i dalše šila za hroši, a on stalsja nadzíratelem fabriki. V šestom hodí bylo u nich dvoje dítoček, i paru tysjači dollarov. Ona zarjadila malyj obchod (store).

Ona dozerala obchod, on chodil, i na dalše v robotu. Pod paru mísjacami, vzjala k dítočkam služanku, čtob mohla v storí pracovati; po robotí svojej, uže i on imíl dovoľno pracy v obchodí. Ich učtivoje zaobchoždenije s lúdmi, priobrilo im stol'ko kostumerov, čto musili obchod razšíriti. Kupili cílyj dom, zarjadili bolšíj stor; on vystupil iz fabričnej roboty, čto by trebovanjam publiki odpovísti moh. Začal tovar razvožati, ne lem v tom samom místí, no i po sosídnych plejzach. V četvertom hodí, na trech vozach prodovali tovar, a v storí s dvumja robotníka-

mi pracoval sam. Ona imila pri domi dovoľno roboty s tremja dítmi.

V korotkosti zarjadil agenturu na šifkarty, depozitovyj bank i publičnoje notarstvo, takže i mjasarňu. Za jeho čestnu, sovištu vysluhu, publika obdarila jeho dovírijem. Stalsja odnym iz najbol'sich kupcev mesta.

Sedmero dítnej vychoval. Iz četyrech chlopcev, jeden vyučilsja za líkarja, druhij za lawyera, tretij za svjasčennika, a četvertyj okončil kupečeskij kurs, čtob moh pereňati mísce otca svojeho.

Tri doňki otdal za muž, za učtivych, považnych mužej. A teper', s najmolodšim synom svoim provadit torhovl'u, ona že pomahajet svojej nevísti, pri domi i okolo dítnej. Bez pracy, ni teper' ne možut byti, chot' by iz interesov hrošej svoich, spokojno vyžiti mohli.

Jesli, tak nedíľami, poschodaťsja k rodičam díti i vnuki, to stary sčastlivymi čuvstvujutsja, ne pro bohatstvo, no nad sohlasijem, i luboviju, v jakoj ich obširna familija živet.

Pravi prazdnovali, sorok lítnyj jubilej svojeho supružestva, v učasti cíloho semejstva i najbliz'sich svoich prijatelej. Prostranna komnata napolnena cvítami, darami dítnej, vnukov i ich čtitelej. Pri stolí toasty, po hostiňi tanečna zabava, až, i jubilanty brali v nej učast'. Pozdno v noči vse poroschodilosja.

Stary ostali samy v svojem otdíľí pomeškaňa. Muž pristupil k svojej žeňi objal, pozrili sobí v oči, i on prohovoril:

— „Stareňka moja, jaka ty mi mila, jaka ty mi krasna!“

U sem'desjat' lítnaho muža, „žena najmilša i najkrajša v šesťdesjatom hodí“ byla.

Nova poslovica

lav...su...su 'gutmoning'... už ste, kumo, vstali?
„Vitajte, „hadidu“... jak že ste tam spali?“
– „Ach! Jake to spaňe, možete mysliti,
Při maleňkých dítach, možno-li spočiti?
To plače, se kričit, trete prosit jísti,
Četverte zas' inše: ne mož vypovísti!
A staryj sja hryze: Marjo, smot' že dídíti,
Do roboty idu, třeba mi spočiti!
Deň při dňu, tak ide: mušu sja trapiti,
Ani sja mi nechce, už na svítí žiti!“
– „Oj, kumičko, tak to! Taj i mi ne l'ipše,
I moi drobňenki, chot' ich pravi meňše...
No hde ja by pošla, kde by 'm ich pestila
Cílyj deň na rukach čitkala, nosila?
Poplekam maloho, složu 'ho v kolysku,
Kde je nespokojnyj, vytriskam po pysku;
Staršu ko posteli, do kuta položu:
Ja s nimi cílyj deň, babrati ne možu!
A tak uže možut do syta plakati;
Vyvresčatsja dobrí, l'ipše budut spati!
Lem s tím moim mužom, nesčastna hodina,
Nepokoj i zvada, ot cíloho rana!
Ci fryštyk hotovyj? Lem što oči prodre:
Ci «dinerka» polna? 'Bo v robotu ide.
A, s roboty nazad? Ta, hde že mi voda?
S čím sja povterati? Večerja hotova?

A tu pavučina. Ta, ne zametenno?
Pel'uchi po chiží, a ne postelenno?
Ďíti ne umyty? Ci 's ich nakormila?
Ta, jes' ani ohňa 'sče ne rozložila
A, ty menechočeš', s «balonu» kormiti?
Koli by mi třeba teploho užiti!
A, to tak do noči! Kde by vy to čuli!?
Pravda! I mi usta ne zahoroditi!
Ale, jak ja vstanu, začnu vykladati,
Ta, to by ste mohli, kumo, posluchati!
Vykriču, snevažu: tak nakladu ja 'mu,
Že 'mu vyspominam i babu i mamu!"
- „No, a ona što na to?"
- „Što? Ci ja sja boju?
O mužovu lasku, vera ja ne stoju.
Ci to ja «publik-skul», za to vychodila?
A, čerez tri l'ita v fabrikí robila?...
Vera, ja ne budu t'ažko pracovati,
Koli by ja mohla sobí pohuľati.
Byla 'im včera v místí, mama mi hvarila,
Žeby 'im prišla domoj, a sja ne trapila."
- „Ej, kumo, ne dobrí!... A što s d'ítočkami?"
- „Što choče naj robit; ja pojdu ko mami!"
- „Dajte pokoj, kumo! Haňba dľa vas bude.
Dítočki maleňki... osuďat vas l'ude!"
- „Hej, osuďat l'ude? A, što im do toho?
Naj ne pchajut nosa, do prosa čužoho!
Moi kamaratki sja vyoblekajut,
Chod'at po zabavach, starosti ne znajut.
A ja mušu doma, tyýdňami sid'íti,
Prjatati, variti, s d'ítmami sja mučiti!
A, chot' dahde vyjdu, mož sja zabaviti?
S molodymi l'uďmi sobí pošutiti?"

Čto sja naskaržili, čto napovídali?
Na konec by sami ne porozberali!
No, prerval im «birmen»... kvartu s horílkoju,
I dví «baksy» piva, vleče za soboju.
– „Daj že Bože sčast'a... Ach, missis, i vy tu?
I u vas jem složil, fajnoj «viski» kvartu,
I dví baksy piva, tak jak vy chočete;
Bo to missis... ej... c...!...užiti možete!“
– „A, na što jes' prines', bodaj t'a Ivane!
Ta, ty dobrí znaješ', že hrošej ne mame!“
– „Ale id'te, missis, sobí sanujete?
Ozda'l lem, dva svíty vy ne prežijete?
Že hroši ne mate? Što že sja starate?
Zavtra «peda» bude, ta mi vse otdate!
Taž to haňba, žeby v tak veliki svjata,
Bez dobroho trunku, byla vaša chata!
Paska lem raz v roku, třeba posvjetiti!...
No, bud'te že zdravy. Dal'se mušu idti.“

– „Vid'te vy, kumo, što za dobra duša?!

Ci čujete také, ot mojeho muža?
S roboty prochodit? Haňo, ty pijanna,
Ci jes' odurila, ci koho hamana?
U koho jes' byla?... Nihde, tak mi Bože!...
Cíly «havz» preverne, nič najti ne može...
Kde by on pošukal, po našom «selerí»...
Ťu!... a by zahľanul, v jamu, po za dveri?!

Ozda'l by mňa zabil?“

– „Nič by vam ne zrobil!
Bo, vy mudra žena, až sja vam čuduju!
Kadi domju prijdu, prisam, poprobuju...“

– „To mňa naučila anglicka, susída:
Lem ty, Eni, tak zrob', ta ne bude bída!
Bo, jak mi hvarila: žaludok ju bolit,

A, kde vypje viski, ta jej ulahodit.“

– „Ta, vera, kumičko, prisam, pravdu maje,
I mene, ot viski, bol'iti prestaje.

Taj, ja ne za to pju, žeby 'm rada pila,
Lem pro to, žeby mňa hlava ne bol'ila.

I teper' oj Bože, zas' mňa trapit madra“...

– „Ta, vypijte kumo!“

– „Prisam, kumo, dobra!...“

Čaročku horílki, s pivom zalivajut,
Zabyli, že t'ista po korytach majut!
Že vel'ka pjatnica, už ne pamjatajut,
Ne čujut pláč d'ítej; veselo huľajut.
Po obíd'í? Ena chrapit na posteli,
Mera jej kontruje, operta na stol'í!

Pred večerom, muži idut iz roboty,
Pod soboju ledvo dvihajut čoboty.

– „Čuješ' ty, Andreju, zavtra «peda» bude,
A pozavtra paska; radujutsja l'ude!

S familiju, pojdu do Božoho chramu,
A po službí Božoj, nasčívime mamu.
Lem, ked by sja Haňí paska vydarila,
Žeby, čerez svjata, dobroj d'aki byla...

,Bo znaš', ked sme v lascí, ta až milo žiti,
Važil by 'm ju s d'ítmí, na rukach nosíti,
No, ale ked začne psotu vyvoditi?

Ta, prichodit sobí konec urobiti:“

– „To pravda, Michale, sam tak rozdumuju...
Boh znaje, što s mnoju, podlo sja čuvstvuju...“

– „A, što že ti take?“

– „Jakos' mi tak t'ažko...“

Ci sja tam ne zvelo, s d'ítmí doma dašto?
Abo žena chvora? Už štos'ka sja stalo.
Ot cíloho rana pokoj mi ne dalo!“

— „Ale id', ty blazne, ta ne vidiš chatu,
Pri dverach, o stínu opertu lopatu?
Paska už hotova, šoldra uvarenn,
Lem na tebe čekat s dítokami žena!“

Obernutsja na «strit» pred soboju viďat,
Jak Andreja díti, pri dorozí sidát;
Najstarša sem' lítyna, čitkat maleňkoho,
A s plačom čkajut na otca svojoho.
— „Aňko, dit'a moje, što vy tu robíte?
Pro što vy pri mamí doma ne sidite?“
— „Mama, už ot rana suť, u tety Enny,
Lem my sami doma, a sme barz smučenný.
Paska sja s koryta rozlala po stolí,
Kolbasu naš kocur, a šoldru psy vzjali!“
Chlopy vstupili, posmotrjat na sebe:
— „Pravdu jem mal brate? Pod'me že do tebe!“
Díti pozberali, spíšatsja do domu:
No, a što tam našli, ne hvarjat nikomu!
— „Lem ticho, Andreju! Haňba prevelika,
Jak sja dakto doznat, ta bude publika!“...
Ohňa rozložili, díti nakormili,
Tísto poprjatali, porjadok zrobili;
Pasočki upekli, mjaso uvarili,
A što zrychtovali, s tím sja podílili...
A, jak ženy vstali? Možete mysliti...
Bo vera i bylo, pro što sja hanbili?!

Muži ich ne bili, ni slovom, ni rukoj;
No, ot toho pjatka, nastal u nich pokoj.
Birmen ne prichodil, díti ne plakali,
A porjadok nastal, jakoho ne mali.
S lehkich žen, stalisja dobry hospodini,
Usilovny mamy, ženy i gazdyni!
Muži sja nikomu nihda ne spovíli;

- „Ale id', ty blazne, ta ne vidiš chatu,
Pri dverach, o stínu opertu lopatu?
Paska už hotova, šoldra uvarenn,
Lem na tebe čekat s dítokami žena!“

Obernutsja na «strit» pred soboju vid'at,
Jak Andreja díti, pri dorozí sid'at;
Najstarša sem' lítna, čitkat maleňkoho,
A s plačom čkajut na otca svojoho.
- „Aňko, dítá moje, što vy tu robíte?
Pro što vy pri mamí doma ne sidite?“
- „Mama, už ot rana sut', u tety Enny,
Lem my sami doma, a sme barz smučenny.
Paska sja s koryta rozl'ala po stol'í,
Kolbasu naš kocur, a šoldru psy vzjali!“
Chlopy vstupili, posmotrjat na sebe:
- „Pravdu jem mal brate? Pod'me že do tebe!“
Díti pozberali, spíšatsja do domu:
No, a što tam našli, ne hvarjat nikomu!
- „Lem ticho, Andreju! Haňba prevelika,
Jak sja dakto doznat, ta bude publika!...
Ohňa rozložili, díti nakormili,
Tísto poprjatali, porjadok zrobili;
Pasočki upekli, mjaso uvarili,
A što zrychtovali, s tím sja podélili...
A, jak ženy vstali? Možete mysliti...
Bo vera i bylo, pro što sja hanbili?!

Muži ich ne bili, ni slovom, ni rukoj;
No, ot toho pjatka, nastal u nich pokoj.
Birmen ne prichodil, díti ne plakali,
A porjadok nastal, jakoho ne mali.
S lehkich žen, stalisja dobry hospodini,
Usilovny mamy, ženy i gazdyni!
Muži sja nikomu nihda ne spovíli;

Ani ludi, o tom nijak na hvarili,
A, odnakož dumka zorvalas' jakos'ka,
I ludi zrobili novu poslovicu:
„Vydarilosja 'mu, jak dvum kumam paska,
Pri viskí i piví, v veliku pjatnicu!“

Ubijcy, Barbary, Heroi?

e divno-li ti, dorohij čitatel', čto so zakl'učenijem pokoja, tut u nas v Ameriki, agitacija: nenavisti, snevažaňa, klevet, prenaslídovanija, protiv odinic, protivo celych naradov, jak by na vysíj prikaz, na komando, izčezla, propala, zamolkla, perestala: v gazetach, v teatrach, na banketach, iz publičnych sjízgov' (meeting-ov), v dvižimych obrazach (moving pictures), iz kostelov, iz škol...? Histeričnoje razdraženije naroda, jak by na povel'itel'nyj znak, jednym zamachom, obernulosja, v zdorovyyj razsudok, v spokojnost'. Vmísto hníva ohorčenija, v dušach naroda, nastupila žadost', želanie primirnosti, pokoja.

Kto provadil siju propagandu nenavisti, kto vymyšľal, pisal tí strašny obvinenija barbastva, nepoňatnoj brutal'nosti? Narod ne znal, ni ne chot'íl znati. On, lem víril i - nenavid'íl, ibo svoje znaće čerpal iz gazet, iz ust propovídnikov ľubvi Christovoj, a iz političeskoj pravdy. A teper', to vse obmanom (oklamstvom) po-kazalosja byti.

No, priznati dolžen každyj, čto siju propagandu nenavisti, klevet, ohorčenija, siju bor'bu iz zasady, lovko-šikovno provadili. Ona načinalasja u najvyšších provodnikov neprijateľa, a zakončilasja u soldatov (soldiers), v najhustíjšem doždi kul' stojasčich, ili ležasčich vo prekopach, pod čas užasnoj trestkoří bomb i granatov. A tí bídňaki soldaty, kotory čerez cíly dni, bez jídla, bez vody, vo svoich hrjazných dirach vyderžali,... perecho-dili na druhij svít, s čuvstvom nenavisti, ohorčenija, hníva, – jak žertvy sej merzkoj propagandy;... ich poťchoju bylo, čto za svo-

bodu čelovíčestva, za demokraciju pomerajut, herojskuju smer-tiju! Na siju „Viruju“ naučili ich osnovno, dokladno.

Gazety: denniki, tyždnevy, mísjačny brošury, i vše, čto na izobrítenii Gutengerga osnovanno, – služili sej propagan-dí. „Moving pictures“, večer za večerom, predstavlali svoi lživý obrazy, pri oduševlenii, vostorženii publiku. V teatrach, uznaty artisty – spívaky, s ubíždenijem deklamovali – vyspívovali svoi klevety, ko gallerii i ko parketu. Pisali povístej, romanov, nesly-channy, nepoňatny, neuvíritelny zlodíjstva spisyvali i vynachodo-dili, vo svoich zbalamučennych fantaziach, a otrujali serdca svo-ich čitatelej. Černilo (ink, tintu) obernuli v jad, v pekel’nu otruju.

A čto najskeverňíjšoje: propovídnniki jevanhelija, vo domach Boha l’ubvi – miloserdija – otpusčenija, s hromkim holosom fa-risejekniznikov, propovídali nenavist’, hňív, mest’, jak jedino spasiteľnuju, i Bohu uhodnuju víru, pod utratoju víčnaho spa-senia! V školach učiteli, to samoje d’ľiali! Otrav’ali duši d’ťej.

A, sija propaganda provadilasja, ne lem tut, no i v Europí, v každoj krajiní, postojanno, neutomimo, vsehda i povsjudu, s najl’ípšim – uspíchom.

„Ne posčadi, ubivaj, raspni, paľ, ruinuj.“

Taku propagandu provadili, razširjali i maďary-avstrijcy-ňimcy protivu Rossiji, a Rossia proti nich.

„Dikuny, barbary; horda (orda, čajka) ubijcev; ubivajut poranenych; razpinajut na krest d’iti, nasilujut žensčiny, jesče i samy d’iti; kradut, paľat, nisčat, ubivajut, mordujut, mučat...“ i pr. No, kto by moh vse isčisliti?

To samoje pisali i proči narody: tí na sich, a sii na tých, na bol’šu čest’ XX. stol’ítija!

Tak! Čelovík ostanetsja vsehda čelovíkom!

Pozrim v naši gazety zd’íšny, i teper’! Strašny ubijstva, hra-beži, nasil’stvia; užasny zlodíjanija, v každom čislí, čto deň!

Kto by osmílilsja, cílyj naš velikij kraj osuditi, na osnoví tých zlodíjstv? A my tut teper’, ne vo vojní, no pod pravlenijem i za-sčitozu zakona, policii i sudov.

Ťí zlod'íi, hrabiteli, ubijcy, jesli jak voiny prijduť v pochod, l'ípšimi ne stanutsja. Ne budut-li, i pod čas vojny hrabiti, krasti, ubivati i iny zlod'ístva činiti? No, pro nich možno-li ossuditi cíloje vojsko, cílyj narod?

V dolhoj vojní izdičajet, osyrovijet, ne lem vojn, no i narod sam.

Ale čuvstvo čelovíčestva, ni vo samoj krovavoj bor'bí, ne vyhasnet iz serdec bol'sinstva prostych voinov, osobeno že u synov zemled'ílnago naroda, u krest'an-mužíkov.

Sija štučna – podd'ílna nenavist', s jakoju, v pervych časach, neprijateľ'ski vojska nastupali na sebe, sovsím izčezla. Rossijany perestali nímcev-maďarov dikunami, a tí Rossijanov barbarmi nazývati i deržati. Mísce nenavisti, zaňala vzaimna učtivost'. Jedny u druhich počitali herojskuju otvažnosť, smílosť; s učtivostju spominali bravury, chrabrost' svoich neprijateľej. Pod čas sraženij, chrabro poborjalisja, po sraženijach že, i na protiv zakaza komandantov, hde lem vozmožno bylo, kamaratilisja-družilisja i spomahali jeden druhoho, ne jak vrahi, no jak sostradaľcy.

Po padenii Peremyša, Sambora, Stryja, Stanislava, Kolomei, Černovic, i sam Lvov dostalsja nazad v ruki vojsk meždu-europejských deržav. Ťí perestupili ríku Zolotu-Lipu, a meždu Zločovom i Podhajcem, zakopalilisja v trenči ukríplenný.

Tresk pušek, hremot kanonov ohlušajući reval, a zemľa stonala, jak skal'íčennyj na smert' velikan.

S jednoj storony ležali voiny, proischoðasči iz podkarpat-skich žup; maďary, slovaki, švaby i naši Rusiny; na druhoy storoni: poltavski, podol'ski, kievski polki, – míscami, na desiat'-dvanaďcať metry otdalenija; a meždu neprijateľ'skimi vojskami, jak jedna široka a dolha lenta (pantlika), tak zvannaja: „ničija zemľa,“ na kotoru vstupiti, pevnu smert' označalo.

Pervyj deň, postojannaja paľba-strílba, iz obích storon, čto voinam očeň skučnym stalosja. Druhij deň, iz trenčach uže vozdvihalisja šutlivy-žartovlivy voprosy, primičanija, risunky

smíšny, na velikich papirach, ili polotnach; a jesli otvít iz druhoj storony vydarilsja, to s hromkim smíchom, rukopleskanijem odplatilisja za neho. S tím ubivali na sebe, no - čas.

Bídných voinov, v perednych trenčach, i s pokormom těžko bylo zaosmotriti. Pri vsích trudach i stradanijach, ne nastoľko jídla (jadenija) nedostatok, jak žažda (smjad) mučila voinov, pri suchich konservach.

Meždu trenčami, iz pod berežka, na storoň madár, bohatou, čistenkoje žerelo protekalo. Znali o nem obí storony, vidíli jeho pered soboju, a ne mohli pekuču svoju žaždu utoliti v nem. Iz trenča russkich vystavili plakat:

– „Dajte vody nam, my vam dajeme vodki!“

– „Prijdit, vozmit' sebí!“ – odpovídajut iz druhoj storony.

Na siju odpovíd', i sama pal'ba utichla. Rossijany vystavili bílyj prapor; v otvít, i neprijateli takij samyj. Tohda iz russkich trenčach, bez orudija vystupili dva voiny, pod vodstvom jednoho ofisera i pustilisja dolov berežkom, na „ničiju zemľu“, o paru minut iz vorožoj storony, takožde jedna trehlavnaja deputacija. Pri žerelí vstrítilisja. Podali sobí ruki po družeskí, obhovorili kondicii peremirija dočasnoho. Porazumílisja, ibo deputaciju, iz storony madárskoj, provadil lajtnant Rusin podkarpatskij, a rossijskij lajnant, chorošo hovoril po madárskej.

Ustanovili, čto poka peremína ne nastanet, každyj deň, ot druhoj do četvertoj, iz obfích storon, v otdílach dvadcať muzej, bez vseho oružija, možut po vodu prichoditi. Desjať minuty pred druhou načnetsja pereminiye, a dvadcať minuty po četvertoj, pal'ba. Na sije podali sobí ruky.

Tohda madárskij lajtnant, vyňal iz karmana (kešeň) stakan (pohar), vypolokal, napolnil čistoju vodoju žerela, a na doloni, jak by na tarelkí (na taňiru), rossijskomu lajtnantu podal.

Perekopy, tak na jednoj, jak i na druhoj storoň, perepolneny byli holovami voinov, mnoho iz nich vyšli iz trenčej, a stojači prizeralisja v dolinu.

Rossijskij lajtnant, s poklonom poblahodaril za vodu, dvih stakan v storonu neprijatelej svoich, a hromko zakričal, vpered po-maďarskí, a tak po-russki:

– „Za vaše zodorov'je kamarady! Hurra!“

Vypil vodu, počerpal iz žerela, a predal vražemu lajtnantu, sez že obernulsja ko russkim vojskam, skričal:

– „Za vaše zodorov'je tvovarisči! Hurra!“

Vypil stakan do poslídnej kropli, podali sobí lajtnanty ruki i – pocílovalisja, jak braťa!

„Hurra!“ voskliki radostny, obích storon, opisati ne možno. Voiny povychodili iz perekop, machali so šapkami v protivnuju storonu, ňíkotory cílovalisja, po-odny i slezy sterali iz lic.

Vot dikuny, barbary, ubijcy! Ņít! To braťa kotory, – jesli ne vysša politika, ne tsčeslavije, a korystol'ubije predvoditej i politikerov, – v lúbvi, v družeství proživali by!

V časi ustanovlennoho peremirija (armistice), voiny obích storon vražiich spokojno, družeski schodilisja pri žerel'í; kamaratilisja, podavali sobí dary, peremíňali svoi potrebnosti: vodku, tuťún (dohan, tabak), polotno, chl'ib, bumahu (paper) dľa písania i pr., žartovali, spívali... Braťa, prijateli! A kanony, iz daleka revali, hremíli. Po okončenii peremirija, snova načali i oni pal'bu, no jakos' ne tak hlučno, usilovno, jak pred tím. Oni iz jednoho žerela pijut!

Tretij deň, s poslídnim otdílom, i sam maďarskij kapitan A..., pošol ko žerelu. Veselyj, šutlivyj čelovík, s kotoraho anekdot, russki ofisery, ne malo nasmíjalisja.

Šutlivosti svojej stalsja žertvoju. Pozril na časy (hodinky) i hovoril:

– „Vseho uže lem dví minuty! S polminutoju spozdňusja v moj trenč. Zdravstvujte braťa!

Smíjalsja i s toho, no, spiškom každyj utíkal v svoje ukrytie. A... kapitan uže stojal nad svoim trenčom, jak vystríl izvistil konec preremirija. Vmísto skočili v ukrytie, obernulsja ko rossijskim trenčam, s rukoju, prosčateľno machnul k russkim

ofiseram, a tohda zatresčal jesče jeden vystríl, kapitan A... že, vozdvih v horu obí ruki, zachvijalsja, i mertvym upal na zemľu, nad trenčom svoim!

Na maďarskom frontí, hrobovaja tišina užasa... a na rossij-skim krik, proklony:

– „Izmína! Ubit' sobaku... prokl'atyj!“

Vidno bylo kolby ružja vozdvhatisja; jeden „jojk“, a dolov berežkom russkoj storony, jednoho rossiskaho soldata skrovavlenna mertvola pokuľalasja v dolinu.

Maďary, porazumíli sud russkich, nad zradnikom! O paru minuty, iz trenča rossian, vozdvhlasja velikaja tabla s nadpisju:

– Ubijca ne russkij! My kaznili jeho!

Jesli ne maďarski ofisery, v rukach s revol'verami, to maďarske vojsko bylo sej čas verhlosja na rossian, otmstiti svojeho ľubimoho predstavленного smert'.

Druhij deň, maďary zaslali parlamentera (officer wuth flag of truce), i vyprosili sobí na tri časy peremirije, dľ'a ubitoho svojeho kapitana, k pochoronu. Vykopali jemu nad žerelom mohilu (hrob) i v provodí, jednoho bezoružnenaho otdíla voinov sotni jeho, ticho nesli jeho trunu v dolinu.

Jak iz prikop s trunoju pojavitelia, takoj i s russkoj storony, pod bíloju flagoju, vystupila vojenna banda russkich, i jeden otďil soldatov, s ružjem v rukach, na čelí s polkovym svjaščennikom, nesusčim derevl'annyj nadhrobnyj krest'...

Pri vstríči truny, ruskie poklonili pered pomeršim flag svoj, vojsko salutirovalo usopšemu, banda zaihrala traurnyj marč; spustili tīlo v hrob, pri molitví russkoho svjaščennika, poblahoslovivšaho svjasčennoju vodoju mohilu; russki voiny triraza vystrílili v čest' pomeršaho, a zaspívali trohatel'nym holosom jemu: „Vičnaja pamjat' i blažennyj pokoj!“

Komandant russkich, koroteňko prehovoril:

– „Ne osuždajte nas, my jeho ľobili, ne meňše vas. On žertvoju stalsja podleca, prostaho ubijvy! Prosčaj kamarad!“

Vo slezach okončil svoi slova, i ni jedno oko ne ostalo súchim. Tverdy voiny, brodasči v krovi, zaplakali.

Ubijca, po zaslúhi svojej priňal zaslúžennyju kažn (karu), iz ruk svoich tovarišej... nít, ne tovarišej, no chrabrych i spravedlivych mužej, ne poterpjasších vo svoich rjadach – morderca. Čílo ubijcy kapitana, ne pochoronili.

A... kapitan, otpočivajet pri žerel'í, osvítájusčem vraha i priateľa. Pri holoví jeho mohily, stoit jedenramennyj krestik, lúbov' jeho voinov, a pri nohach triramennyj krest, pamiatnik jeho protivníkov.

A tí krestiki pomirili vraha s vrahom; mest', nenavist' izterli iz serdca ich.

To, ne dikuny, to ne barbari, no heroi!

ROSSIJSKI vojska, pod velikim natiskom neprijateľa, dolžny byli ustupati, po samy bolota gubernii Minsk, v kotorych nastup germanskij zastanovilsja.

Minsk jesčе vo rusských rukach, ochranennyj neprestupnymi bolotami. Forposty, sostojasči iz rezervnych soldatov, podkarpatskich regimentov, zaňali užé místočko Nevel, na lívoj storoňí Pripet.

Krovavych sraženij ne bylo, lem meňši styčki forpostov (advanced post) s kozakami, bez bol'soho krovoprolitija. Každa chata, každe mísce, čto denno perechodilo, iz jednych ruk v druhi.

V jednom, bolotom okružennom lísiku, tri-četyre bídneňki chizčiny, jesčе so bídňíjšimi žiteľami. Ne utekali pered vražim našestvijem; utratiti ne imeli čto, kromí pustaho žiťa, a sije spasi ne bylo s čím. Tak ostalisja. Kozaki jesčе i podlili s nimi svoj chľib; prišli čuži voiny, ne mučili ich, no jesčе i nakormili. S blahodarnosti, poslužili tak svoim, jak i čužim.

Germany preduhotovl'ali perechod čerez bolota, dľa holovnej sily armii, a na forposty zasylali rezervistov maďarskich regimentov.

V lísiku, teper' peredovaja straža honvejdov (landwehr, militia), uže bol'sej časti, podkarpatski Rusiny, vseho dvadcat' čelovík, pod komandoju jednoho kapitana i jeho molodeňkoho pomosčnika, devjatnadcať lítňaho praporsčika, L... Pavla.

V odnoj chatí, sej lísnoj derevni, poselilisja ofisery, v druhoj voiny, v pročich dvuch pomístilisja sami obivateli lísika.

Rano, jesče šest' kozaki byli tut, no bez vsej schvatki, vystupilisja sil'ňijšomu vrahу, kotoryj teper', po ťaželom marčí, spokojno otpočival.

Kapitan P..., gymnazial'nyj profesor, okolo sorok pjať lítnej, razod'ílsja, složil sabl'u i revol'ver, a hovorit k praporsčiku, ne jak vojennyj predstavlennyj, no jak otec k synu, ibo on byl jeho učitelem, ot samoho pervoho klassa:

– Pavel, prošu idi sam, čtob moi razporjaženija, kasatel'no varty, točno ispolnili! Ostorožnost' ne zaškodit.“

– „Dl'a povel'níja, pane kapitan!“

S dverej, kapitan pozval jeho nazad.

– „Pavel! Mene uže druhij deň, čtos' nespokoit; jak by predčuvstvije nesčastia... Ne za žiťem moim bojusja... no pro sem'ju moju... Hde obernetsja moja žena, s četyrmja malymi dítmi, s čeho vospitatjet ich? – Ja jej bohatstvo ne moh ostaviti... Priobícaj mi synu, moj, jesli upadu, s pervym urlavbom twoim, vozverneš'sja domoj i peredaš' vdoví mojej, vse to, čto tut na hrud'ach imíju ukryto: moi dva persteni, zoloty časy, i moju poloročnu platňu... vsjoho stol'ko. A skažeš' sem'ji mojej, čto strastno l'ubil ich...“

– „Hde tam, pane kapitan, mysliti na smert'. Vy očeň smučen, sdenerovan. Tut, vo tom nepristupnom míscí, otpočinem... a ja víruju, čto zdorovy, i pobíditeľno, vo korotkosti, vozvetnem-sja domoj...“

– „Dal by Boh! No odnakože priobícaj mňí...“

I podal jemu ruku.

– „Tut, na vaše uspokojenie.“

Otpovídajet praporsčik veselo, no oči zarosilisja jemu slezami; i sčiro stis ruku svojeho kapitana.

— „Blahodarju t'a! A teper' idi, i porozzerajsja dobrí. Nam míisce viditsja nepristupnym, no jesli kozaki potrafilí, čerez siji bolota i bezdonny mlaki otstupiti, to ne t'ažko im, s bol'shoj silou, vozvernutisja... Prošu, idi i merkuj!“

Praporsčik lično udostovírilsja, čto rasporjaženija kapitana točno ispolnil vachtmajster (sergeant); i po jednom časí (po hodíň) vozvernulsja v kvartiru. Kapitan uže tverdo spal; tak i on ticheňko lehnul sobí na solomu, a v korotkosti usnul.

Po dolhom doždu, nebo vyjasnilosja, a míšaček polnoju svítlostu zablestal. Varta, s naprjahnutymi nervami, obzerajetsja okolo, ibo ot svítla míšačka, fantastičny tíni bíllisja po meždu derevami. Vkruh ticho, lem lís šumil tupym holosom.

Po polnoči, jak byl lem iz zemli vozros byl starušek, jeden iz žitelej, stal pred vartoju:

— „Soldat, holubočku! Vzbudi sudarja... Kozaki prichodať.“

Karaul (storož), byvše maďarom, i slov podozrítel'noho staruška, lem stol'ko porazumíl: kozaki. Zatreskal v okno, a pereidal staruška ofiseram, kotory doznalisja ot neho, čto bol'se čislo kozakov, iz dvuch storon brodit bolotom i jesli ne ustupľat, to propasti musjat.

Poka storoži svolali i sobralisja, kozaki uže hornulisja lísom, a načali stríľati na honvejdov ustupajusčich. Nikto ne upal, lem – kapitan! Bez slova; vo holovu polučil kuľu.

Honvejdy, rozzlosčeny smertu svojeho lúbimoho kapitana, otčajannu stríľbu načali na kozakov, a za toto čas, praporsčik prikláknul ko ubitomu, i vyťah iz jeho pazuchi, v míšku sochranenny ríči, dľa jeho sem'ji.

Jesli býdnyj mužik, iz blahodarnosti, – čto tí čuži voiny, ne lem ne mstilisja, ne sbytkovalisja nad nimi, ale ich jesče i nakormili i s nimi družeski zaobchodilisja, – ne spaset ich, to vsí byli pohibli, ili v nevol'u popali. A tak osvobodilisja, no, s velikoju žertvoju.

Kapitana tľo ne mohli spasti, musili ostaviti jeho tam, hde upal.

Druhij deň, – nímcy už Minsk načali bombardovati, – honvejdy s bol'sim ukríplenijem, nastupili na lísok, a večerom, po ostríjšej schvatki, i pri ne malych utratach, zaňali jeho snova. Pri večernem sumraku, prišli ko samym chatam, no tľo ubitoho kapitana, nihde ne našli.

So ružjem v rukach, nastupali ostorožno k chatí, na čelí s Pavlom praporsčikom hde on poslídnuju noč' s kapitanom otpočinul, ibo maleňkimi, temnymi oknami svítilosja iz nej; myslili, čto tam jesče níktop iz neprijatelej ostalsja.

Praporsčik s revol'verom, rastvoril dveri i skričit hromko:

– „Ruki horí!“

Vmísto neprijateľa, pered soboju viďat katafalk (catafalque) okružennyj svíscami, a na nem ležit, s russkim praporom zakrytyj, meždu víncami iz lísovoho cvíta i vítvej... ich kapitan!

Voiny sňali šapki, i so slezami prizeralisja na svojeho komandanta, a s učtivost'u i s blahodarnost'u myslili na tých, s ktorymi čto denno krovavo sražajutsja, no na nich odnakož, jak kamaradov, jak na herojev pamjatajut!

Druhij deň, sobrali všich upavšich, bez vzhľadu, prijateli oni suť, ci враhi, a pochovali ich razom, na jednoj maloj poľaňi, sedet lísnych derev, vojennoju učtivost'u.

Na pravoj storoň ležat kozaki, nad hrobom ich triramennyj krest, s imenami ubitych, vo serediň P... kapitan, a na lívoj jeho storoň, ot serdca, ležat honvejdy jeho; v jednom hrobí. A kromí krestach, pri holovach pohrebšich, složen velikij netesannyj kamenn, v jeho vrisovannoje slovo: „Heroi.“

Barbary, ubijcy-li to? Nít! Vpravd'í: heroi.

A, tých herojev sem'ji, hdes' daleko, na stepjach Rossii, v dolinach karpatskich, staruški mamy-otcy, vdovicy, zaručenny, d'íti, molátsja za ich zdorov'jem, a neterpelivo ožidajut izvístisia ot nich; v snach cílujut svoich milých, ktorých bol'se nikoh-

da ne prihornut k l'ubimym serdcam svoim, no ani ich hroby
na uvid'at nikoli!

Triramennyj krest!

ot,⁷ na cerkvjach našich blestitsja, znak sčasťa
Russkoho naroda, troičnyj Krest Christa,
Pobídy nad adom víčne znamenije;
Pod nim zahremila strašnaja Golgotha,
A na nem procvílo naše spasenije!
Na krest triramennyj byl Christos raspjatyj,
Otkupitel' svíta, Boh vo Trojcí svjatyj!

Ramo nad hlavoju, tremja jazykami
Holosilo svítu, pro jakija viny,
So razbojnikami,
Osudili Christa,
Na stydnu smert' Kresta!
„Isus Nazorjanin, Carj Judejskij“ byl On,
Jak napisal Pilat nad hlavoju Christa;
„Nazorej“ byl Spas naš, proročeskym slovom, –
„Carj Judej“, čudami, svoim carskim rodom, –

A „Syn Božij“ hlasom
Boha vsevyšňaho,
Iže nazval Jeho:
„Vozl'ublennym Synom!“

Na seredňe ramo Isusa raspjali,
Rasprosterty ruki hvozdami proklali;

7 Vot = smot', vižd'.

V velikoj bolízni prozríl na nebesi:
„Bože moj, pro čto Ty ostavil mja jesi!“

So vysoty Kresta krov' tečet strujami,
Zemľu zalivajet, –
S milosti Stradaľca,
Iz cíloho svíta
Kľatvu omyvajet!
„Otpusti im Otče, ne znajut čto tvorjat“,
Jeho blídy usta žalem prohovorjat!“

Pripjali i nohi hvozdem na derevo,
A pod nich pribili i trete rameno,
Čtob na ostrych hvozd'ach, víjsasčeje tílo,
Iz vysoty Kresta,
Na nem otpočilo!

Tri ramena byli na Christovom Krestí,
Koli otdal ducha na horí Golgothí.
Takij byl Krest Christa, na takom On terpíl,
Pod takym učili Methodij i Kirill
Apostoly Slavjan, meždu Karpatami,
Na víru Christovu; –
Pod tím samym Krestom,
Pod bystrym Beskidom,
S našimi dídami
Prinošali žertvu
Neporočnu Bohu!

Od tých dvuch apostol, Krest my sej priňali, –
I službu, i obrjad,
Bukvy i pis'mennost' – čtob ne zabyvali,
Čtob sej Krest jest' pro nas, zaloh spasenija,
V nuždí pribížisče, znak otkuplenija!

Na tom Krestí Hospod' smert' za nas postradal,
Čtob i nam Rusinam víčne sčast'a podal.

Ostavili Krest sej: Čechi i Poľaki,
Moravcy, Kroaty, Slovene, Slovaki:
My Uhro-Rusiny i Halicki brata',
Pod tím Krestom chočem okončiti žita!

Pod tím svyatym Krestom
V dalekoj otciňí,
Kosti dídov našich,
V zelenom Beskid'í,
Ticho spočivajut;
My že na čužiňí, –
Washingtona zeml'í, –
Chot' s nimi spočiti razom ne možeme,
Pod ich Krestom žiti i v merti chočeme!

Oj, Ty svjatyj Kreste, silo Božestvenna,
Zasčiti tvoj narod na vsjaki vremena:
Čtob vírnyj byl Tobí,
I žit'ém i v hrobí.
Spasi ludi tvoja,
Podaj im pokoja.
Daruj sčirych voždej, dobroho Pastyra
Tvojemu narodu;

Čtob vozsjal mir, lad, tvojej l'ubvi zarja,
Nasčaste, na zhodu,
Meždu Rusinami!
Budi Ty so nami
Spase naš Isuse, Christe Nazorjanin,
Bud' nam na pomoči, pomiluj nas! Amiň!

Vydanie tejto publikácie finančne podporili

Mgr. Gabriel Beskyd
Prešov

Ing. Ján Dopiriak
Stará Ľubovňa

Ing. Marcela Harajdová
Bardejov

Bc. Miroslav Havrilčák
Kysta
okres Trebišov

Marek Kuchta
EDYMAX SE Bardejov

ThLic. PaedDr. Ivana Sedláková
Prešov

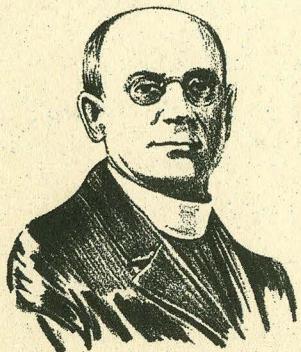
Rusínska obroda
regionálny klub Bardejov

JUDr. Zlata Simková
Bardejov

Sponzorom,
ktorí prispeli na vydanie tejto publikácie,
vyslovujeme úprimnú vdăku.

Petra, n. o., Prešov

ISBN 978-80-8099-076-3

Emil Kubek, kňaz, básnik, spisovateľ, jazykovedec a rodol'ub sa narodil 27.11.1857 v Štefurove, okres Svidník. Vyrástol v rodine gréckokatolíckeho kňaza Antona Kubeka. Po štúdiách sa roku 1881 oženil s Máriou Schirillovou, dcérou gréckokatolíckeho kňaza Eduarda Schirilla v Kružlove. Z manželstva sa narodili štyri deti: Mária, Anton, Anna a Alžbeta. Po vysviacke dňa 22.03.1881 pôsobil ako kaplán v Homrogu (1881-1882) a v Jakubanoch (1883). V roku 1884 pôsobil ako farár v Kremnej a v roku 1885 v Ľubovci. Dňa 12.11.1885 bol vymenovaný

za farára do Snakova. Tu v Snakove začína svoju činnosť nielen ako obetavý dušpastier, ale aj ako literát. Okrem svojich dušpastierskych povinností, sa venoval oprave chrámu. Pod jeho vedením bola postavená nová farská budova a nová školská budova. V roku 1894 za pomoci svojich veriacich aj milodarov z Ameriky začal s výstavbou kaplnky pred obcou. Po jej dokončení sa každoročne koná odpust na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky. Obecná kronika ho spomína ako dobrého hospodára. Tohto dobrého hospodára, ktorý učil ľudí lepšie a hospodárnejšie gazdovať, pekne opísal vo svojom trojdielnom románe *Marko Šoltys*, a to v osobe samotného Marka Šoltysa. Veľmi bojoval proti alkoholizmu. V tomto smere je najpresvedčivejšia jeho bášeň *Dobryj tato*. V lete roku 1904 odchádza do USA. Do svojho odchodu prispieval do rôznych časopisov. Po odchode do USA vydal v Užhorode *Sta-roslovensko-maďarsko-rusko-nemecký slovník* (1906). V Užhorode *Narodny Povísti i Stichy* i trojdielny román *Marko Šoltys* (1922-1923). Tlačou vydal *Malyj katechizmus* (1924). Brožúrku *Otče naš: Tolkovanije hospod'skoj molitvy v obrazach i slovami* (1917). Dnes je už ľahko zistiť, čo všetko napísal a čo vyšlo tlačou. Je isté, že toho napísal oveľa viac. V Amerike pôsobil v gréckokatolíckej farnosti v Mahanoy City, v štáte Pensylvánia. Do penzie odišiel v roku 1936 pre chorobu žalúdka (rakovina). Bol verným synom svojho ľudu, plný vlasteneckej úprimnosti, slovanskej uvedomelosti a neobyčajnej výške jeho názorovej rozhladenosti. Zomrel 17.07.1940 v Mahanoy City, kde je pochovaný na St. Mary Cemetery.